

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Svend Aage Holm-Sørensen

FORÅRET 1945

- en dansk kz-fanges erindringer

Forlaget Delta Systems
København 1995

Svend Aage Holm-Sørensen

FORÅRET 1945

- en dansk kz-fanges erindringer

1. udgave

**Forlaget Delta Systems
København 1995**

FORÅRET 1945

Svend Aage Holm-Sørensen

© Delta Systems Scandinavia 1995

Redigering: Finn Holm-Sørensen

Skrevet i MS Word 6.0, ARIAL

Indbinding: City Bogbind

Forlaget Delta Systems

Bylyngen 4, Blistrup

3230 Græsted

Telefon: 4871 4070

Telefax: 4871 4242

ISBN 87-984905-0-8

Indholdsfortegnelse

Anholdelsen	1
Afhøringscentral Shellhuset	6
Vestre Fængsel, celle 555	10
Dødsdom	16
Livet i en isolationscelle	25
Henning og Erling	30
Kastrup Flyveplads	35
Censor	39
Forveksling	41
Besøg	44
Krigskunst	48
I Begyndelsen var Kaos	51
Gruppedannelser	56
Skiftedag	59
Transport Neuengamme	64
Koncentrationslejr Neuengamme	70
Tilværelsen i Neuengamme	84
Jøderne i Neuengamme	93
Danskerne i Neuengamme	96
Om at ro i fred	100
De Olympiske Lege 1936	104
De Olympiske Lege 1948	108
Guldgravning	113
Det tidlige Neuengamme	116
Udekommando	119
Flugten	127
Den gamle bonde	132
Jagerangreb	135
Dødsfjender	149
Fridag	176
Dessauer Ufer	183
De franske	188
Kz-lejr Neuengamme, Røde Kors afdeling	194
De hvide busser	197
Østerport og Frihavnen	214
Frit Danmark	223
Epilog	233

Anholdelsen

Frederiksberg, søndag den 8. august 1944.

De kom klokken halv syv om morgenen.

Ikke med buldren og tramp op ad trappen, ingen hæse kommandoråb, ingen, der sparkede dørene ind eller brugte riffelkolberne, kort sagt, de ville ikke vække opsigt. De var velforberejdede, velorganiserede, - meget effektive.

Det ringede på døren. Jeg så på uret. Klokken halv syv? - en årle søndag morgen? Nå, det var sikkert bare nogle tidlige morgenbranderter, der syntes, at borgerne sov for længe på sådan en herlig august morgen. Jeg vendte mig om og døsede. Det ringede igen. Denne gang langt mere intenst, viljefast påtrængende.

Nu var min kone, Lilli, også vågen. "Det lyder som fru Isaksen, blomsterhandleren nedenunder. Hun plejer at ringe på den måde. Gud ved, hvad hun vil på denne tid" sagde hun. Det vidste Gud muligvis, men jeg anede det ikke. Småbandende trak jeg i en slåbrok, og gik ud for at lukke op. Efter en pludselig indskydelse gik jeg først hen til vinduet og kiggede ud. Fra mezzaninlejligheden kunne vi næsten slå hatten af folk, når de gik forbi. Men det var ikke bløde hatte, jeg så på den ellers mennesketomme Søndre Fasanvej. Ved hoveddøren stod en civilklædt mand og to soldater med stålhelme, grønne uniformer og maskinpistolerne i anslag. Henne på hjørnet af Frederiksvej, endnu en af de bevæbnede, uniformerede. Han bevogtede nok den grå Opel og mandskabsvognen, som sikkert var parkeret rundt om hjørnet og skulle også holde øje med, at jeg ikke stak ud af køkkendøren. Jeg listede ud i køkkenet og hørte nogle sagte kommandoer på tysk fra køkkentrappen. Jeg råbte ud i entréen "Jeg kommer, lige et øjeblik!" og gik hurtigt ind i soveværelset for at sætte Lilli ind i situationen.

Hun blev ligbleg, klyngede sig til mig og sagde "Det er Gestapo". Hun genvandt dog hurtigt fatningen og sagde "Luk dem hellere ind, inden de gør det selv!"

Endnu en gang denne krævende kimen på døren, og jeg lukker op. Jeg sørger omhyggeligt for, at begge mine tomme hænder er synlige. Ikke desto mindre får jeg straks presset munden af en 9 mm pistol ind mellem ribbenene. Af en 'dansker', en af nazisternes medløbere, der troede, at man kunne tjene fører, konge og to fædrelande på én gang.

En nederdrægtig satan, der under den nazistiske 'nyordning' var kommet til ære og værdighed, - nej, frasen passer nok ikke rigtigt på dette tilfælde. Han var kommet til truget, formentlig fordi han, udover sit primitive danske sprog, kunne indtil 10 ord på tysk og var villig til at være bydreng for landets nye herrer.

Da han nu var kommet ind i lejligheden, opførte han sig, som om han troede, at jeg nok havde en bataljon engelske faldskærmssoldater gemt et eller andet sted. Havde der bare været en enkelt, bevæbnet med en neglefil, var vor 'dansker' sikkert løbet skrigende væk. Han havde min fulde foragt. Disse svage pjok, der løber ærinder for den, der betaler bedst, har altid eksisteret, vil altid eksistere. Fra Judas Iskariot over Vidkun Quisling til dagen i dag. Fjenden elsker forræderiet, men foragter forræderen, er det skrevet, og det er en sandhed, som de næste timer bekræftede. Først famlede 'danskeren' nervøst rundt på mig, men da det gik op for ham, at jeg ikke havde et våbenarsenal gemt i min slåbrok, blev han rigtig modig, og gav sig til at skælde ud med nogle af sprogets mindre komplicerede gloser. Midt under disse udgydelser trådte aktionens leder, en civilklædt gestapomand ind af døren. Han var forbavsende menneskelig, jeg kunne fristes til at sige sympatisk, og meget rolig. Han beordrede 'danskeren' til at klappe i, hvilket naturligvis omgående skete. Så henvendte han sig til mig.

Han spurgte ikke, om jeg havde våben gemt i lejligheden, men sagde blot, "Hvor er pistolen?" Jeg fik en tydelig fornemmelse af, at hans viden var vel underbygget, og det betød sikkert, at Dragørfolkene var blevet taget.

Jeg måtte lynhurtigt forberede en historie, vel at mærke én, der kunne holde hele vejen igennem. Jeg indrømmede, at jeg havde en pistol, og fortalte, hvor den lå. 'Danskeren' sprang tjenstvilligt hen til det angivne sted og fandt pistolen. Han tog først meget nervøst og forsigtigt på den. Nærmest som en nonne ville tage på en snavset møggreb (eller hvad det nu hedder). Så bredte der sig en mærkelig stemning i stuen. 'Danskeren' gloede ondt på mig, og i gestapomandens mundvige tegnede sig et lille smil. Pistolen var en meget smuk startskudpistol, der ikke var gennemboret, - lige så farlig som en nytårsknallert, - én af de helt små, altså. Gestapomanden spurgte om jeg havde andre våben. Jeg sagde, at jeg havde et par stykker liggende på mit skrivebord, heraf det ene en stor pistol. 'Danskeren' var allerede på vej ind i dagligstuen, hvor skrivebordet stod, da han fik ordre til at gennemsnøge vore gemmer, og i øvrigt holde øje med min kone. Mens denne meningsudveksling fandt sted, fik jeg hvisket til Lilli, at hun skulle fjerne de tre æsker patroner, som jeg havde gemt i spisekammeret. De var til min magnumpistol, Walther 9 mm mod. 1912, der nok kunne lave et pænt hul i store dyr, og til fluevægteren, en FN 6.5 mm, der var nem at stuve af vejen, men den kunne være et ubehageligt bekendtskab på kort hold. Hun opfattede beskeden, og gik, under påskud af at skulle lave kaffe, ud i køkkenet. Dér fandt hun patronerne, som hun gemte under sit forklæde nede i morgenkåbens dybe lommer. Dér lå de i al den tid tyskerne og 'danskeren' var i lejligheden.

Jo, hun var sandelig en både dygtig og tapper pige, den dag.

Nå, gestapomanden og jeg gik ind i den anden stue, og der lå våbnene, en gammel rytterpistol, vistnok fra 1600-tallet, og en antik indisk kris. Gestapomanden bemærkede sig først rytterpistolen, og sagde, at han selv havde en samling af antikke våben.

Han tog den gamle pistol op for nærmere at studere de fine ciseleringer, som var på kolbe og løb. For at kunne se detaljerne og drage fordel af det tidlige august-morgenlys vendte han sig mod vinduet, og dermed med ryggen til mig. Jeg stod og vejede den tunge kris i hånden. Den var så sløv, at man knap nok kunne skære i smør med den, - men den var spids.

Vi var alene i stuen, og en strøm af tanker løb gennem mit hoved. Jeg kunne dræbe ham, som han stod dér. Jeg måtte jo sikkert også dræbe 'danskeren', - den mulighed vejede ikke særligt tungt i mine overvejelser.

Men hvad med Lilli og drengene? Handling og konsekvens, som Sartre skrev. Handlingen var mulig, men konsekvensen uacceptabel. Derfor ingen handling. Hurtigt, men ikke helt lydløst, lagde jeg den tunge dolk tilbage på bordet. Ved lyden snurrede gestapomanden rundt, og da han så kris'en blev han bleg.

Jeg smilede skævt og rystede på hovedet, og så fik han sin normale ansigtsskulptur igen. Han lagde hånden på min skulder, og spurgte om jeg havde fået morgenmad. Da jeg svarede nej, gav han mig lov til at tilkalde Lilli, og bede hende lave et morgenmåltid til os. Mens vi tre sad og drak morgenkaffe ('danskeren' var ikke inviteret), spurgte jeg, om jeg måtte lægge en nyindkøbt, endnu ikke afspillet grammofonplade på. Det måtte jeg, og et øjeblik efter lyttede vi til Marion Andersons fortolkning af Ave Maria. Da hun havde sunget den til ende, spurgte gestapomanden, om han måtte høre den igen.

Jeg blev klar over, at også han holdt af musik, - og at han var en mærkelig gestapomand. På mit spørgsmål svarede han, at han var blevet rekvireret fra kriminalpolitiet i Hamborg, og at han derfor ikke var "i karrieren" hos Gestapo.

Det forklarede jo mangt og meget. Hans rolige, men bestemte optræden, og også hans underforståede, men utvivlsomme foragt for 'danskeren'. Hvedebrødsdagene var forbi, og jeg fik ordre til at komme i tøjet. Gestapomanden rådede mig til at finde noget varmt tøj frem. Jeg fulgte hans råd, som jeg siden skulle blive ham meget taknemmelig for. En svær trøje, tykke ragsokker, lange underbukser af "Jens Lyn"-typen og tunge skistøvler, - en sensommormorgen! Så velment rådet var, så var det samtidigt et varsel om en langvarig og kold tid forude.

Før jeg skulle forlade hjemmet, bad jeg om tilladelse til at se mine drenge en sidste gang. Det fik jeg lov til og gik ind i soveværelset, strøg vores yngste, Kim på tre måneder, blidt over kinden, gik så ind i børneværelset, hvor Finn, min ældste søn på 4 år, sov. 'Danskeren' ville gå med, men blev affejet af gestapomanden. Efter en kort stund ved den sovende knægts seng, hvor jeg strøg ham over håret og rettede på hans dyne, greb tanken om flugt mig igen. Børneværelset vendte ud mod gården. Kunne jeg åbne vinduet, uden de hørte det derinde? Kunne jeg kravle over plankeværket til den tilstødende gård uden at blive set? Kunne jeg.. kunne jeg.. kunne jeg.. - Nej, jeg kunne ikke. Kunne slet ikke leve med de mulige konsekvenser for min nærmeste familie.

Det gik op for mig, at jeg var gidsel for mine egne følelser. Når jeg var kommet i denne skakmat position, var det ikke af frygt for konsekvensen for min egen person, men frygt for, at mine handlinger ville betyde fortræd for dem, jeg holdt af. Og det vidste den ventende gestapomand også.

Den korte tur ind til Shellhuset blev både lang og trist.

Afhøringscentral Shellhuset

Det første forhør. Meget vigtigere for mig, end for dem. Nu var muligheden for gennem deres spørgsmål at udlede, hvor meget de vidste, - og hvorfra, således at jeg kunne konstruere en historie, der tilsyneladende stemte overens med deres viden.

En historie, der kunne holde vand, også når vi var langt ude over de indledende, næsten høflige forhør. En historie som jeg kunne klamre mig til, selv når ufattelige smerter krævede kommando over min hjerne, krævede at jeg tilfredsstillede mine plageånder med den sandhed, som de ønskede at høre. Den ville nok afvige fra min oprindelige udlægning.

En historie, der i alt fald skulle kunne holde i de obligatoriske 24 timer, jeg skyldte mine kammerater, så de kunne nå at opdage, at jeg var taget. Så da jeg blev kaldt til mit første forhør, var det med den faste hensigt at få mindst lige så meget information ud af det, som de fik.

De havde to kilder. Den ene var min daværende kompagnon, som viste sig at være nazist. Hun mente, at jeg var rodet ind i noget, som man kaldte det. Da hun imidlertid ikke var mere konkret, førte hendes kontakt til Gestapo kun til, at jeg røg i kartoteket. Og det gjorde i sig selv ikke ondt. Værre var det, at de åbenbart havde oprullet flygtningetransporterne fra Dragør.

Jan Lundquist og hans fader, denne herlige høvdingeskikkelse, såvel som deres besætninger var blevet taget. Under trusler, tæv og tortur var mit navn blevet nævnt. De gik ikke på historien om startskudpistolen, som jeg så loyalt havde vist frem under ransagningen i mit hjem.

De hævdede at vide, at det var en Walther pistol, jeg var i besiddelse af. Min hjerne arbejdede på højtryk. Pludselig var den der, historien.

For lidt over en uge siden var en købmand i Gentofte blevet myrdet. Angiveligt af indbrudstyve, men rygterne ville vide, at det var tyske håndlangeres arbejde. (Flere 'danskere').

Jeg havde læst historien i en illegal avis (eller nødavis, som vi nu foretrak at kalde den). Af uforklarlige årsager havde jeg hæftet mig ved, at denne købmand havde følt sig truet, havde søgt og opnået våbentilladelse til, - en Walther pistol. Jeg fingerede et sammenbrud, og "tilståelsen" væltede ud af mig. Jo, det var rigtigt, at jeg i kort tid havde haft en Walther. Jeg havde købt den af en tysk soldat på et værtshus, fordi en købmand i Gentofte havde bedt mig om at skaffe ham én - og at han havde den nu.

Den historie brød de sig ikke så meget om, specielt ikke, da jeg troskyldigt insisterede på, at de skulle ringe til købmanden, så han kunne bekræfte rigtigheden! Den historie veg jeg aldrig fra. Selv under de værste forhør klamrede jeg mig til min historie, - så hårdt, at jeg på et tidspunkt var ved at tro på den selv. De var ikke tilfredse, men dog bragt i tvivl. Jeg blev ført op til min celle, men midt om natten kom de igen, og det hele begyndte forfra. Jeg havde naturligvis allerede indrømmet min medvirken i jødetransporterne fra Dragør, og den historie vendte jeg hele tiden tilbage til. Nu var mine venner, fiskerne fra Dragør, jo taget, og jeg kunne tydeligt mærke, at Gestapo vidste stort set alt, hvad der var værd at vide om dem og deres aktiviteter med at færgе jødiske medborgere over Sundet. Hvad jeg virkelig var bange for, var om fiskerne også var blevet tvunget til at fortælle om 'de andre', som havde været med transporterne. Transport af 'undermennesker' og snusket våbenhandel var ganske vist ikke forbrydelser af den slags, man tog let på i det besatte Danmark. På den anden side, så var 5-10 år i fængsel så langt at foretrække for den dom, jeg omgående ville få, hvis fiskerne havde fortalt dem alt.

Dødsstraf og henrettelse. Det var nemlig helt automatisk straffen for at hjælpe herrefolkets frafaldne til flugt. Fandt de ud af dét, var der meget kort vej til en eksekutionspæl i Ryvangen.

Hvordan var jeg nu blevet rodet ind i den historie?

En sen aften i maj ringede det på døren hjemme. Uden for stod en ung dansker, sammen med en meget ung tysk soldat.

Danskeren spurgte, om de måtte komme ind. Efter en kort tøven sagde jeg ja. Over en kop kaffe fortalte den unge tysker (17 år!), at han havde været ved Østfronten, var blevet hårdt såret,- han havde bl.a. mistet det ene øje, og var blevet sendt på to ugers rekreationsorlov i Tyskland. Han rejste hjem for at besøge sine forældre og søskende, kun for at erfare, at de alle var blevet dræbt under et allieret luftangreb. Han var nu helt alene i verden. Han græd, som blev han pisket, da han svor, at han aldrig igen ville lade sig presse ind i krigen, og bad - tryglede om hjælp.

Jeg blev dybt rørt over hans historie, følte mig sikker på, at den var sand. Jeg spurgte ham om, hvorfor han så var i Danmark, og han viste mig sin rejseordre, ifølge hvilken han skulle melde sig til sit regiment, der nu var stationeret her. Viste mig billetter, billeder af sin familie, dødsattester osv. Jeg troede ham, og ville gerne hjælpe, - men hvordan pokker smugler man en en-øjet desertør fra Frederiksberg til Dragør?

Han fortalte, at han skulle melde sig til regimentet om to dage, og det afgjorde sagen. Jeg fik forbindelse til Jan i Dragør, som straks erklærede sig villig til at hjælpe. Jeg fortalte Jan, at desertøren ingen penge havde, men at jeg ville lægge ud for ham.

Det afviste Jan imidlertid at acceptere, som den gode og varmhjertede ven, han var. Dette var en fribillet. Vi aftalte tid og sted, - og det var nu og i Dragør.

Så fik min kone travlt.

Hun fandt varmt tøj, sko, frakke og en kasket frem. Efter en hurtig omklædning var han klar, men også en 'varm kartoffel'. Så længe han var i uniform, og endnu ikke skulle melde sig ved regimentet, ville det blive svært at bevise, at han var deserteret. Som det nu var, var der ingen tvivl. Jeg var temmelig bange under turen ud til Dragør, havde for alle tilfældes skyld medbragt min lille FN pistol. Men turen gik godt, og jeg fik ham smuglet ud til Jans båd, som kort efter stod ud på deres 'fisketur'. Der var selvfølgelig andre, sikkert betalende gæster ombord, - men den slags spurgte man ikke om.

Hvad du ikke ved, aldrig har hørt om, kan du ikke fortælle, selv under det største pres. Jeg tog hjem og stuede uniformen og hans våben af vejen på et pulterkammer, lejet i baghuset til den ejendom vi boede i. Det var ved at blive noget af en livsfarlig marskandiserbutik, da der også lå en amerikansk flyveruniform og alt sådan noget.

Umiddelbart efter hin søndag morgen, da jeg blev taget, sørgede min kone og blomsterhandlersken, fru Isaksen, for at få fjernet alt kompromitterende grej. Det tog en rar gartner fra Rødovre sig af, og jeg tror, at det næsten må være formuldet nu, og gør gavn under hans roser, når bare de rustne jerndele fra våbnene er sorteret fra.

Risikoen, tja, den var jo høj. Men det var den hver gang, og skulle man stille spørgsmålet om handling og dens mulige konsekvens for hver eneste farefulde aktion, så ville der helt enkelt aldrig blive nogen aktion.

Det var åbenbart lykkedes fiskerne fra Dragør at holde tæt, - spørgsmålet blev aldrig bragt på bane. I sidste ende var deres problem jo også lige så stort som mit.

Vestre Fængsel, celle 555

Efter fire forhør i Shell-huset, - af stigende sværhedsgrad - blev jeg kørt til Vestre Fængsel, hvor jeg fik anvist værelse 555, et eneværelse i det, vi kaldte Hotel Gitterly, i den tyske afdeling af fængslet.

Det værste for mig ved at være i isolation, var ikke at være afsondret, dette at være helt alene, - og i andres magt. Næh, det værste var nogle fysiske reaktioner. Min mave var ikke meget for at lade sig kommandere til at gå på toilettet på faste tidspunkter. Nu havde den i 31 år været vant til, at det var den, der bestemte, hvornår vi syntes, at vi trængte.

Den sanitære installation i cellen indskrænkede sig til en god gammeldags natpotte. Til nød anvendelig til at lade vandet i, - men at sætte sig på potten og leve med stanken, til der næste gang var et organiseret toiletbesøg, var ikke en umiddelbart tillokkende tanke. Der var således lagt op til åben strid mellem min mave og min hjerne (dvs. næse). Jeg ved ikke, hvor mange kilometer jeg vandrede, seks skridt ad gangen, for at tilgodese min næse, mens jeg ventede på, at det skulle blive min tur.

Langsomt, men sikkert, blev min mave og jeg enige om det for begge parter hensigtsmæssige i at vænne os til det fastlagte tidsskema.

Da jeg vendte tilbage efter mit første toiletbesøg, bemærkede jeg med undren, at min celle som den eneste havde en rød seddel på døren. Det foruroligede mig meget, - og ikke uden grund. Den lange østriger, der gik vagt på min gang, var snakkesalig og tilsyneladende ikke nogen frelst nazist. Han var den eneste, der tog sig tid til at veksle et par ord med mig. Jeg spurgte ham, hvad den røde seddel betød.

Han fortalte mig, at den angav, at jeg var sikkerhedsfange, en stor kanon, der ikke måtte få tilladelse til at læse eller skrive, og i det hele taget ikke måtte tale med nogensomhelst(!).

Så var jeg forberedt og klar over, at jeg nok fik ørene i maskinen i den nærmeste fremtid. Selvfølgelig undersøgte jeg hver kvadratcentimeter af cellen for at kende mit domæne i detaljer. Det eneste jeg fandt, var en inskription lige under glughullet (dørspionen). Glughullet var ca. 2 x 5 cm, og der stod smukt prentet "Læn Dem ikke ud!" Det var vist mit første smil i Vestre Fængsel.

Denne gang kom de klokken 6 om morgenen, - rigtige morgenmænd, disse tyskere. De kørte mig ind til Shell-huset, hvor jeg blev ført ned i kælderen. Så var jeg klar over, at alvoren var begyndt, - og naturligvis var jeg bange.

Fløjlshandskerne var kastet væk, og jeg indstillede mig på at skulle fastholde en delvis sand historie under forhold, hvor hver nerve i min krop ville råbe til mig, at jeg skulle fortælle dem alt, hvad de syntes at ville vide, - sandt eller ej! Hvem kender sin egen smertegrænse, hvis man ikke tidligere har fået den afprøvet? I hvilket omfang kunne viljestyrke beherske kødets skrøbelighed?

Jeg sad i seks timer i et lille rum, og fik hverken vådt eller tørt. Af og til kunne jeg høre skrig fra fanger, der var til afhøring. Om årsagen kunne jeg kun gætte. Omsider blev jeg hentet og ført op på tredje sal, - et nyt forhør tog sin begyndelse.

Forhørslederen indledte med at konstatere, at der under ransagningen af mit hjem var fundet en del kommunistisk litteratur, så vi kunne måske starte med at fastslå, at jeg var kommunist?

Nu var det i nazisternes øjne ikke nær så pænt at være kommunist i 1944, som det var i 1939-41, og i øvrigt var jeg ikke kommunist, hverken i teori eller praksis.

Jeg spurgte forhørslederen, om de ikke havde fundet anden litteratur end den, der kunne fastslås at være kommunistisk. Han bladede i sine papirer, så op, og spurgte så, hvad jeg mente med mit spørgsmål. "Joh, jeg er af den opfattelse, at man skal se en sag fra flere sider, inden man tager stilling, og jeg vil være meget glad, hvis De vil tilkalde én af dem, der har ransaget mit hjem."

Lidt frækt, måske. Men det virkede.

Han ringede ned, og lidt efter kom gestapomanden og den 'dansker', der havde forestået min arrestation, ind i lokalet. Forhørslederen spurgte dem om, hvad de havde fundet under ransagningen, og de gentog rapportens udsagn om kommunistisk litteratur. Jeg spurgte, om de ikke havde fundet anden politisk litteratur, - de svarede at der havde været nogle få andre bøger med politisk indhold. Nogle få? - Der var A. Hitlers Mein Kampf, samt adskillige andre værker, der forherligede Nationalsocialismen, - gør det mig til nazist, eller til en mand, der ønsker at vide noget mere om forskellige samfundsopfattelser?

Forhørslederen spurgte, om det var sandt, at der havde været et sådant udvalg af forskellige opfattelser, og 'danskeren', hvis opgave det havde været at ransage og katalogisere, måtte modstræbende medgive, at det nok var korrekt. Forhørslederen klappede sine sagsakter i og sluttede seancen med at give de to uheldige helte en ægte tysk skideballe for dårligt udført forberedende arbejde. Derefter beordrede han dem til at køre mig tilbage til Vestre Fængsel. Jeg drog et lettelsens suk.

På vejen tilbage sad jeg mellem en tysk soldat og 'danskeren'. Jeg trak mig lidt over mod den tyske soldat, og 'danskeren' spurgte, hvorfor jeg gjorde det. Jeg sagde, - på dansk - " Fordi du stinker værre end ham!" 'Danskeren' blev hvid om næsen, og snerrede " Jeg skal personlig sørge for, at du ikke kommer levende fra denne historie."

Nå ja, det var måske dumt at provokere ham, i min situation, men jeg brød mig faktisk ikke særligt om ham, for nu at udtrykke det urbant. Så var jeg 'hjemme' igen, og håbede intenst, at min lille sejr i dag ville være afslutningen på mine forhør. Men, ak nej! Om natten blev jeg hentet igen, og ført ned i en celle i kælderens, hvor jeg blev modtaget af tre mand. To i skjorteærmer, med grimme grin på fjæset, og én, der sad ved et lille bord.

Manden ved bordet sagde: "Jeg har læst rapporterne over de forskellige forhør, du har været i. Du tror åbenbart, at du kan løbe om hjørner med os, og at du er helvedes smart. Men nu skal vi nok få banket sandheden ud af dig!"

Jeg sagde "Jeg har fortalt sandheden og intet andet."

Så fik jeg et slag i nakken, der fik mig til at gå i knæ. "Her skal du kun svare, når du bliver spurgt", sagde lederen, "men du trænger vidst til at lære lidt manerer." På dette tegn begyndte slagene nu at hagle ned over mig. Der var ikke det sted på kroppen, de ikke slog. Jeg stønnede, men ville ikke skribe, og efterhånden følte jeg ingenting, kun at jeg var ved at miste bevidstheden. Så stoppede de og satte mig op på en stol. Den faldt jeg ned af et par gange, - men de var yderst hjælpsomme, og sørgede for, at jeg kom op igen. Med velrettede spark. Til sidst bandt de en rem om mig, så jeg ikke skulle falde ned igen. Ægte hensyn, - med mindre den skyldtes, at de var ved at blive trætte i benene af at sparke mig op på plads.

Manden ved bordet sagde "Nu vil vi gerne høre lidt nyt fra dig, og ikke alt det pis om jøderne."

Jeg begyndte at fortælle, at de begik en stor fejltagelse ved at antage mig for at være en stor kanon,- og BANG - så fik jeg igen et slag, der fik det til at sortne for mine øjne.

De slog forresten næsten altid bagfra.

Det gjorde det noget sværere at forberede sig på slaget, og på den måde mere effektivt, men det kunne jo også skyldes, at det var lettere for dem ikke at skulle se offeret i øjnene. De fortsatte, jeg ved ikke hvor længe, - men sådanne mennesker skal jo også have deres nattesøvn, så på et tidspunkt holdt de op, og fik mig slæbt op i cellen.

Jeg vågnede til morgenmadstid og fik stukket en kop te og et stykke brød ind i cellen. Mit forslåede ansigt var ikke egnet til at tygge brød, men jeg fik da drukket min te. Klokkeren 10 plejede at være toilettid, og da døren gik op ved denne tid, troede jeg, at jeg skulle ud og pleje min mave,- men nej, - det var mine bekendte fra i nat. De mente, at jeg trængte til en opfriskning af hukommelsen, førte mig ned i kælderen og begyndte forfra. Det vil sige, de startede som sædvanlig bagfra, men gik snart over til slag fra alle vinkler.

Jeg husker kun svagt, at jeg blev slæbt op igen og smidt på gulvet, og at østrigeren kom ind og løftede mig op på briksen, som ellers skulle have været slået op ad væggen om dagen. Jeg kunne hverken spise eller drikke, men følte heller ikke hverken sult eller tørst. Jeg var bedst til at ligge bomstille, for enhver bevægelse var smertefyldt. Sådan fortsatte det i 3-4 dage og nætter. Tærsk, spørgsmål, ingen svar, båret retur til cellen, den dødlignende søvn, afhentning, flere tærsk osv. En forbløffende ineffektiv afhøringsmetode. Hvis jeg endelig havde besluttet at fortælle dem noget, så havde jeg været hæmmet af, at min mund var fuld af løse tænder, blod, slim og opkast.

På den anden side, hvis en eller anden af mine plageånder fik udløsning en gang imellem ved at tæve mig, så har det hele jo ikke været helt forgæves, - for ham.

Jeg kunne intet spise i denne tid, men drak, hvad jeg fik. Østrigeren proppede nogle piller i mig, ligesom han skaffede noget mælk. Jeg fik lov at være i fred nogle dage, og begyndte så småt at tage føde til mig igen.

En morgen blev jeg hentet ned igen. Denne gang kun til stueetagen, hvor jeg blev ført ind i en celle, der var blevet indrettet som forhørslokale.

Den gestapomand, som sad ved bordet, havde jeg ikke haft fornøjelsen af at møde før. Han spurgte, om jeg mon ikke snart havde fået nok, og nu ville fortælle dem alt.

Jeg begyndte på min sædvanlige remse, men jeg var meget nervøs og sad ubevidst og trommede nok så svagt, men intenst i bordet med fingrene. Jeg fik ordre til at sidde roligt, men den uvilkårlige og ubevidste trommen med fingrene fortsatte.

Så greb han et af disse stålspyd, som står på så mange skriveborde, og bruges til at holde styr på papirlapper med beskeder, telefonnumre osv.

Uden varsel huggede han det af al sin kraft ned i min hånd, som nu var naglet til bordet. Jeg følte ingen smerte, men stirrede blot forbløffet på ham.

Så tog jeg fat om det dirrende stålspyd, og rykkede det fri af bordet og min hånd, og stillede det tilbage på sin plads.

Han sprang op af stolen, og styrtede ud af lokalet.

Hånden blødte kraftigt, og tolken gik ud og hentede en forbindskasse. Han gav mig noget gazebind og plaster, og så var det forhør forbi.

At jeg siden har haft et lidt anstrengt forhold til disse stålspyd som papirordnere, er vel forståeligt.

Dødsdom

Jamen, det er da noget højtideligt noget, med en sympatisk og vel argumenteret forsvarer, der som en løve kæmper med en stædig, blodtørstig anklager. Somme tider får stædigheden ret over de gode argumenter, og efter at juryen har været ude i mindst 20 timer, kommer de tilbage igen med strenge, men bedrøvede miner og meddeler et negativt udfald. Så trækker dommerkollegiet sorte hovedklædninger ned over ansigtet og meddeler med beklagelse i stemmen, at staten desværre ser sig nødsaget til at berøve dig dit liv. Trist og ubehageligt, men dog med stil,- og helt efter reglerne.

Stil? - ikke hos det tredje riges retsforvaltning, som var delegeret til nogle små, grå forhenværende kontorassistenter. Det var i alt fald tre af ovennævnte slags, der, et par dage senere efter et kort forhør, meddelte mig, at jeg var terrorist og en notorisk løgner, og at jeg ville blive henrettet om 4 dage.

Det er selvfølgelig først retrospektivt set, at man kan anlægge en vis sarkastisk holdning til et sådant forløb. I min daværende situation var jeg rædselsslagen, forstenet, da jeg kom tilbage til cellen. Jeg sad længe, længe på min briks, ude af stand til at samle mig.

Jeg havde samtidigt med dommens forkyndelse fået tilladelse til at få papir og en blyant ind i cellen, så jeg kunne forfatte afskedsbreve til min familie. Skriveremedierne blev bragt, og jeg tvang mig ud af min fortvivlelse. Sværest var det at tænke på mine drenge, og hvad jeg skulle efterlade dem på skrift.

Min kone og jeg havde dog haft lejlighed til at lære hinandens inderste tanker og holdninger at kende som voksne mennesker. Derimod kunne mine sønner ikke vide, hvem deres far var, hvad han levede for, eller hvad han døde for.

Men også til min hustru måtte jeg skrive, ligesom til min moder og mine brødre. Jeg begyndte at nedfælde mine tanker, og efterhånden som arbejdet skred frem, blev jeg mærkeligt rolig.

Handling og konsekvens. Jeg følte, at jeg havde gjort det rigtige, selv om magthaverne var af en anden opfattelse, og nu var det altså slut. Ingen fortrydelse, kun en brændende følelse af uretfærdighed.

Selvfølgelig havde jeg stunder, hvor jeg tryglede Gud om at hjælpe mig, og stunder, hvor jeg havde medlidenhed med mig selv, fordi jeg skulle dø så ung. Der var jo så meget mere at opleve i denne verden. Men i det store og hele var jeg rolig og fattet under arbejdet med konfirmations- og bryllupstaler til mine drenge og afskedsbreve til mine øvrige kære.

Tre døgn efter blev jeg hentet om natten og ført ud til en personbil med generator, som ikke havde besættelsesmagtens nummerplader. I vognen blev jeg lænket sammen med en ung dansker, som jeg ikke kendte, og vi fik ordre til ikke at tale sammen. Han fik dog hvasket til mig, at han var så bange. Jeg knugede hans hånd i min, og hviskede "Vi er da sammen, så er det ikke så slemt." Det var det eneste, vi fik sagt til hinanden.

Vi kører i yderkvartererne. Hvor vi er, aner jeg ikke. Vi kommer til en viadukt, og bilen standser. Håndjernene bliver taget af, og min medfange beordres ud af vognen. Han bukker hovedet for at komme ud, og i det samme lyder der et skud, og han falder fremover, ud af bilen. De havde nakkeskudt ham, de svin. Jeg kogte af raseri, og stak min højre hånd ned i lommen. Der havde jeg, godt pakket ind i et lommeterklæde, et barberblad.

Jeg fik det viklet fri, og var fast besluttet på, at stoppede vi igen, og jeg blev beordret ud samme vej, så ville der ryge en halspulsåre eller to, udover min egen.

Ham, der sad til venstre for mig og chaufføren, skulle jeg nok tage med mig, hvad enten vi så skulle samme eller hver sin vej.

Jeg var så forblindet af raseri over den brutale likvidering, at jeg helt havde glemt at være bange. På et tidspunkt sagtede vi farten, jeg havde barberbladet halvt oppe af lommen, sikker på, at det var nu. Så øgedes farten igen, og én af dem sagde "Blev du nervøs? Bare rolig, vi er slet ikke færdige med dig endnu!" Mens jeg spekulerede på, hvad han mente, kørte vi op foran Shell-huset. Jeg fumlede barberbladet ind i lommenørklædet igen, trak vejret lettet, og tænkte "Det skulle altså ikke være denne gang."

Men jeg kom hurtigt på andre tanker. De førte mig ned i kælderen og ind i et rum, hvor der på det kolde gulv lå en nøgen, forfærdeligt mishandlet mand. Hans ene ben havde de brækket, og det lå i en usandsynlig vinkel i forhold til resten af kroppen. Han havde tre skudsår i brystet, og hans testikler var blodige og opsvulmede.

Men han var stadig i live, og hans smertefyldte blik søgte mit.

De bandt en tynd stålwire om mine samlede tommelfingre, og fæstnede den anden ende til en kraftig krog i væggen, højt over mit hoved, halede tot, så jeg stod på støvlenæserne. Derefter forlod de rummet.

Det var frygteligt at se denne mand ligge og lide, intet at kunne gøre for at hjælpe ham. Intet? Der kom en hvisken fra ham "Hjælp mig. Jeg vil så gerne dø, før de begynder igen". Men hvordan kunne jeg hjælpe ham til at dø? Mine skistøvler med messingbeslagene!

Jeg sagde, han skulle skubbe sig nærmere til mig, og han prøvede. Han hostede og blodet løb ud af munden på ham, mens han krabbede sig over mod mig, nu næsten inden for rækkevidde.

Hvis han bare kom en anelse nærmere, ville et hårdt spark i tindingen kunne opfylde hans ønske, gøre en ende på hans lidelser.

Han prøvede hårdt, men den sidste anstrengelse havde været for meget. Han faldt tilbage, og hans blik bristede.

I det samme kom tre tyskere ind i rummet, de så ham falde tilbage, samtidigt med, at jeg svingede benet. De følte sig sikre på, at det var mig, der havde berøvet dem deres offer. Én af dem sparkede benene væk under mig, så wiren skar sig dybt ind i mine tommelfingre, og blodet løb ned ad mine arme. Så begyndte de at tæve løs på mig, men pludselig gav enten krogen eller wiren efter (mine tommelfingre har jeg endnu) og jeg styrtede ned på gulvet.

Mine bukser var faldet ned om benene på mig,- vi måtte ikke bære livrem,- og én af dem tog en flaske, der stod på gulvet, formentlig med saltsyre, rev mine underbukser af og hældte noget af flaskens indhold op i endetarmen på mig. Det sved forfærdeligt, men havde nok været meget værre, hvis jeg ikke havde haft hård mave.

Jeg havde ikke været på toilettet i et par dage, mens jeg forberedte mig på at skulle henrettes. Den prop af hård afføring der sad nederst i systemet hindrede syren i at løbe op i mine tarme og gøre ubodelig skade. Som det nu var, fik jeg svedet al huden af omkring anus. Det var meget smertefuldt, men ikke livsfarligt.

De ville helt sikkert have slået mig ihjel dér og da, hvis ikke de var blevet stoppet af et par tyske officerer, der kom ind midt i det hele.

Jeg husker ikke mere, før jeg igen vågnede op i min celle i Vestre Fængsel. Hvordan jeg var kommet dertil, havde jeg ingen erindring om. Jeg bad om en læge, og han kom også, - efter tre dages forløb.

Han tilså mig, rystede på hovedet og gav mig noget salve, som jeg selv kunne smøre på mine hudlæsioner. Han syede da forresten også hullet fra stålspydet i min hånd.

Det varede flere dage før jeg turde spise noget, for jeg var bange for at skulle af med det igen. I flere uger sov jeg på maven. En tand var knækket og tandhalsen slået løs. Den pillede jeg ud med min lommekniv. Dødsdommen? Den var tilsyneladende stillet i bero, - eller også var den et udtryk for mere raffinerede afhøringsmetoder end blot tørre tærsk. I alt fald kom Censoren tilbage med mine afskedsbreve og fortalte mig, at han ikke mente, at jeg skulle henrettes, - lige nu.

Egentlig var jeg på det tidspunkt ret ligeglad.

Jeg var dybt deprimeret over en drøm, jeg havde haft en nat efter et af de hårde forhør. I drømmen var jeg hjemme på Søndre Fasanvej, overfor Frederiksberg Have. Jeg gik rundt i stuerne og undrede mig over, at møblerne var flyttet om. Jeg gik ind i Finns værelse og så til min forbavsel, at også hans lillebror, Kim, nu sov derinde. Fem måneder gammel. I stuen gik jeg hen til det bord, hvor jeg havde arbejdet på en lerskulptur af Kim i halv størrelse. Den stod der stadig, men var nu tørret så meget ind, at den var brækket tre steder. Pokkers også, jeg havde jo ellers ramt ham så rigtigt, og Lilli havde lovet, at hun ville holde figuren dækket med fugtige klude. Jeg fortsatte ind i soveværelset. Der lå en fremmed, lyshåret mand og sov, - i min seng, fanden tage ham!

Så vågnede jeg, tilbage i min celle i Vestre Fængsel, dybt chokeret over drømmen. Jeg tog de tre breve, jeg indtil da havde fået fra Lilli. Der stod det jo, sort på hvidt. Hvor havde jeg været langsomt opfattende. Det første brev var det kærligste, - med søde kys og knus, - det sidste blot med kærlig hilsen, og intet andet. Jeg vidste nu, at min underbevidsthed havde set rigtigt, og blev dybt ulykkelig. Selvmedlidenheden væltede ind over mig.

Hvor kunne hun gøre det mod mig, efter alle de dejlige timer vi havde tilbragt sammen, - og så lige nu, hvor jeg var i denne vanskelige situation?

Jeg følte, at hele min verden faldt sammen, og var vel det nærmeste på at opgive det hele, som jeg på noget tidspunkt kom det under mit samlede ophold i tyskerne hænder. Hvad var der egentlig at leve, at kæmpe for?

Langsomt, meget langsomt fik jeg atter mobiliseret min overlevelsesvilje. Først og fremmest på grund af mine drenge, - dernæst en indædt modvilje mod at give op overfor tyskerne, som var den ydre årsag til ulykken, - de kunne jo bare være blevet hjemme! Endvidere kunne jeg vel, indtil videre, give Lilli tvivlens fordel. Min far, mor og mine brødre ville jeg bestemt også gense, og endelig var der et lidt mindre ædelt motiv. Hævn. Dette ildelugtende svin, som burde slagtes.

Nogle dage senere blev jeg, for Gud ved hvilken gang, atter kørt til Shell-huset. Jeg prøvede at holde regnskab med det, men jeg havde tabt overblikket. Mindst en 15-20 gange. Denne gang blev jeg ført ind til selveste gestapochefen, Dr. Hoffmann.

Der var kun ham og tolken tilstede, - det var selvfølgelig 'danskeren', så måske kunne han alligevel mere end ti ord på tysk. Efter en række spørgsmål, som jeg besvarede på dansk, - og som 'danskeren' oversatte ubehjælpsomt, protesterede jeg på tysk, og fortalte Dr. Hoffmann, at 'danskeren' fordrejede alt, hvad jeg sagde.

Efter et par yderligere spørgsmål på tysk, som jeg besvarede, gav Dr. Hoffmann 'danskeren' ordre til at forsvinde. Han gloede ondt på mig, og jeg kunne ikke lade være at trække hånligt på smilebåndet. Det undgik ikke Dr. Hoffmanns skarpe blik, og han spurgte mig om, hvorfor jeg ikke kunne lide 'danskeren'.

" Hvis De, Dr. Hoffmann, sad i min stol, og holdt af Deres land og Deres frihed, hvordan tror De så, at De ville se på sådan en overløber?" - jeg brugte bevidst ikke udtrykket forræder.

Hans svar forbløffede mig.

" Vi er desværre nødt til at bruge den slags, men vi regner dem bestemt ikke for andet end det de er" - og så brugte han et tysk udtryk, jeg ikke kendte, men det måtte være noget i retning af kryb.

Hele forhøret udviklede sig til noget i retning af en hyggelig samtale. Han spurgte mig om, hvorfor jeg var blevet indblandet i jødetransporter. Jeg svarede, at det for mig var revnende ligegyldigt, om det var jøder eller eskimoer. Det drejede sig om mennesker, der blev forfulgt for noget, de ikke selv havde indflydelse på, - og dem ville jeg hjælpe. Den tyggede han lidt på, og så spurgte han " Hvad med Deres kone og børn,- tænkte De ikke på dem, før De begyndte Deres illegale virksomhed?" " Joh, bestemt", svarede jeg " men jeg ønskede dem heller ikke indoktrinerede, hverken i fascistisk eller kommunistisk ideologi." " Har De tænkt på muligheden af, at De aldrig kommer til at gense Deres børn?" Hvad var det han sagde? - Var han ved alligevel at bekræfte den udsatte dødsdom, eller testede han bare reaktioner?

Jeg besluttede mig til at gå i offensiven. " Har De selv børn?" spurgte jeg. Jo, han havde to drenge og to piger. " Hvordan ser De på muligheden for at se Deres børn vokse op, sådan som krigen går, - De må dog have gjort Dem nogle overvejelser?" Han så længe på mig, svarede ikke, men trak i stedet sin tegnebog frem og tog nogle fotos ud af den. Sad længe og stirrede på dem, og rakte dem så over til mig. Det var nogle søde, friske og glade børn at se på, og det sagde jeg til ham. Han fik tårer i øjnene. Det var altså hans svage punkt, og jeg besluttede at prøve at udnytte denne viden til det yderste.

Så længe vi sad og sludrede hyggeligt, fik jeg da i hvert fald ikke tærsk,- eller det der var værre. Han ringede efter kaffe og brød,- til os begge,- og vi fortsatte samtalen. Om vore familier, politik, tiden før krigen, mit arbejde (det jeg havde om dagen, altså) og mange andre ting, som havde vor interesse.

Jeg tror, at jeg havde været der et par timer, før han rejste sig, og til min store forbavselse rakte han mig hånden til farvel, og forlod lokalet.

Fortumlet sad jeg alene tilbage i lokalet, og nød min kaffe, mens tankerne svirrede rundt i hovedet på mig. I de tyve minutter, der gik, indtil min chauffør kom og hentede mig, for - næsten høfligt - at transportere mig tilbage til Vestre Fængsel, forsøgte jeg at finde en mening med forhøret, og dets besynderlige forløb. Havde dette højt intelligente menneske, som jeg måske under andre omstændigheder ville have forsøgt at gøre til min ven, havde han blot siddet og læst min psyke for at vurdere, hvordan det næste viljeslag skulle udkæmpes? Eller havde han blot taget sig en fridag, midt i al den gru og rædsel, som han ellers var ansvarlig for?

Og hvad var det for et system, der i den samme organisation kunne rumme både et højt begavet og kultiveret menneske, og en bande rå, hensynsløse og stupide lejesvende, som han endda var chef for? Så længe nazismen viste sit dyriske ansigt, var det let at begrunde, hvorfor den skulle bekæmpes med alle midler, og for enhver pris. Men når den også kunne rummes i et menneske, som jeg havde svært ved ikke at finde sympatisk, hvad skulle man så mene?

Jeg kom til det resultat, at uanset om hensigten havde været den ene eller den anden, så havde det været en fredelig dag, - og dem var der ikke mange af i den tid. Nogle dage senere blev jeg atter kaldt til forhør, denne gang i Vestre Fængsel.

Efter min samtale med Dr. Hoffmann, dette helt utrolige forhør, hvis hensigt jeg stadig ikke følte mig sikker på, var jeg forberedt på lidt af hvert. Forhørslederen var en yderst venlig herre, der hurtigt sørgede for, at vi blev alene, så snart de sædvanlige spørgsmål og svar var overstået.

Han begyndte at udspørge mig om mit håndværk, mit kunstsmedearbejde. Han fortalte mig, at hans kone ønskede sig en smedet gitterport, og spurgte, om jeg havde nogle forslag. Jeg bad om papir og blyant og skitserede et par ideer. Dem blev han meget begejstret for, og bad mig om at tegne forskellige andre ting, lysekroner, lampetter, havelamper, kaminværktøj og så videre, hvilket jeg gjorde. Han spurgte så, om jeg ville have mælk og æbler. Det sagde jeg naturligvis ja til.

Jeg var nede i næsten fire timer, og da jeg kom op igen, var min østrigske vogter forbavset over, at jeg kom gående, - ved egen kraft. Det var han så åbenbart ikke vant til, og spurgte mig, hvad der var hændt. Da jeg havde fortalt ham det, klappede han mig opmuntrende på skulderen, og sagde, at jeg nu var i salveten. Jeg forstod det ikke helt på det tidspunkt, men da dette forhør, gudskelov, skulle blive mit sidste i Vestre Fængsel, viste tiden, at han havde haft ret.

Næsten to måneder var gået siden min arrestation. Enten havde de opgivet at knække mig, fordi de var i tvivl om, hvorvidt der i det hele taget var nye oplysninger at få, eller også var der nogen, som megede sin egen kage, og fik udført tegninger af smedejernskonstruktioner på den tyske (og danske) stats regning. Eller begge dele. Hvad det end var, var mig ligegyldigt, når blot de lod mig være i fred. At de havde nok på mig, til at holde mig bag lås og slå i lang tid, var jeg ikke i tvivl om. Lang tid, det var efter min opfattelse blot den tid, det ville tage de allierede at vinde krigen. Jeg håbede, at de ville skynde sig.

I mellemtiden prøvede jeg at vænne mig til livet i en enecelle.

Livet i en isolationscelle

Hvordan vænner man sig til en tilværelse i isolation?

Mennesket er ikke skabt til at være alene, står der skrevet, og det er da også almindeligt, at vi omgiver os med ægtefælle, børn, familie, arbejdskammerater, venner osv. Mennesker vi er sammen med, inspirerer og lader os inspirere af, deler alle sorger og glæder med, enes og skændes med.

Isolationsfangen har, bortset fra forhørsseancer og tilfældig småsnak med vogterne, kun sine egne ressourcer at trække på. Hvordan du anvender dem, kan gøre forskellen mellem at gå ned eller at blive stærkere af denne påtvungne isolation. Du er nødt til at bruge al din fantasi og opfindsomhed, hvis du ikke skal henfalde i total apati, og dermed blive et lettere offer for dine bødler.

Efter at have gennemgået hver kvadratcentimeter af cellen for noget at aflede tankerne med, begyndte jeg at finde figurer i terassogulvet. Simpelthen at finde ansigter, dyr og fugle i mønstret, - genfinde dem, når jeg havde tabt dem, - altså at arbejde med min fantasi.

Tredje dag bankede det svagt på væggen til nabocellen til højre. Et slag, pause, og så to slag hurtigt efter hinanden. Jeg gentog denne bankerytme med det samme. Så kom de svage lyde med to korte, hurtige, og tre enkelte. Jeg studsede. Noget forekom mig bekendt i disse rytmer. Det var jo A og B i morsealfabetet! Jeg slog et enkelt slag på væggen, forstået. Nu begyndte min ukendte nabo rigtig at "snakke", og jeg måtte hurtigt opgive at følge med. Min erindring om morsealfabetet var trods alt for rusten. På vej til den næste gårdtur (15 minutter) i Stjernegården, fik jeg hvisket til ham, om han havde en blyant, og om han ville gentage alfabetet.

Han nikkede, og da vi kom ud i gården, hver fange i sin sektion, hørte jeg et kort fløjt fra nabosektionen, og en kort blyantstump kom flyvende over muren. Så snart vagten i tårnet vendte sig, samlede jeg den skyndsomst op. Den var ca. tre centimeter lang! Prøv at skrive med en blyant på den længde, endsige blot at holde fast på den. Nej, vel? Med min lille, indsmuglede lommekniv fik jeg skåret en stump træ af undersiden på min bordplade, og fik den snittet til som "penneskaft".

Så kaldte jeg på naboens morsealfabet.

Det blev skrevet ned på et stykke toiletpapir, som vi fik udleveret i fire (4) eksemplarer hver dag. Hårdt og blankt papir, som var bedre egnet til at skrive på end til at tørre sig i. De to stykker brugte jeg til at tegne og skrive på, de sidste efter deres egentlige formål. Jeg begyndte at lære mig systemet. Jeg havde jo tid nok, og det varede ikke længe, før jeg begyndte at morse med såvel min nabo til højre, som dem, der overhovedet var indenfor hørevidde.

Nyhedstjenesten i Vestre Fængsel var særpræget derved, at den foregreb de virkelige hændelser med op til flere uger! Byer og områder, som tyskerne måtte opgive, tabte de i Vestre Fængsel, længe før det var en realitet. Det skyldtes dels, at vi alle havde behov for at holde ild under vor optimisme, dels hvad man kunne kalde H.C.Andersen effekten, - den lille fjer, der blev til fem høns. Min blyantstump gjorde mig til en rig mand. Nu kunne jeg tegne, lave kryds-og-tværsere, føre en lille dagbog osv.

En dag fik jeg igen besøg af Censor, en stor, tyk bornholmer hvis navn ikke skal nævnes her. Han fortalte mig, at jeg nu havde fået tilladelse til at skrive et brev hver fjortende dag, - på højst 20 linier. Ordning muss sein. Han gav mig et halvt ark brevpapir og en kuvert. Jeg spurgte ham, hvad han havde tænkt sig, at jeg skulle skrive med, og han gav mig en blyant.

Nu var jeg millionær,- jeg havde hele to blyanter. 'I de blindes rige er den enøjede konge.' I det fattige rige som Vestre Fængsel udgjorde, var jeg mindst Rockefeller, med mine to blyanter.

Jeg spurgte Censor, om han havde tænkt over, hvad der skulle ske ham, når krigen var forbi. Det spørgsmål brød han sig tilsyneladende ikke meget om. Han svarede ikke. Da han skulle til at gå, sagde jeg stille "Du burde måske begynde med at være lidt mere hjælpsom over for os herinde, - det kunne måske vise sig at være en god livsforsikring." Han sagde "Jeg har aldrig gjort nogen noget ondt" - og jeg svarede "Nok muligt, men har du gjort nogen noget godt?" Han så på mig og sagde "Du må ikke læse og ikke skrive andet end det, jeg lige har givet dig lov til,- men du ved vel, at du har krav på en Bibel?" Jeg mente ikke, at mit tilfælde var omfattet af Genevekonventionen, men sagde naturligvis, at jeg gerne ville have en Bibel.

Da han bragte mig den, sagde jeg til ham, at jeg forresten også gerne ville opfriske mine tyskkundskaber. Kunne jeg få en lærebog, en ordbog og et stilehæfte? Han så forbløffet på mig. "Vil du virkelig lære det tyske sprog?" - "Ja, jeg ved jo ikke, hvor jeg havner en skønne dag."

Ak, så sandt, så sandt.

Han lovede at prøve, - og minsandten om han ikke kom med det hele et par dage efter. Nu havde døgnet næsten ikke timer nok. Tegne, læse bibel, lære tysk, lytte til fængselstelegrafen, udveksle tanker og meninger via samme. En fuldt besat dag.

Var der endelig lidt tid til overs, dyrkede jeg hjernegymnastik. Prøvede hvor meget jeg kunne huske af det, jeg havde lært i skolen. Hvor langt kunne jeg huske tilbage til min tidligste barndom. Hvordan var det med lageret af morsomme og/eller frække historier?

Alle disse oplevelser og minder fra barndom og opvækst prøvede jeg at genkalde. Fra den tid, da jeg tjente som foder-elev i Nordsjælland, mine læreår som kunstsmed, og senere etablering som selvstændig i dette fag, mine år som kaproer i Københavns Roklub, der kulminerede med min deltagelse i Olympiaden i 1936 i Berlin. Det var i den forbindelse, at jeg første gang stiftede bekendtskab med det system, som man nu havde spærret mig inde for at have bekæmpet. Hyldet og feteret af det system, som nu forsøgte at nedbryde mig. Disse hukommelsesøvelser hjalp mig til at undgå fængselskuller, som var kendt og frygtet af os alle.

Fra den første dag i celle 555 havde jeg skævet op til det lille gittervindue, som sad næsten 2½ meter oppe på cellemuren. Deroppefra ville man kunne se den ganske verden, eller i alt fald en god del mere af den, end det, der nu omgav mig. Selv en meget nærsynet ville klart kunne se vægge og celledør, - uden briller. Men hvordan kom man derop? Egentlig meget enkelt, man skulle bare flytte bordet fra den ene langvæg, sætte taburetten ovenpå, stille sig selv på toppen af det hele, - så ville man kunne se ud af gittervinduet.

Hvis det ikke var fordi bordet var naglet til langvæggen, så havde jeg nok prøvet det allerede den første dag. Nå, jeg mente at vide tilstrækkeligt om murerarbejde og forankring til at kunne gøre noget ved det.

Hver dag brugte jeg en halv til en hel time med at rokke bordet sideværts, og efter otte dages forløb kunne jeg flytte bordet fra langvæggen til endevæggen under gittervinduet. Nu kunne jeg se ud i verden, over til sporvognsremiserne ved Enghave, til Københavns Roklub, Ørstedsværket og Sydhavnen. Det nød jeg virkelig.

Selvfølgelig skulle jeg passe på ikke at blive opdaget, men jeg var ved at blive så huskendt, at jeg havde en idé om, hvornår de sikre perioder var.

Vestre Fængsel er bygget som et kryds, med fire fløje og alle centrale funktioner anbragt i midten. På den tid var to af fløjene danske, og de to andre tyske, d.v.s. til tyskernes fanger.

Min celle lå sådan, at jeg fra gittervinduet kunne se over på en af de danske fløje. En dag skimtede jeg et ansigt, der forekom mig bekendt, i et af vinduerne til den danske fløj.

Det lignede en af mine lærlinge, Henning, men det kunne da umuligt være ham. Han var jo kun 15-16 år gammel. Jeg kunne se, at han stirrede intenst på mig, og kom så i tanke om, at jeg havde lagt mig fuldskæg til under opholdet i Vestre.

Jeg dækkede underansigtet med hånden, og så gjaldede et råb hen over fængselsgården imellem os. "MESTER, MESTER, - det er mig, Henning, og Erling er her også!" Og sekunder efter dukkede Erlings sortkrøllede hoved op ved siden af Henning.

Henning råbte "Vi har ikke sagt noget!". Vagterne var blevet opmærksomme på, at noget usædvanligt foregik, og jeg valgte at kravle ned, før situationen udviklede sig dramatisk.

De to knægte var et kapitel for sig, - og derfor skal de også have ét. De var mine første læredrenge,- og for en nybagt håndværksmester er det med sådan nogle, som det er med den førstefødte, - lidt specielt.

Henning og Erling

Nogle måneder før jeg blev taget, sad jeg ovre i Café Carl og spiste min frokost. Jeg sad der mere af nødvendighed end af lyst. Det var én af de bedst forsynede sortbørscentraler i København. Her kunne man skaffe sig ledning, fatninger, stik, maling osv. Alt hvad der var nødvendigt for at holde min belysningsvirksomhed i gang.

De havde en bjørn af en tjener, Bob, der var over to meter høj, og præcis så bredskuldret som en udsמידer bør være. Jeg kunne vældig godt lide ham, men han brød sig vist ikke meget om mig. Forskellen var, at jeg vidste, at han var sabotør, mens han mente at vide, at jeg arbejdede for tyskerne. Det passede mig udmærket. Med fuldt overlæg havde jeg ved adskillige lejligheder taget tyskerne i forsvar, når emnet blev bragt på bane i cafe'en. Jeg vidste nemlig også at nogle enkelte af sortbørshajerne i dette værtshus var tyskvenlige ud over det på det tidspunkt tilladelige.

Jeg sad altså i min bås på Café Carl og spiste frokost, efter at have afleveret de obligatoriske rationeringsmærker, og hørte kun med et halvt øre den summen af tale, der var omkring mig. Pludselig fangedes min opmærksomhed. I nabobåsen havde jeg, løsrevet, hørt nogen omtale "Erling, Holm Sørensen & Co., Frikorps Danmark" - elementer af en samtale, som jeg måtte sammendrage til det utrolige, at min lærling, Erling, skulle have meldt sig blandt de danske landsknægte i tyske uniformer.

Jeg rejste mig, gik over til Bob, så op på ham og spurgte om det kunne være rigtigt. Han så længe ned på mig, og sagde så "Tja, men det passer dig vel udmærket!" "Ikke nær så godt, som jeg synes om dit arbejde på Forum", sagde jeg.

Han blev først bleg, så rød, men forblev tavs. Han plejede ellers at være godt skåret for tungebåndet.

Jeg gik over til selskabet i nabobåsen og spurgte, hvad de vidste. Først nægtede de at kende noget som helst til sagen, men på et nik fra Bob fik jeg min formodning bekræftet. Jeg tog omgående tilbage til værkstedet, fandt Erlings adresse, og cyklede ud til hans forældre på Nørrebro. Jeg fortalte dem, hvad jeg havde hørt, og spurgte dem, om det var med deres velsignelse, at Erling havde meldt sig, - han var jo mindreårig.

Det var det afgjort ikke.

Faderen blev rasende og moderen brød grædende sammen. Så kom Erlings ældre bror hjem. Han var mælkedreng og fik tidligt fri om eftermiddagen. Han blev stiktosset, og ville omgående fare ud for at finde Erling og give ham en røvfuld.

For øvrigt havde han længe ikke kunnet finde sit pas. Det gik hurtigt op for os, at det nok var Erling, der havde 'lånt' det. Jeg fik forældrenes underskrift på et stykke papir, der sagde at Erling var mindreårig, og at han ikke havde sine forældres samtykke til at søge optagelse i Frikorps Danmark.

Turen gik derefter til 'Den Permanente', hvor Frikorpset havde hvervekontor. Jeg forelagde papiret for en kontormand, som pure afviste at beskæftige sig med det. De havde fået Erlings underskrift på, at han ønskede optagelse, og dermed var den sag slut.

Jeg lavede et helvedes hus, og skældte ham huden fuld, og truede med at forfølge sagen helt til Berlin, hvis det var nødvendigt.

Skænderiet fik en tysk officer til at interessere sig for sagen, og jeg fortalte ham historien. Viste ham Erlings rigtige pas, som beviste, at Erling endnu ikke var fyldt 16 år samt brevet fra forældrene. Officeren beordrede kontoristen til at finde Erlings hvervepapirer frem, og da han havde sammenlignet underskrifter og fotos, tog han lige så stille papirerne og rev dem i stykker.

Han spurgte om sagen dermed kunne betragtes som afsluttet, og det mente jeg naturligvis, at den kunne, - bortset fra, at Erlings bror vist gav ham en ordentlig røvfuld, da han viste sig hjemme. Den kom han sig dog hurtigere over end en eventuel fronttjeneste.

Nogle få uger senere kimede vores telefon ved totiden om morgenen. Da jeg tog den, sagde en ophidset stemme, som jeg genkendte som Hennings: "Mester, den er helt gal, vi er ovre på værkstedet. De må komme og hjælpe os. Erling er blevet skudt i foden! Vil De ikke nok hjælpe os." Hvad i hele hede helvede havde de nu lavet? Var det en fælde? - Alt muligt var muligt! Jeg fortalte Henning, hvor han kunne finde jod og rene håndklæder til at binde om foden på Erling, og ellers at vente til jeg kom.

Jeg drøftede kort sagen med Lilli, der var ligeså tvivlrådig som jeg. Vi blev dog enige om, at jeg skulle tage derover, men at jeg måtte være meget forsigtig.

Jeg cykler over til værkstedet på I.M. Thielesvej, men sonderer terrænet omhyggeligt, inden jeg nærmer mig porten. Beslutter mig til ikke at gå ind af porten, men stiller cyklen, går ind i nabogården, hvorfra jeg klatrer over plankeværket og lister op af bagtrappen. Det tager sin tid, men jeg vil så forbandet nødigt gå i en fælde, - og når alt kommer til alt, så er min seneste erfaring med Erling, at han ønsker at arbejde for den anden side. Da jeg er vel inde på værkstedet, ser jeg et svagt lys fra kontoret. Lister nærmere og ser gennem vinduet, at der ligger én på gulvet, mens Henning nervøst vandrer frem og tilbage. Efter få minutters venten, vælger jeg at tage chancen, og går ind. De var lige ved at hoppe op i loftet af skræk,- de havde slet ikke hørt mig komme.

Nå, jeg fik kikket på foden og lagt en ordentlig forbindelse. Men for mig var der ingen tvivl. Dette var en sag for en professionel, ikke for en amatørdoctor.

Jeg bad om historien bag alt dette, og fik den. De to knægte havde besluttet, at nu ville de være sabotører. For at skaffe sig våben, var de brudt ind i en jagtforretning i nabolaget. De var blevet opdaget, og under flugten var Erling blevet skudt i foden. Jeg sagde til Henning, at han skulle tage en våd gulvklud, og gå fra kontoret og helt tilbage til hjørnet af I.M. Thielesvej og Thorvaldsensvej og vaske blodsporene væk. Selv tog jeg Erlings blodige sko og strømpe og gik ned til samme hjørne og anbragte falske spor over til Landbohøjskolens have. Det gik som planlagt.

Næste dag læste vi om indbruddet i middagsaviserne, og om at sporene af gerningsmændene var forsvundet i højskolens have. Men hvad med Erling, som omgående måtte under kyndigt tilsyn? Jeg kom til at tænke på Fru Fenger, som drev antikvitetforretning i Bredgade, ved Skt. Annæ Plads, den med den store Mosesfigur stående ude ved porten. Hun havde engang fortalt mig, at hun var uddannet sygeplejerske. Men hun boede helt ude på Amager, ved Vor Frelsers kirke, - hvordan fik jeg den sårede knægt derud?

Der var en vognmand, som jeg altid brugte i firmaet. Ham ringede jeg til klokken fire om morgenen. Jeg spurgte, om han kunne klare en lille, men vigtig transport. Meget fornuftigt spurgte han, om det kunne vente til ved seks-halvsyv tiden, for da var der ingen, der ville stoppe ham! I et glimt havde han fattet situationen, uden at jeg havde sagt et ord, - og han brugte hovedet. Jeg valgte ikke at ringe til Fru Fenger, men at tage chancen. Vi kom derud, stablede Erling op imellem os, og ringede på. Efter et par minutter lukkede hun op, og et kort blik sagde hende mere end tusinde forklaringer. Jeg forsøgte at fortælle hende om faren i det, hun var ved at foretage sig, men blev affærdiget med et fyndigt "Jeg er nu 70 år gammel, så livet og jeg skylder ikke hinanden noget. Glem du bare alle dine bekymringer!"

Såret blev kyndigt behandlet, hvorefter vi fik morgenkaffe. Så blev vognmanden og jeg sendt hjem med besked om, at hun nok skulle klare resten. Og det gjorde hun.

Uden mennesker som hende og vognmanden, der hverken fik tak eller hæder for deres anonyme indsats, havde besættelsen kostet langt flere danskere livet.

Efter krigen, og efter at jeg havde været hjemme i 6-7 måneder, fandt jeg frem til Henning og Erling på Søbysøgård, et ungdomsfængsel på Fyn. Efter nogen diskussion med en meget forstående forstander, fik jeg dem begge med hjem, så de kunne fortsætte det afbrudte læreforhold.

Sidst jeg hørte fra dem, gik det dem godt.

Kastrup Flyveplads

To højtstående tyske officerer kom ind på mit kontor på værkstedet.

Formentlig som følge af mit tvivlsomme rygte i visse kredse på Café Carl, havde de fået opfattelsen af, at jeg både var villig og i stand til at udføre arbejde for Værnemagten. De ville gerne have mig til at lave nogle lysekroner og lampetter i smedejern, til 'Deutsches Eck', der også har heddet 'English Corner' (før krigen) og 'Atlantic Palace' (efter krigen) - nu kendt som Daddy's Dance Hall. What is in a name?, som digteren skriver. Men ikke blot til forlystelsesstedet med de opportunistiske navne. Også til Officersmessen på Kastrup Flyveplads, som den dengang hed, selv om det officielle navn siden 1925 har været Københavns Lufthavn, Kastrup. Kastrup Flyveplads? - Var der ikke en eller anden, der engang havde sagt, at det ville være uvurderligt at kunne komme ind på Flyvepladsen,- og specielt til den tyske afdeling?

Jeg tog ind til Dr. F. G. Jensen på Dantes Plads, forelagde ham sagen og fik ham sat i sving. Han var gynækolog, og en dygtig sådan, og havde derfor et stort og velhavende klientel. Han var også fremragende på området nerve- og depressionslidelser, nok det vi i dag med et lige så famlende udtryk kalder stress, så også velhavende forretningsfolk søgte hans praksis. Det var utroligt, hvad han kunne støve op af penge, når det kneb med at betale fiskerne for transporterne over sundet og andre vigtige, men kostbare ting.

Om fiskerne tog sig betalt for at fragte flygtninge over? Ja, selvfølgelig gjorde de det. De risikerede både liv, helbred og skib, og i den tid, de var på humanitært arbejde, kunne de jo ikke fange fisk.

Men i masser af tilfælde tog de af sted, uden nogen form for garanti, og med præcis den samme risiko, som når de blev betalt. En slags Robin Hood princip, som gør dem ære. De fiskere har min dybeste respekt.

Uanset magistre og andre degne, der i nyere tid har fundet det opportunt at mene noget andet i karrierens hellige navn, så står det fast, at vi intet kunne udrette uden disse brave fiskere og deres livsfarlige indsats.

Nå, men det var Kastrup Flyveplads, vi kom bort fra.

Jeg skitserede nogle ideer til belysninger, og blev derefter anmodet om at give møde i Vagtselskabets bygning den næste dag. Her sad, i et kæmpekontor, ingen ringere end den tyske Kommandant for København, og ventede på, hvad jeg havde at foreslå. Han var tydeligt tilfreds med de medbragte skitser, men blev endnu mere begejstret, da jeg benyttede mig af et gammelt trick.

Jeg gav mig til at skitsere ideer til mulige udformninger, mens han så på det. Det virker så at sige altid godt, når man lader kunderne overvære den kreative proces. Af én eller anden grund er folk overbeviste om, at dette er for dem alene, når de har set det ske. At det så, måske, var nøjagtigt den samme skitse, der blev udført hos de næste fjorten kunder, det betød mindre.

Da han sad godt fast på krogen, sagde jeg "Jamen, det er da udmærket, at De kan lide mine ideer, - men skal jeg lave det helt perfekte stykke arbejde, er jeg naturligvis nødt til at se, i hvilke omgivelser, de ideer skal virke."

Ja, naturligvis. Det kunne han da så godt forstå.

Inden jeg tog derfra, havde jeg fået udfærdiget et Ausweis til to personer, - for en mester kunne jo ikke arbejde alene, - gyldigt til Deutsches Eck og officersmessen på Kastrup Flyveplads og forsynet med kommandantens personlige underskrift.

Jeg kontaktede mine forbindelser, og fik ordre til i god tid at meddele, hvornår jeg havde til hensigt at tage ud for at kikke på lokaliteterne, hvorefter jeg ville blive meddelt et mødested med min "medarbejder".

Det gjorde jeg, mødte min kontakt, og sammen kørte vi ud til Kastrup Flyveplads. Jeg viste vore Ausweis, og alligevel blev vognen omhyggeligt undersøgt. Jeg var temmelig nervøs, da jeg jo vidste, at min nye ven måtte have medbragt sprængstof. Men hvor?

Efter at vi var blevet kontrolleret uden anmærkninger, og jeg havde kvitteret for passersedlerne, spurgte jeg ham om, hvor sprængstoffet var. Han grinede. "Oppe i kakkelovnen." "Mener du i gengasbeholderen? - Du er sgu ikke rigtig klog" sagde jeg. Men det var han jo nok. Han bad mig om at passe mit, - at skaffe os adgang, - så skulle han nok selv passe sit, - at skabe en vis forstyrrelse i tyske nervesystemer plus et helvedes rod.

Det blev vi så enige om.

Mens jeg var i gang med mit opmålingsarbejde, bemærkede jeg, at der i officersbarakkens anden side var et værelse, en pakkestue, hvor tyske soldater var beskæftiget med at stuve småpakker i aluminiumskasser, som blev bragt ud til et militærfly. Sikkert kurérpost til Berlin. Jeg gik tilbage til min kollega og fortalte ham om det.

Han lavede en lille pakke til mig, som jeg skulle forsøge at få med i en af containerne. Jeg fortsatte mit opmålingsarbejde, og pludselig var chancen der.

Lokalet var tomt i et kort øjeblik, og med bankende hjerte listede jeg ind og lagde vores hilsen i en aluminiumskasse, der endnu ikke var lukket, hvorefter jeg lukkede den til. Så var det ellers af sted. I et værdigt, men effektivt tempo. Tidsblyanterne var stillet til to timers forsinkelse. Det blev en drønende succes.

Jeg havde ikke mødt min sprængstofkyndige ven før, så ham aldrig igen, aner ikke, hvem han var. Det var den måde, vi arbejdede på, - og det begrænsede tabene.

I Kommandantens kontor og i Flyvepladsens vagtstue lå to gloende hede dokumenter med mit navn på. Men, mærkeligt nok, kom det spørgsmål aldrig på bane i noget forhør. Det var jeg glad for!

Censor

Censor, den tidligere nævnte bornholmer, havde til opgave at censurere al post til og fra de indsatte. Han forvaltede også tilladelserne til i det hele taget at skrive eller modtage post, samt tilladelserne til at måtte få bøger. En magtfuld herre, som i øvrigt også var vel ved magt. Han vejede på det tidspunkt ca. 110 kg. En dag kom han ind i cellen for at beklage sig over mine breve. "Jamen, jeg skriver da kun de tilladte 20 linier", sagde jeg. "Ja, tak" sagde censor, "men jeg er nødt til at bruge forstørrelsesglas, hver gang jeg skal læse dine breve. Der står mere på dine 20 linier end i hele Bibelen!"

Jeg tilgav ham den milde overdrivelse, for sandt var det, at jeg udnyttede min tildelte ret til det yderste, ved at skrive næsten mikroskopisk. Han måtte indrømme, at der ikke noget sted i reglementet stod, at man ikke måtte udnytte sin skrive tilladelse på denne måde, men fastholdt, at han fandt det aller helvedes besværligt. Og det var det jo - for os alle. Såvel for mig og ham som for den endelige modtager af brevene.

Jeg foreslog ham en lille handel. Jeg ville fremover skrive både læseligt og kortfattet, hvis han til gengæld ville sørge for at tage nogle af mine skitser til nye lysekroner m.v., som skulle fremstilles i min virksomhed, med sig hjem, og sende dem til virksomheden.

Det ville han, forudsat at jeg lovede, at det udelukkende ville handle om belysningsteknik. Det lovede jeg ham - og det løfte holdt jeg. Fængselstelegrafene meddelte, at han forresten var blevet noget så hjælpsom, hvilket glædede mig, for han så egentlig så rar ud.

Et lille spring i tiden.

I begyndelsen af 1946 fik jeg et brev fra en sagfører, som spurgte om jeg var villig til at møde i retten, for at vidne i en landssvigersag mod Censor. Jeg indvilligede, og mødte op på dagen i Østre Landsret. Da jeg blev kaldt ind, så jeg mig om i lokalet efter Censor, men kunne ikke se ham nogen steder. Dommeren spurgte, om jeg kendte Censor fra Vestre Fængsel, og bad ham så om at rejse sig op. Jeg stod som lammet. Dommeren fangede situationen, og spurgte, om jeg ikke kendte denne person?

“Joh,” svarede jeg, “men jeg kan næsten ikke genkende ham.”

Manden, der stod foran mig, lignede en muselmand. Han måtte have tabt mindst 60 kg, og jakkesættet hang på ham som på et garderobestativ. Et ynkeligt og meget medynkvækkende syn. Dommeren spurgte om han var blevet sultet eller mishandlet på anden vis i sit danske fangenskab, men det benægtede han. Nerverne havde slået klik, livslysten havde forladt ham, og dermed lysten til at indtage føde.

Jeg fik lov at fortælle min historie om Censors forhold til os indsatte, og dommeren spurgte mig, om jeg ikke også fandt, at Censor havde lidt nok. Jeg kunne kun være enig med ham, og dommen lød på, at Censor var skyldig, men at straffen ansås at være udstået.

Jeg var glad på hans vegne, men også rystet over synet.

Forveksling

Jeg skulle løslades!

Dette utrolige, glade budskab blev bragt mig af en fangevogter, som uden større formaliteter sagde "Pak dine ting, du skal frigives." Jeg sprang op fra briksen, og på få sekunder havde jeg pakket mine få ejendele, lovlige såvel som indsmuglede, og fulgte med vogteren ned til vagtstuen. Jeg ligefrem boblede af forventningens glæde, og mens tankerne snurrede rundt i hovedet på mig, forsøgte jeg at forestille mig de næste timer, dage, år i frihed.

I gangen uden for vagtstuen stod fire medfanger, der åbenbart også skulle løslades. De smilede til mig, sikkert lige så opfyldte af glæde og spændt forventning som jeg. En officer kom ud fra vagtstuen, kikkede kort på os, og studsede så. Han gik hurtigt ind i vagtstuen igen og kom kort efter ud med et bundt sagsakter i hånden.

Han bad hver af os fem om at opgive navn og fødselsdag. Han vidste nemlig, at der ifølge hans papirer kun skulle løslades fire indsatte den dag, - og vi var jo fem! Da han kom til mig, spurgte han "Svend Sørensen?" - jeg sagde hurtigt "Jawohl!" Han udbad sig fødselsdato, og jeg svarede prompte: "15. april 1913". Så rystede han beklagende på hovedet. "Der er sket en mindre fejl, vi har åbenbart to Svend Sørensen indsat, - og du er den forkerte!"

En mindre fejl!

Jeg styrtede lige på hovedet fra min næsten maniske overstadighed, ned i en depression så dyb og sort som Phillipiner-graven. Højt at flyve, dybt at falde. Hvor var jeg ulykkelig, da jeg i hælene på fangevogteren sjuskede den lange, lange vej op til min celle igen.

Det hjalp kun lidt, men dog lidt, at 'bibliotekaren' - vort lidt sarkastiske udtryk for den fange, der var betroet bogomdelingen, havde set sit snit til at putte et stort puslespil, samt et par gulnede eksemplarer af Illustreret Familie Journal ind i cellen i mit fravær.

Jeg var langt, langt nede, og det tog mig 6-7 timer at få lagt puslespillet. 4-5 dage senere kunne jeg gøre det på en times tid. Jeg vendte brikkerne med bagsiden op, og forløbet gentog sig. Så gav jeg det videre til en anden fange. Østrigeren og 'bibliotekaren' kom sammen ind i min celle. Bibliotekaren sagde "Jeg har fået lov at få en ny hjælper. Jeg har bedt om at få dig." Jamen, hvor det dog hjalp på humøret. Bare det at tilbringe nogle timer sammen med ham, som var en lynende intelligent og humoristisk gut, der, når han ikke sad i fængsel, var tilknyttet et af vore store forlag. Jeg blev sat ind i arbejdet, og gik rundt med ham i 4 timer, - og var lykkelig. Da vi var færdige, fik jeg en hel stak bøger at tage med ind i cellen og en helt ny verden, indenfor murene, åbnede sig for mig.

Næste dag havde vi arbejdet med bogomdelingen i et par timer, da fængselskommandanten kom på inspektion. Da han så mig gå rundt ude på gangen, fik han et af disse germanske raserianfald, som var på mode på den tid. Sikkert inspireret af den højere Føring. Min østriger fik en kæmpe skideballe, og jeg blev omgående jaget ind bag celledøren med den røde seddel, som alle andre end den tyske kommandant havde valgt at se bort fra. Atter en på sinkadusen, - men kun halvt så slem, for jeg havde da bjerget mig en stak bøger.

Min ven, østrigeren, så jeg aldrig mere.

Fængselstelegrafene ville vide, at han var blevet dræbt af nogen fra modstandsbevægelsen. Hvorfor dog? Et, for mig at se, helt meningsløst drab. Begået enten af ustyrede unge hvalpe, der skulle skaffe sig et våben, eller af årsager, som er blevet mig forholdt.

Men det er vel egentlig klassisk fængselspsykologi, at der ofte opstår et fortroligt forhold mellem fangen og hans vogter, selv om vogteren er i modstanderens rolle. Hvis han ellers er et anstændigt menneske. Og det var min østrigske vogter. Det gjorde mig ondt at erfare om hans død.

Denne svingen mellem lykkefølelse og dyb depression må være svær at følge med i for dig, der aldrig har prøvet at være fange i et totalitært system. Små begunstigelser eller fratagelse af privilegier oplevedes som sejre eller nederlag i den fortsatte kamp for at overleve dette infame system.

Besøg

Jeg havde åbenbart fået tilladelse til at modtage besøg.

Ikke fordi jeg havde bedt om den, men da min celledør blev åbnet og jeg fik besked om, at der var besøg til mig, spurgte jeg, hvem det var, der havde anmeldt sit besøg. "Det er din kone", sagde min nye vogter.

Til hans store forbavselse fortalte jeg ham, at jeg ikke ønskede at få noget besøg. Officeren, der var fulgt med op, afsluttede diskussionen med at beordre mig til besøgszellen.

Der sad hun så sammen med den 'danske' vagt, der skulle overvære besøget. Jeg blev sat på den anden side af bordet, og vi sad længe og betragtede hinanden tavst. Så spurgte jeg hende, om det var rigtigt, at hun havde flyttet om på møblerne, og om det passede, at hun havde flyttet drengene sammen i den ældstes værelse.

Altså ryddet soveværelset. Hun nikkede stumt. "Og hvad med figuren af Kim, er den tørret ud og brækket i fire dele?" Hun stirrede intenst på mig med disse store, smukke brune øjne, men nikkede så igen.

Jeg rejste mig, og sagde til hende, at hun skulle søge forbindelse med min sagfører, for at få indledt en skilsmisse-sag. Hun gav sig til at græde, overbevist om, at jeg vidste alt. Vagten sagde forarget "Sæt dig ned! Det kan du sgu da ikke gøre mod din kone. Du må jo ikke være rigtig klog!"

Det var jeg vel heller ikke.

Men jeg følte mig svigtet på et afgørende tidspunkt i mit liv, og uanset mine følelser i øvrigt overfor hende, fandt jeg det bedst at gøre det forbi.

Jeg ville tilbage til min celle, men hun bad mig om at blive der tiden ud, resten af vore tilmålte 15 minutter.

Det gjorde jeg, og vi talte stille om børnene, firmaet og alle andre ting af fælles interesse, men uden det sprængstof, som lå i vores indledende samtale, - eller snarere, monolog. Jeg fik senere at vide, at hun kort efter besøget i Vestre havde brudt forbindelsen med manden, der havde overtaget min plads i hjemmet, og som altså ikke kun fandtes i min drøm.

Jeg fik flere besøgende.

Den næste var min sagfører og barndomsven, Børge de Waal. Han kom med en stor æske chokolade, en indpakket bog og en bøn fra min kone om at stille sagen i bero. Jeg havde haft lidt tid til at forsøge at sætte mig i hendes situation. En ung, livsglad, intelligent og godt udsende pige på 24 år, der ikke anede, om hun nogensinde ville få sin mand at se igen.

Tja.

Børge fik at vide, at han ikke for min skyld skulle foretage sig mere i skilsmisseproceduren.

Chokoladen og bogen. Det første den 'danske' vagt fortalte Børge var, at jeg ikke måtte få chokoladen. Det generede ikke en stor ånd. Børge åbnede æsken, og så satte han og vagten sig, den onde lyne mig, til at guffe indholdet i sig, - lige for næsen af mig. Det var næsten ikke til at bære. Empati havde faktisk aldrig været én af Børges stærkeste sider. Det blev yderligere understreget af hans valg af boggave til mig. Titlen var: "Men jeg så ham dø"! Jeg gloede længe på ham, men han havde munden fuld af chokolade og var ikke modtagelig for mine indtrængende blikke!

Censor spurgte om jeg havde læsetilladelse, og jeg undgik at svare direkte ved at fortælle ham, at jeg skam allerede havde fem-seks bøger.

På vejen tilbage til cellen mødte jeg bibliotekaren. Han så bogen og spurgte, om jeg havde fået læsetilladelse.

“ Næh, men jeg fik lov til at tage denne bog med op.” “ Fint, den bruger vi. En perfekt æg-og-høne situation. Du har den bog, fordi du allerede havde bøger, og jeg kan give dig bøger, fordi du har fået lov at have denne bog!”

Fra det øjeblik savnede jeg ikke bøger under resten af mit ophold i Vestre Fængsel. Men det havde også taget godt fire måneder at nå så vidt.

Jeg fik også andre besøgende.

Jeg havde som tidligere nævnt anlagt fuldskæg, og under en rutineinspektion foretaget af to officerer, fik jeg ordre til at fjerne det, da det var mod fængselsreglementet. Nå, det var der jo så meget, der var. Jeg tog det roligt, og lod skæg være skæg. To uger senere kom de igen. Enten havde de hukommelse som elefanter, eller også skrev de ting op. I hvert fald blev de meget højrøstede, da de så mit famøse fuldskæg sidde, hvor det plejede at sidde, og jeg fik 10 minutter til at få det fjernet.

Da stak en djævel i mig. Jeg barberede omhyggeligt skægget af - men kun på højre side af ansigtet. Da officererne kort efter vendte tilbage til min celle for at kontrollere, at ordren var blevet udført, stod jeg med håndklædet trykket mod højre side og vendte min skæggede side mod døren.

De blev rasende, og vendte sig for at kalde på vagten.

Lynhurtigt vendte jeg mig, og flyttede håndklædet til den anden side af ansigtet, således at kun min nybarberede højre kind var synlig.

De vendte sig rundt igen, og stirrede forbløffet på mig. Den ene gik hen og rev håndklædet fra mig, - og dér stod jeg så med et halvt fuldskæg!

Officererne gav sig til at grine højt, og jeg hørte deres latter runge i gangen, længe efter at celledøren var blevet lukket. Lidt efter stak vagten hovedet ind. Han ville sgu gerne se, hvad det var, der havde været så morsomt.

Komisk må det godt nok have set ud, for også han brast i grin. Og, herregud, vi trængte vist alle til noget at grine af i Vestre Fængsel, - ikke mindst tyskerne.

Komediens udbytte var ikke at foragte.

De inspicerende officerer havde nemlig også forlangt, at jeg fjernede mine familiefotos, tegninger og akvareller fra væggen, men nu var det glemt, så de blev hængende. Og da de atter senere kom på inspektion, havde jeg ingen problemer med dem, kun små smil, der mindede os om det skæg, vi havde haft sammen.

Krigskunst

Ja, ja. Jeg er udmærket klar over, at krigskunst betyder 'kunsten' at føre krig, - men i min udlægning skal det opfattes som kunstens vilkår under krigslignende forhold.

Under en gårdtur havde jeg fundet en klump ler. Den var formentlig efterladt af nogle håndværkere, for jeg kunne ikke forestille mig, hvordan den ellers skulle være havnet på dette gudsforladte sted. Jeg fik det med mig tilbage til cellen, og begyndte straks at modellere. Lige fra jeg var ganske lille, var arbejdet med ler en af mine kæreste beskæftigelser. Selv i de tre måneder, da jeg som 4-5 årig var blind, som følge af et pileskud i øjet (vi legede Wilhelm Tell, og jeg var sønnen med æblet på hovedet, men skytten var ikke helt nogen Wilhelm Tell), beskæftigede jeg mig med modellering. Man sagde, at jeg var blevet helt god til det.

Jeg valgte at skabe en liggende hjort, og fik efter egen opfattelse en skøn figur ud af det,- et dejligt dyr. Så kom den tyske læge i følge med en sygepasser på inspektion. Det var første gang, han dukkede op utilkaldt. Han fik øje på hjorten, og spurgte, om jeg havde lavet den. Jeg sagde naturligvis ja, og han sagde "Giv mig den", idet han rakte hånden frem. Jeg holdt begge hænder over den endnu ikke tørre lerfigur, og sagde "Nej!"

Lægen og sygepasseren stirrede forbavset på mig, og lægen sagde "Jamen, hvad med en lille handel? - Jeg sørger for at du får diætmad fra fængslets danske køkken, og du giver mig figuren." "Top" sagde jeg,- og det var en af de bedste handler jeg har gjort i mit liv, og for mit liv.

Den mad, der kom fra det danske køkken, kunne ikke være bedre. Og det var kæmpeportioner, som ikke havde noget med diæt at gøre.

Dette kosttilskud satte mig i stand til at opbygge en god fysisk form, som jeg i fuldt mål skulle få brug for i min overlevelseskamp i kz-lejrene.

Dagen efter kom sygepasseren alene og spurgte om jeg også kunne lave en figur til ham? "Hvad giver du?" "En liter mælk om dagen." "Top, skaf mig noget ler." Han fik sin bjørnegruppe, - 'Slikmundene' -, og jeg fik min styrkende mælk. Mit arbejde med leret, tegningerne og akvarellerne fik tankerne til at gå tilbage.

Vennekredsen i krigens begyndelse omfattede mange af tidens unge kunstnere, der senere skulle blive kendte. Carlo Rosberg, Gudmund Olsen, Vilhelm Kragh Petersen og mange flere. I denne kreds var der en betydelig bekymring for de danske surrealistiske, specielt Vilhelm Freddie. Billedet af Hitler ved stranden, der havde hængt i teaterpassagen ved Det ny Teater var blevet konfiskeret af politiet. Og det var det almindeligt kendt, at Føreren ikke brød sig meget om "entartet" kunst. Da forlydender om en snarlig aktion mod surrealistene også tilflød mig fra anden side, lod jeg mine oplysninger gå til højere sted.

Hurtigt derefter fik jeg ordre til at tage mig af Freddie, og vores anden store surrealist, Bjerke-Petersen, og deres familier. Tog ud til "Musikbyen" og fandt Freddie hjemme. Fortalte ham, at det var NU, og at han havde en halv time til at pakke en, og kun én kuffert. Han blev selvfølgelig oprevet og temmelig nervøs. Mens han pakkede, gik jeg rundt i lejligheden og kikkede på hans billeder. Hvadenten man bryder sig om dem eller ej, må man beundre hans meget fine teknik og vidunderlige farvesans. Han ville forære mig det senere berømte - og på et tidspunkt berygtede - hoved med penis, og tilbød mig også et par af sine malerier.

Jeg sagde, at hvis han ville give mig noget, så skulle han nok vente med det til efter krigen.

Vi tog til mit hjem på Søndre Fasanvej, og jeg tog ind til Rigshospitalets tekniske afdeling, hvor Fru Freddie og sønnen var på besøg hos hendes fader, som var ansat der.

Jeg fik dem begge med hjem, og familien overnattede hos os, og blev sendt over Sundet dagen efter. Drengen var helt vidunderlig, tog det hele i stiv arm, men Freddie og hans kone var meget, meget nervøse. Så begik jeg en forfærdelig bommert. Freddie spurgte, om han måtte give mig 200 kroner, og dem tog jeg imod med tanke på vore fiskere. Få dage efter fik jeg at vide, at jeg skulle jeg levere dem tilbage, og at jeg aldrig skulle have taget imod dem. Jeg blev rasende. Jeg havde aldrig bedt om betaling fra nogen som helst, men frit stillet hjem, mad, tøj og fælles livsfare til rådighed for vore mange "gæster". Og nu dette. Jeg valgte at blæse på den ordre, og hørte aldrig mere til eller fra Freddie.

Næste dag tog jeg ud og hentede Bjerke-Petersen, hans amerikansk fødte kone og deres to børn. Hvor var de mennesker dog nemme at være værter for. De tog det hele yderst afslappet, og aftenen gik med at tale om kunst. Bjerke-Petersen havde set nogle jernskulpturer, jeg havde lavet og var meget begejstret for dem. Han mente, at jeg absolut måtte gå videre ad den vej. Jeg fortalte at jeg just var begyndt som selvstændig, med både kunstsmedje og belysningsfabrik, og at jeg ikke kunne kunsten at ride mange heste på én gang. Men hvor var de dog nogle dejlige gæster at have, og vi var helt triste over at skulle sige farvel til dem. Nogle uger senere fik vi en pakke fra Stockholm, dels med cigaretter til min kone, dels med en dejlig bog om italiensk smedejernkunst, og ellers ikke et ord. Heldigvis ikke, og det har sikkert også været vel overvejet, for du vidste aldrig, hvem der læste dine breve på den tid. Bjerke-Petersen døde i Sverige før krigen var forbi, trist, for vi ville gerne have kunnet tælle såvel ham som hans familie blandt vore venner, når det hele engang var forbi.

I Begyndelsen var Kaos

Hvordan begyndte det egentlig alt sammen? Min personlige afstandtagen til det fascistiske system kan jeg datere til foråret 1936. Under én af de mange rokonkurrencer, som vi måtte igennem for at kvalificere os til de olympiske lege i Berlin, var jeg og min rokammerat, Max Sørensen, blevet indkvarteret sammen hos en slagtermester i Lybæk.

Arrangørerne var overbevist om, at vi måtte være brødre, siden vi hed det samme til efternavn! Ægteparret var meget venlige, men også meget fåmælte, når vi forsøgte at sludre med dem. Vi var inviteret på en kop kaffe i deres dagligstue, og på en kommode stod der billeder af to unge mennesker, en knægt på vel en 15-16 år og en pige på 13-14 år.

Et par kønne unger. Da vi ikke havde mødt unge i huset, spurgte jeg, om det var deres børn. Til min store forbløffelse begyndte husets frue at græde, og slagtermesteren fik tårer i øjnene. " De tilhører ikke os længere", hviskede han, " Klaus er i Hitler Jugend, og Hilde er medlem af Bund Deutscher Mädeln (BDM)." Som dreng havde jeg været i FDF og forstod ikke, at det skulle være et problem, at børnene var i en ungdomsorganisation.

" Vi ser dem sjældent" forklarede slagtermesteren, " og når de er hjemme, har de fuldstændig kontrol over os. De har fortalt, at det er deres pligt at indberette enhver udtalelse, der kan tolkes som fjendtlig overfor staten. Får de ikke deres vilje, digter de små udsagn, som de tillægger os, og siger, at det er de nødt til at rapportere, hvis ikke..." Max og jeg stirrede forbløffet på hinanden. Hvad var det dog for et infamt system, der satte børnene op mod deres forældre, for at der kunne gennemføres " sindelagskontrol" ? Slagtermesteren sagde stille " Sådan er det i mange familier i Tyskland i dag".

Det var mit allerførste indtryk af den totalitære stats mange vrangsider, men jeg glemte det aldrig - og det gjorde det meget enkelt at beslutte, hvor jeg hørte til, da Danmark blev besat. Lige siden den 9. april 1940 havde jeg forsøgt at gøre mig nyttig med småopgaver som opsætning af plakater, fordeling af nødavisser etc. Alt sammen ingenting eller næsten ingenting.

I det højeste var det oplysende nålestik. Kun til meget lille gene for besættelsesmagten, - og til liden fare for mig selv.

I august 1943 var jeg til regelmæssig studsning hos min barber på Thorvaldsensvej. Der var kun en anden kunde i forretningen, en ung, ret høj, lyshåret mand. Men da jeg så ham i profil, var jeg ikke i tvivl. "Han er da jøde, ikke?" hviskede jeg til min ven, barberen. Han nikkede, og sagde "Jo, Svend Aage, han er tjekkisk jøde og student. Han er strandet heroppe."

Studenten virkede meget nervøs, og ikke mindre, da jeg gik hen til ham og spurgte, hvorfor han ikke var på den anden side af Sundet. Han blev dødsens bleg, men da han forstod, at jeg ønskede at hjælpe ham, fortalte han, at han boede hos Statsradiofoniens populære engelsklærer, Major McCampbell. Det var sgu da helt åndsvagt! Jøde, tjekkisk, student, og så boede han hos en engelsklærer, det kunne næsten ikke blive værre. Jeg fik hans adresse og lovede at lade høre fra mig omgående. Tog hjem, fik fat i den forbindelse, som jeg havde en anelse om måtte være den rigtige. Jeg fik straks accept på at gå videre med sagen.

Om aftenen tog jeg ud til Major McCampbell og mødte familien. De var umådelig søde, og døtrene, som jeg fik fornemmelsen af var meget glade for den unge mand, insisterede på at følge ham hjem til os. Her sagde de pænt farvel, og den unge mand blev hentet et par timer senere. Han kom godt over på den anden side, for nogle uger efter modtog jeg et helt neutralt postkort fra ham, poststempelt i Gøteborg. Det glædede mig meget.

To dage efter pigernes vemodige farvel i min gadedør stod de der igen! Nu med fire unge mænd, alle jøder, der ønskede at komme over. Derefter gik det stærkt. Mine forbindelser med Dragør-gruppen og Palm Petersen fra Taarnby-gruppen med flere blev etableret.

Der var også andre forbindelser til det forjættede "hinsidan".

Ved en bestemt lejlighed havde jeg fået ordre til at eskortere en gruppe på seks mennesker, fire voksne og to børn, ned til omegnen af Køge, hvorfra de skulle indskibes. Min vognmand kørte os derved, men en sjette sans fik mig til at bede ham stoppe og sætte os af, kort før vi nåede vort bestemmelsessted. Han kørte tilbage til København, mens vi andre fortsatte til fods. Vi var ikke kommet ret langt, før jeg opdagede, at noget var galt.

Da vi nåede til en lille skovstrækning, som vi skulle gennem for at komme ned til stranden, fik jeg øje på en tysk mandskabs-transportvogn, af den type vi kaldte prærievogne. Tyskerne var her. Jeg fik alle ned i en dyb grøft, og bad til, at vi ikke måtte blive opdaget. Jeg hørte en tysk officer beordre sin gruppe ud for at gennemsøge terrænet, og til min store skræk gik han selv ned ad vejen mod det sted, hvor vi lå, mens han lyste rundt med sin kraftige stavlygte.

Vi holdt vejret, og med pistolen i hånden overvejede jeg, hvilke muligheder vi havde. Det så temmeligt håbløst ud. Jeg kunne nok dræbe officeren, men hvad med gruppen af maskinpistolbevæbnede soldater, - ikke en chance.

Han kom nærmere, lyskeglen afsøgte metodisk begge sider af vejen. Så ramte den mig og de to børn, vandrede langsomt videre til de andre. Jeg rystede over hele kroppen, og ventede hvert øjeblik at høre ham råbe gevalt. Så slukkedes stavlygten, og han gik roligt tilbage til sine folk, kommanderede dem op på vognen, og kørte væk.

Enten var han totalt blind, burde have gået med gult armbind med tre sorte prikker, hvid stok og førerhund,- og det var næppe kriterier for udvælgelse af officerer i Værnemagten,- eller også var han den type, der mente at krig bør udkæmpes mellem soldater og ikke med forskræmte civilister, der blot søgte at redde det nøgne skind. Efter min opfattelse var han en god tysker.

Den stadig tiltagende illegale aktivitet havde også sine helt uønskede spændingsmomenter. Den type af spænding, der opstod af fejltagelser og misforståelser eller uvidenhed. Det havde vi slet ikke brug for. Der var rigelig spænding i det, som vi selv havde planlagt, og mente at kunne overse og styre.

Jeg skulle til et illegalt møde på Værnedamsvej. Ankom til tiden, men et par minutter senere kom én af kammeraterne og sagde, at jeg var blevet skygget til mødestedet, og at den, der havde fulgt efter mig, nu stod og ventede i en port i nærheden. Vi blev hurtigt enige om, at det var nødvendigt at tage sig af ham, og lagde en plan.

Der skulle placeres én mand i hver ende af Værnedamsvej og én på hjørnet af Tullingsgade. Jeg skulle tage min cykel og køre derfra, og hvis han så stadig fulgte efter, skulle han likvideres. Jeg gjorde som aftalt, men kunne ikke nære mig for lige at skæve over skulderen for at få et blik af min forfølger. Gudskelov, at jeg gjorde det. Det var min svigerfader! Hans motiver kan jeg kun gætte om. Det kunne være et ønske om at undersøge, om der gik hans datter noget forbi, på mine mange natlige udflugter. Det kunne være hans tilknytning til min tyskvenlige, kvindelige kompagnon, - det kunne også være almindelig nysgerrighed, det kunne være...

Det kunne være så meget, men det var i alt fald en fejltagelse. Jeg sprang af min cykel, snurrede den rundt og fik givet et afværgende tegn til kammeraten ved Tullingsgade og gik hen til svigerfar.

Han fik en kongelig skideballe, ikke givet bedre på tysk, og det siger ikke så lidt. Men, et minut mere, og han ville være blevet likvideret, - kun på grund af sin misforståelse. Det ville jeg, trods alt, ikke have brudt mig om.

Han stod længe og kikkede efter et musehul at krybe i. Om han fandt ét, ved jeg ikke. Jeg lod ham stå, og jeg har ikke set ham siden.

Gruppedannelser

Hvordan opstod disse modstandsgrupper eller modstandsceller egentlig? Dels styret oppe fra, - ved celledeling(!), og dels spontant, som jeg i det følgende skal give et eksempel på. En dag ringede fire unge mennesker på min dør og ønskede at tale med mig. De blev inviteret indenfor og præsenterede sig som studerende fra Landbohøjskolen. De ville meget gerne etablere en modstandsgruppe sammen med venner fra skolen, men vidste ikke, hvordan de skulle gribe det an. Efter at have sludret lidt med dem, blev jeg klar over, at det var unge af den støbning, som vi kunne få glæde af. Rolige, velovervejede og begavede unge, som kom for sagens og ikke spændingens skyld. Jeg lovede at undersøge, om jeg kunne gøre noget.

Tog kontakt med en af mine venner, som havde været officer i Livgarden, men som nu havde en dækstilling i et stort dansk firma. Men det gik ikke. Da hans kone hørte, hvad det drejede sig om, brød hun fuldstændig sammen og græd hysterisk. Så den ide lod jeg falde. Så kom jeg i tanke om, at vor tidligere, nu pensionerede chef for hæren, general Prior, boede lige i nærheden i et stort hus. Jeg gik derhen og sonderede terrænet. Det gik hurtigt op for mig, at jeg blev iagttaget fra villaen og sluttede deraf, at han var "rigtig". Jeg gik ind til huset og ringede på, og det varede ikke længe før fru, generalinden, kom til døren og spurgte om mit ærinde. Jeg forklarede mig, blev lukket ind, og kort efter kom generalen selv ind i stuen. Også han fik mine hensigter forklaret. Han foretog et par telefonsamtaler til folk, der åbenbart sagde god for mig, og lovede mig så, at jeg skulle blive kontaktet, ligesom de unge på Landbohøjskolen.

Allerede dagen efter var kontakten mellem de to grupper, den gamle og den nye, etableret, og jeg var ude af billedet. Sådan var det bare. Når man først var begyndt, så rullede lavinen.

På et tidspunkt ringede Dr. F. G. Jensen, som havde sin konsultation på Dantes Plads. Han bad mig om at komme ind til ham omgående. Da jeg kom derind, fortalte han, at han havde en patient, som var ejer af en stor radiofabrik i Vanløse. Fabrikanten var under hårdt pres for at arbejde for tyskerne.

Han var et par gange blevet truet med, at fabrikken ville blive saboteret, og tilbød nu, at han og værkførereren ville demontere de væsentligste af maskinerne og bede os om at opbevare dem for ham, til krigen var forbi. Han tilbød i øvrigt også at betale en større sum penge til modstandsbevægelsen.

Tilbudet var fornuftigt, men hvordan pokker skulle jeg få fat i den gruppe, der var sat til at udføre det job, som helt klart allerede var forberedt. Der var kun ét at gøre. At nævne det, i kryptiske vendinger, for alle, om hvem jeg mente, at de måske var i modstandsbevægelsen.

Efter tre dages forløb fik jeg en opringning. "Sagen er under kontrol. Mange Tak." - Intet andet.

Senere læste jeg i avisen, at der havde været sabotage mod denne fabrik. Jeg tror nok, at man for et syns skyld havde brændt et eller andet ligegyldigt af.

I hvert fald fik jeg en opringning fra Dr. Jensen, som overbragte en hilsen og en tak fra ejeren. Så let kunne det gå en gang imellem. Virker det rodet, usandsynligt? - Var der virkelig ikke bedre forbindelser mellem de forskellige grupper?

Nej, det var der ikke, i alt fald ikke på mit niveau i systemet. Og det var jo både rigtigt og hensigtsmæssigt. Hvad du ikke vidste, kunne du ikke fortælle om, hvad du ikke vidste, kunne ikke komme dine kammerater til skade, hvis du blev taget. At det somme tider førte til ulykkelige fejltagelser, måtte så skrives af på modstandsviljens konto.

Det var sådan vi arbejdede.

På den tid, da tyskerne strammede grebet om Kongeriget, var der en stor tilstrømning til modstandsbevægelsen, - og det hang jo egentlig udmærket sammen. Men det betød også, at vi skulle være både synlige og usynlige på samme tid.

Dels skulle disse nye tropper under fanen have et sted at vende sig til, og dels skulle du helst holde dig uden for rækkevidde af de "danskere", der havde valgt den anden side.

Og indledningsvis kunne de være forbandet svære at se forskel på.

Skiftedag

Vi havde fået udskiftet vagter flere gange siden østrigerens forsvinden. Den nyeste var lidt usædvanlig. Han mindede om en magnumudgave af tjener Bob fra Café Carl.

Bob havde jeg for øvrigt hilst på i Vestre for nogle ugers tid siden. Grinende gensyn, hvor han bebrejdede mig, at jeg havde ladet ham tro, at jeg var tyskvenlig. Nu var han altså også røget ind.

Nå, tilbage til vor nye vagt, som var en Goliath-lignende figur, tidligere sværvægtsbryder, og med en nakke som en tyr. Han gik med åbentstående skjorte og uniformsjakke, for depotet havde helt enkelt ikke en uniform, der var stor nok. Han bar aldrig våben, og da jeg spurgte ham om grunden lagde han en af sine hænder oven på mine og dækkede dem begge, - og jeg bruger ellers ikke noget lille nummer i handsker. Det var helt klart, at han ikke behøvede andre våben.

Goliath, som jeg i mangel af bedre vil kalde ham, var som de fleste store dyr og mennesker, vidunderligt rar og godmodig.

En dag havde det tyske fængselskøkken serveret fordærvet fisk og alle, også vagtpersonalet, havde galoperende mave, og skulle hele tiden på das. Og hvad gjorde Goliath? - Lukkede samtlige celledøre op, og lod fangerne myldre til og fra toilettet, som de havde behov for, og det havde de!

Der var ingen blandt det tyske vagtmandskab, der havde lyst til at diskutere den beslutning med ham. Vi var nogle få, der fik diætmad fra det danske fængselskøkken, og vi havde ikke maveproblemer.

Vi hjalp vore kammerater, hvor vi kunne - og fik en lille sludder i farten.

De danske leverandører af fødevarer til fængslets tyske afdeling ville være blevet straffet efter enhver levnedsmiddellovgivning. Det er muligt, at de følte sig som helte, når de fik store priser for de uspiselige råvarer, som de leverede til tyskerne, men det krævede ikke stor fantasi at indse, at langt de fleste af disse fødevarer nok havnede i danske maver. Brødet, for eksempel, var så fyldt med grus, at man skulle passe på ikke at knække en tand, når man spiste det. Lod man det stå i 12 timer, måske fordi man havde været til forhør, var det skrumpet ind til halv størrelse. Så fuldt af vand var det. Kød og grøntsager, hvis vi overhovedet så den form for luksus, var af samme patriotiske kvalitet. Jeg kunne have kvalt disse velmenende leverandører, havde lejlighed budt sig.

Ved juletid kom en mand ind i cellen og sagde, at jeg ville få besøg af min kone næste fredag, samt at jeg havde tilladelse til at skrive til hende på forhånd og fortælle, hvilket ekstra tøj, jeg ville have bragt ind. Det var da meget smukt af dem at tillade mig at få skiftet tøj, efter at jeg havde gået rundt i det samme kluns i snart fem måneder. Han gav mig en ekstra kuvert med brevpapir, og sagde, at brevet ville blive afhentet senere på dagen. Pludseligt studsede jeg, - der var noget bekendt ved mandens ansigt. Jeg spurgte "Er du ikke NN?" - Af hensyn til eventuel familie, vil jeg ikke nævne navnet her.

NN var en stikker, som Modstandsbevægelsen havde eftersøgt i lang tid, men som syntes at være forsvundet fra Jordens overflade. Han hidsede sig op, og sagde "Hvad fanden rager det dig?" hvilket gjorde det klart for mig, at jeg var på rette spor. Jeg undgik omhyggeligt at provokere ham mere, selv om lysten godt nok var der. Derimod var han tydeligvis i det provokerende hjørne, for han stablede sig op med skrævende ben, anbragte tommelfingrene i bæltet, og trak op i bukserne, så jeg rigtigt kunne nyde synet af hans lange blankpolerede støvler.

" Det er sgu forresten også lige meget,- for du kommer i alt fald aldrig hjem igen", sagde han med et ondt grin. Det var jo en sød bemærkning, men hans ord sammenholdt med, at jeg måtte få ekstra tøj bragt ind, gav mig en anelse om, at noget ubehageligt var under opsejling. Men hvad? Frøslev eller en af kz-lejrene? Det måtte være noget i den retning, for jeg behøvede nok ikke ekstra tøj til en sidste, kort rejse ud til Ryvangen.

Jeg spekulerede som en rasende. Hvordan kunne jeg få en meddelelse ud af fængslet, en meddelelse til mine venner om, at den mand, de forgæves eftersøgte, var gået i hi i Vestre Fængsels tyske afdeling? Mit blik faldt på den lille bjørn, som stod på bordet foran mig, den bjørn jeg havde modelleret af det sidste af mit ler.

" Nå, Bamse, nu skal du på arbejde" tænkte jeg, og begyndte straks at hule ham lidt mere ud, så jeg kunne få ler nok til overs til at lukke bunden. Lerfigurer tørrer mest jævnt, hvis de er hule, men de findes både med og uden bund. Min bundløse Bamse skulle nu lukkes af, således at den kunne have mit budskab i sig.

Jeg skrev et kort, kodet brev om, hvor stikkeren var at finde, meget passende på toiletpapir, lagde det op i Bamse, lukkede med en lille skive ler, lagde en stump sammenkrøllet avispapir ind, og lukkede den endeligt af med endnu en skive ler.

En dobbeltbundet Bamse.

Nu havde jeg garderet mig så godt som muligt. Ideen var at give den lille bamse til min kone, når hun kom på besøg, og hvis Censor blev mistænksom, kunne jeg skære dens fod op og vise ham, at Bamse kun havde avispapir i sig.

Dagen kom, og jeg mødte min kone igen. Hun var ualmindelig sød at se på, havde sikkert gjort sig megen umage og brugt lang tid foran spejlet.

Hun medbragte nogle nye fotografier af vores børn og af sig selv, foruden min vinterfrakke, en tyk trøje og varmt undertøj, der alt sammen blev grundigt undersøgt, før jeg fik det.

Så spurgte jeg Censor, om jeg måtte give min kone et par smågaver, en tegning og den lille bjørn. Han blev naturligvis hurtigt færdig med at kigge på tegningen, og koncentrerede sig helt om Bamse, som han længe sad og vendte og drejede.

Jeg spurgte, om han havde en lommekniv, så jeg kunne skære den op for ham, hvis han troede, at den gemte noget i sit hule indre. Han så forarget på mig, og sagde, at han ikke ønskede at ødelægge den, og så rakte han den til min kone. Det var halvvejen, - nu gjaldt det.

Jeg sagde til Lilli " Pas nu godt på den, den er vist lidt svag i foden, men bed Børge Nielsen kikke på den. Han er så god til den slags." Lilli kikkede på figuren, derefter op på mig, og jeg blinkede hurtigt og kun én gang. Hun fangede straks signalet og lagde forsigtigt Bamse ned i sin taske. Havde jeg haft lov, så havde jeg givet hende et kæmpekram, et rigtigt bjørneknus, lige dér og da. Det var den Lilli, jeg huskede, det var min pige.

Så kom afskedens stund, og jeg vidste, at jeg måske havde set hende for sidste gang, hvordan min fremtid og krigen så end forløb. Efter krigen fik jeg at vide, at han, stikkeren, var blevet likvideret, da han cyklede fra sit kvarter på Alsgades Skole til Vestre Fængsel. Så Børge havde altså ikke ladet sig narre af avispapiret i den i øvrigt stabile Bamse, men havde fundet og videregivet min meddelelse til rette vedkommende.

Stak jeg stikkeren?

Svaret afhænger naturligvis af synsvinklen, og jeg er helt opmærksom på, at det regerende samfunds synsvinkel hænger nøje sammen med, hvem der vandt i sidste ende. Hvem der skulle dømme hvem.

Dette forhold ses tydeligt i al den litteratur, jeg har haft lejlighed til at sætte mig ind i, som omhandler Modstandsbevægelsen 1940-45. Vi stak jo ikke nogen, næh, vi 'udpegede, opsporede, identificerede'. Vi myrdede heller ikke, - vi valgte at kalde det 'likviderede, henrettede, aflivede'. Vi drev bestemt ikke terrorvirksomhed, vi 'saboterede'. Vi var ikke terrorister, vi var nemlig 'frihedskæmpere, modstandsfolk, undergrundsbevægelsen, - blomsten af Danmarks ungdom'. Vi valgte selv betegnelserne for vore handlinger, for vi var jo Sejrherrerne, de 'retfærdige'. Havde den anden side vundet, så havde vi givetvis været 'retfærdige'!

Her udtrykkes ikke nogen bondeanger.

Under samme vilkår, samme ukendskab til det endelige facit, ville jeg gøre det samme igen. For i sidste ende var angrebene på besættelsesmagten et forsvar. Et forsvar for retten til at kunne være medbestemmende om sin tilværelse, i et system, som man selv havde været med til at vælge. Det virkede rigtigt og naturligt at gå til modstand den gang, og det vil det også i dag, givet de samme omstændigheder.

Der er modstand mod de bestående regimer mange steder på kloden, også i dag. Spørgsmålet om, hvilke af disse opstande, der er retfærdige og rigtige afgøres kun af historien. Men det forhindrer os jo ikke i at have holdninger til, meninger om, endog sympati for eller antipati mod organiserede opstande som IRA, PLO, Solidaritet, PCP, SWAPO og hvad de ellers kalder sig.

Blot mener jeg ikke, at man uden videre kan drage sammenligninger, og dermed tage vores danske modstandsbevægelse til indtægt for en retfærdiggørelse af disse politiske handlinger.

Historien skrives af Sejrherrerne. Og så kan jeg glæde mig over, at det, jeg kæmpede for og troede på, var det samme som Sejrherrerne hævdede at repræsentere.

Transport Neuengamme

Den 3. januar 1945, lidt før midnat, blev jeg vækket af min ven, vogteren og sværvægtsbryderen Goliath. "Pak dine ting ned, nu skal du af sted til FRØSLEV" sagde han. "Sludder og vrøvl" svarede jeg. "Du ved lige så godt som jeg, at Frøslevtransporterne altid afgår klokken otte om morgenen, mens transporterne til de tyske kz-lejre foregår ved midnatstid." Goliath kikkede længe på mig, nikkede, og stak mig sin næve. Tårerne trillede ned over kinderne på ham, og i det øjeblik holdt jeg inderligt af ham. "Gud være med dig" hviskede han og gik.

Hvad kunne jeg gøre for at undgå transporten? Jeg kunne lade mig falde ned af jerntrapperne i Vestre Fængsel, i håbet om at brække enten et ben eller en arm, og helst ikke halsen, - men ville det hjælpe? Som jeg kendte mine bødler, ville de nok blot stoppe mig op i prærievognen, uanset hvad jeg måtte have brækket, og så var jeg værre stillet end nogensinde. Nej, det var blot at følge parolen, samle dig sammen, og så indstille dig på at kæmpe for at overleve, ligegyldigt hvilke vilkår de end måtte byde dig. Jeg brugte fængselstelegrafen til at sende et farvel-budskab til min nabo, med en kort beskrivelse af mit formodede nye opholdssted, og så af sted.

Nedenfor trappen ved vagtstuen var samlet omkring hundrede fanger, og da alle var optalt og tilstedeværelsen kontrolleret, (her havde jeg nu gerne set en forveksling) blev vi befalet op i prærievognene, og vi rullede sydpå - til hvad? Vi klemte os sammen i prærievognene med vore kufferter eller hvad vi nu brugte til at opbevare vore få ejendele i. Vi sad tæt, som sild i en tønde. Dog med den forskel, at sildene bedre kunne finde sig i det. De var jo allerede døde. Nå, det havde nu også sine fordele, døde sild kunne jo ikke varme hinanden, men det kunne vi.

Det var tidligt i januar, meget tidligt om morgenen og følgelig hundekoldt. Der var ikke mange af os, der havde vinterfrakker eller trøjer. Jeg var så heldig at have begge dele, så jeg valgte en af de koldeste pladser, sad med ryggen op mod lærredspresningen.

Menneskekærlighed? De bredeste skuldre bærer de tungeste byrder og alt det dér? - Overhovedet ikke. Jeg havde kun en eneste tanke i hovedet. Flugt.

Jeg havde besluttet at holde mig vågen, og være opmærksom på hver eneste mulighed, der bød sig, for at flygte undervejs. Mit uundværlige barberblad, monteret i en træflis, lå indpakket i lommetørklædet. Lige til at tage frem, hvis der blev mulighed for at skære sig igennem pressningen og stå af. Dét, og kun dét var mit ædle motiv til at vælge en af de koldeste pladser i Prærievognen.

Jeg havde læst om livet, og døden, i kz-lejrene i de illegale blade, nødaviserne, og havde en klar fornemmelse af, hvad der ventede mig.

Det var også indlysende, at muligheden for at komme godt fra en flugt var størst, så længe vi befandt os på dansk grund, hvor såvel holdning som sprog ville være til min fordel. Chancen for, at en flugtmulighed skulle opstå, var nok kun lille, men det var muligheden, ifølge mine oplysninger, for at overleve et ophold i en kz-lejr også, - så hvorfor ikke håbe og vente på en chance hér?

Vi rullede af sted, i et forholdsvis behersket tempo, ned gennem det sydlige Sjælland, over Storstrømsbroen til Falster. Når vi kørte temmelig langsomt, var en af årsagerne, at det var mørk nat, og af frygt for eventuelle natjagerangreb var lygteføringen på "krigslys", afblændet positionslys. En anden grund var, at der lå højt med sne, og at der kun var foretaget den højst nødvendige rydning.

Der blev bestemt ikke pjattet med generatorbrændsel eller benzin til den slags formål på dette fremskredne tidspunkt af krigen.

Pludselig er chancen der. Vognen begynder at sejle, slingre fra side til side, det er tydeligt, at føreren har mistet kontrollen over vognen. Jeg når lige netop at grave barberbladet frem, da vi kører ned i grøften og vælter. Der er ikke behov for noget barberblad. Vægten af 25 mennesker og fire tyske vagter får bardunerne til at briste, så ruffet ryger af, og vi vælter rundt mellem hinanden. Jeg kæmper mig fri af sprællende arme og ben, vælter mig ud over vognens kant, ud i den dybe sne. Jeg kravler op af grøften og stikker af. Løber så hurtigt jeg kan, - men kun 6-8 meter, så hænger jeg bare uhjælpeligt fast i et pigtrådshegn. Jeg kæmper som en rasende med det satans pigtrådshegn i to-tre minutter, som var den tid, det tog for de følgende køretøjer i kolonnen at nå op.

En officer fra et af disse køretøjer kommer over mod mig, lygte i den ene hånd, pistol i den anden. Han ser ond ud. Jeg lader mig falde ned i sneen, og da han kommer over til mig, rejser jeg mig langsomt og vaklende, mens jeg fortunlet tager mig til hovedet. Mit lille skuespil overbeviste ham tydeligvis ikke helt, men han valgte at lade som ingenting, tog et fast greb i armen på mig, og førte mig tilbage til vognen. Indvendigt bandede jeg fælt.

Havde det ikke været for det satans, helvedes, forbandede og fordømte pigtrådshegn, så havde jeg nu været langt ude over markerne. Det tiltagende snefog ville have vanskeliggjort en eventuel eftersøgning og ville hurtigt have dækket mine spor. De ville aldrig have fundet mig, og i erkendelse heraf næppe heller have spildt tid på at lede efter mig. Men det skulle altså ikke være.

Vi blev beordret til at hjælpe med at få vognen på ret køl, hvilket lykkedes os, - alt for hurtigt.

Efter en fornyet optælling og identitetskontrol fortsatte den triste konvoj sydpå. Snart nåede vi Gedser og færgen, vi havde jo kørt ad fugleflugtslinien, som vor kære trafikminister tidligere havde indviet med det lovende spadestik, - en knækket spade. Færgeturen har jeg ingen erindring om, - vi var dødtrætte af nattens begivenheder, fik i øvrigt ikke lov til at forlade vognene. Da vi kom over på den tyske side, blev vi jaget op i to kreaturvogne, der stod på et sidespor.

Hvorfor de tog 'prærievognene' med over, kan jeg kun gætte om. Enten fordi det var en praktisk måde at holde os samlet på. Eller fordi de skulle bruge dem i krigsindsatsen andre steder. Eller fordi de skulle have gods med retur, selv om det ikke almindeligvis var den vej varestrømmen gik på den tid. Eller fordi de ikke var for kloge. Vælg selv.

Der var halvtreds mennesker i hver jernbanevogn, ca. 8 x 3 meter indvendig gulvplads, ikke just Pullman transport, men jeg har dog hørt om værre.

Vi var blevet stuvet ombord tidligt på formiddagen og langt hen på eftermiddagen rullede vi omsider langsomt af sted. Om aftenen stoppede toget, for Gud ved hvilken gang, og vi fandt ud af, at vi var på Lybæk Station ved at kikke ud gennem revner og sprækker i den bundfrosne kreaturvogn.

Vi havde lidt brød med hjemmefra, men intet drikkeligt, og alle var tørstige. Vi fik råbt en vagt op, og han forbarmede sig over os, fik hentet en spand vand og et blikkrus, og så fik vi lov til, én ad gangen, at komme ud for at få en tår vand.

Da det blev min tur, kom en tysk kvinde løbende med en vel ti-årig dreng ved hånden. Hun gav spanden et spark, så den væltede og vandet løb ud. Knægten tog blikkruset og ville til at kyle det langt væk. Men den tyske vagt var hurtigere. Han greb dem ved hvert sit vingeben, og så begyndte der en heftig diskussion.

Ifølge hende var vi afskudt, udskudt, påk, djævelens yngel, hvis skyld det var, at de tyske tropper ikke længere gik sejrrigt frem, men sejrrigt tilbage, og en masse andet vrøvl.

En tysk officer kom til, stoppede al videre snak og beordrede kvinden til at hente vand. Det gjorde hun, dog ikke uden et tordenvejr af ukvemsord, og da hun kom tilbage så vi, at hun spyttede i vandet flere gange. Nå, vore finere følelser havde vi efterladt oppe nordpå, og da vi var så tørstige, drak vi vandet alligevel. Stakkels kvinde. Hvis hun virkelig troede, at den forhutlede flok, vi udgjorde, var årsagen til Tusindårsrigets påtrængende problemer, så var hun i alle tilfælde moden til indlæggelse. Men hun kunne jo også have haft personlige tab, som kunne forklare denne irrationelle adfærd. For det var der mange, der havde i 1945.

Kreaturvognene stod på et sidespor i Lybæk hele natten, og først ud på morgenen rullede vi videre. Begivenhedsløst. Vi måtte blive en nat længere i kreaturvognen, og nu begyndte problemerne at melde sig. Der var ikke mere mad, og det vi havde fået, skulle vi på en eller anden måde også af med. På ægte demokratisk vis blev vi enige om at forrette vor nødtørft i et, og kun ét hjørne af kreaturvognen, hvor urinen kunne løbe ud mellem gulvbrædderne. Det var let nok. Sværere var det med afføringen. Den hobede sig op i det demokratisk valgte toilethjørne, og stanken blev efterhånden temmelig skrap.

Værst var det nok for den kvinde vi havde med, den eneste. Det var dog ikke al finfølelse vi havde efterladt på dansk grund. Når hun havde behov for at bruge det demokratisk valgte hjørne, blev der dannet en mur af medfanger med ryggen til.

Papir? Det måtte vi tænke os til. Der blev gjort kraftige forsøg på at bryde kreaturvognens gulv op. Med de tre lommeknive vi havde til rådighed var det en sen død. Som at blive trådt ihjel af kyllinger. Det lykkedes da heller ikke. Men vi prøvede.

Humøret var på nulpunktet, - der var ikke rigtig stemning for en fællessang. Den tredje dags aften, standsede vi for sidste gang. Dørene til kreaturvognene blev revet op, og de, der stod nærmest ved en dør blev grebet i ben og arme og nærmest flået ud af vognene. Vi andre kom ud i en helvedes fart, og hurtigt var vi formeret i en marchkolonne. Det var vort første møde med SS-soldater fra et bevogtningsregiment. Komplet umenneskelige, totalt ufølsomme over for al anden smerte end deres egen, og helt afhængige af den daglige råhed, som en narkoman af sit skud. Jeg besidder ikke et ordforråd, der dækkende beskriver typen, men menneskelige kunne de dog ikke kaldes. Det totalitære systems behov for rakkerknægte til at holde kontrol over denne menneskelige mødding af systemmodstandere, afvigere og særligt udsete syndebukke, kunne de dog tilgodese i fuldt mål. Der kunne bruges metervis af godt papir, fyldt med sprogets værste forbandelser i et forsøg på at delagtiggøre dig i min dybe, dybe foragt for disse udskud. Men, ærligt talt, de er det ikke værd. Ikke to minutter af hverken din eller min tid. Skulle nogen bruge sin tid på dem, så måtte det være en statslønnet forsvarer, hvis opgave det ville være at skabe et mildere syn på disse udyr, ved i timevis at tale til retten om deres dårlige opvækstvilkår, deres uforstående og drikfældige forældre, tabere, der burde have endnu en chance i tilværelsen. Min holdning til dem er lidt anderledes. Sådanne bumser bør du klemme ud, før de bliver til kræft, hvad de gør, hvis de får magt. Dér ser jeg demokratiets dilemma. Systemet bygger jo på tolerance, tilbørlig hensyntagen til alle mindretal, respekt for deres meninger. Næsten uanset hvad disse meninger går ud på, hvordan de afviger fra din egen opfattelse.

Men grænsen for tolerance må gå dér, hvor det fører til demokratiets undergang, dér hvor du helt klart nærer en slange ved din barm. Hvis du er tolerant overfor en kræftbyld, så dræber den dig.

Koncentrationslejr Neuengamme

I kolonner blev vi marcheret ind gennem hovedporten til koncentrationslejren Neuengamme. Over den stod der skrevet: Arbeit macht frei! Hvilket jo lød forjættende, hvis man troede på det. Skulle nogen have fået den opfattelse, at vi kunne komme ud, hvis vi udførte et anstændigt stykke arbejde, så blev misforståelsen hurtigt rettet. "Ser I skorstenen derovre" grinede en SS-er, og pegede på den høje, stadigt osende skorsten på krematoriet. "Den er den eneste vej ud herfra!" De øvrige tilstedeværende SS-ere fandt også, at det var en umådelig morsom bemærkning, og slog en Wagnersk latter op, på trods af, at den formentlig blev fyret af, hver gang der ankom et ny hold fortvivlede mennesker til lejren. Vi kom frem til en barak og blev opstillet i toer-kolonne udenfor.

Det var bade- og aflusningsanstalten, sagde de. Vi skulle tage alt tøjet af og aflevere det, såvel som vore kufferter og personlige ejendele, ure, ringe m.v.

Det var knagende vinter og hundekoldt, og jeg var tørstig. Jeg kom i tanke om, at jeg havde en flaske barbersprit med, som jeg havde handlet mig til hos en af vagterne i Vestre Fængsel for en tegning. På flasken stod der "Farligt at drikke", men det sprang jeg op og faldt ned på. Jeg tyllede det hele i mig, og det varmede dejligt. Om smagen bør ikke diskuteres.

Vi blev efterhånden sluset ind og fik at vide, at vi kun måtte beholde fodtøjet på. Her fandt jeg for første gang ud af, at mine skistøvler var et helt fint gemmested. Barberblad, lommekniv, notesbog, nogle få cigaretter og billederne af mine to drenge kunne fint rummes i støvlerne.

De russiske fanger, der arbejdede som badeassistenter, kendte alle knebene. For sent gik det op for mig, at jeg havde glemt at tænke på mit armbåndsur.

Det blev flået af mit håndled, før det gik op for mig, hvad der foregik. Jeg håber så bare, at han fik et anstændigt måltid for det. Det var et godt ur

Vi kom ind i baderummet og fik vores første positive overraskelse. Den fange, der forestod vores badning, var den landskendte tandtekniker, Leo Kæraa. Han var hjælpsomheden selv og gjorde hvad han kunne, for at gøre situationen lettere for os, gav os en masse kloge råd.

Først skulle vi igennem brusebadet. Koldt vand, naturligvis. Så blev vi kommanderet ned at sidde på en taburet, og blev maskinklippet over hele hovedet. Så kom ragekniven frem, og vi måtte lade os tætbarbere under armene. Derefter op at ligge på briksen, hvorefter den russiske fange, der havde den opgave, tager mit lem mellem tommel- og pegefinger, løfter det, svinger barberkniven og siger på ubehjælpsomt tysk: "Du har cigaret, Jah?"

Jeg skyndte mig at sige, at jeg havde én. "Du skal mig give" hvislede han. Hvor i Himmels navn skulle jeg gemme en cigaret, når jeg var helt nøgen? - Manden måtte jo være skør. Jeg rejste mig, vendte mig om og bøjede mig forover, så anus gloede ham lige i øjet. "Værsgo' tag du bare cigaretten" sagde jeg. Så slog han sig på lårene af grin, og fik mig barberet nogenlunde smertefrit.

Derefter skulle vi forbi en fange, der stod med noget der lignede en stor hvidtekost. Han dyppede den i et eller andet djævelsk stærkt kemikalium og sjaskede det på vore kønsdele og under armene uden større ståhej. Nej, for Satan, hvor det sved. Men det skulle nu nok holde lusene på afstand for en tid.

Sidst i denne proces fik vi udleveret en stribet "pyjamas" og hue med samme mønster, fik fodtøjet på, og så ud af klappen. Vi blev derefter ført over den store appelplads og ind i Blok 1 og 2.

Den del af lejren, hvor vi fanger skulle være, bestod af en lang, muret bygning, tre etager høj, Blokkene 1-4, så 16 lange træbarakker, og igen en muret bygning, Blokkene 20-24.

Den første, der mødte os var 'Sheriffen fra Tinglev', der, når han ikke sad i kz-lejr, var politibetjent i den sønderjyske by, der indgik i hans tilnavn.

Han var uhyre hjælpsom, viste os, hvor vi skulle sove, og satte os ind i alle lejrens " spilleregler". Den første nat havde vi hele to sovesale for os selv, med en alenekøje pr. mand, så det så slet ikke så galt ud endda.

Men pludselig opstod der tumult. En meget hidsig diskussion udviklede sig mellem Sheriffen, SS-erne, og én fra vort hold. Han var gift med den eneste kvinde, vi havde haft med i transporten, - de var begge ansat i et af ministerierne.

Han havde henvendt sig til Sheriffen og fortalt, at tyskerne havde bestemt, at hans kone skulle sendes til lejrborderlet, - og forståeligt nok var den stakkels mand helt ude af sig selv. Sheriffen tordnede, råbte og skreg frygtløst ad SS-erne, og fik til sidst løfte om, at intet ville ske hende, og at hun og manden ville få lov til at tage afsked, inden hun den næste dag skulle overføres til kvindelejren Ravensbrück. Det lettede lidt, for vi følte alle med disse to unge, og den næste dag fik han lov at sige farvel til hende. Det skete sandelig, at SS-erne overholdt deres løfter.

Der kom stadig fangetransporter til Neuengamme, og selv om der var uhyggeligt mange, der omkom hver dag, så oversteg tilgangen så langt 'den naturlige afgang'. Allerede dagen efter måtte vi rykke sammen. Vi blev kostet ind i den inderste sovesal, og måtte nu ligge to i hver køje, ca. 50 cm bred. Prøv selv!

Men det var ikke det værste.

I løbet af dagen var vores forladte sovesal blevet fyldt op med 'muselmænd', der vendte tilbage fra udekommando.

Muselmænd var betegnelsen for fanger, der havde været i lejren i længere tid, og som så ud som levende døde. De var omvandrede skeletter med et lag hud over, og døde øjne.

Udekommando var noget, som alle frygtede. Som følge af de tiltagende luftangreb på de tyske byer og stor mangel på føre mænd på Hjemmefronten, havde tyskerne besluttet at bruge kz-fanger til den absolut farligste og mest ubehagelige del af oprydningsarbejdet.

Der blev sammensat udekommandoer med ca. 500 udvalgte fanger. De blev ikke udvalgt efter sundhedstilstand, som var et uanvendeligt kriterium, men helt tilfældigt. Disse fanger blev så transporteret til et sted i Tyskland, hvor der netop havde været et massivt luftangreb og beordret til at rydde op i ruinerne, grave døde og mulige overlevende frem, demontere forsagere, alt under skarpt opsyn af SS.

Dødeligheden i et udekommando var høj, 70-80%, og de der kom hjem, var alle blevet muselmænd, og døde næsten uden undtagelse få dage efter deres tilbagekomst, - på den ene eller den anden måde...

Det var en gru at se de stakkels mennesker, med deres knogletynde arme og ben, de dybt indfaldne øjne, uden blik, og med hulrum, hvor der skulle have været kinder. Men det værste skulle komme. Om aftenen fik vi udleveret en skål suppe og et stykke brød uden for blokken. Dette måltid skulle vi bringe gennem den sovesal, hvor disse stakler lå, ikke en eller to, men tre og fire i hver køje. Med udstrakte arme, tryglende hænder og med et inderligt bedende udtryk i de indfaldne øjne, tiggede de os om at give dem lidt mad.

Det var et sjælsrystende og hjerteskrærende syn.

Vi var flere, der ikke fik noget aftensmåltid den aften, og følgelig gik sultne til køjs,- for det var utroligt hårdt, ja, næsten umuligt ikke at forsøge at hjælpe. Vi var jo så nye i lejren, at vi stadig bar et tyndt lag af civilisationens fernis.

Den næste dag kaldte Sheriffen os sammen og sagde til os, stille og roligt, at dette ikke var holdbart i længden. "Hernede gælder Jungleloven. Det er jer eller de andre, der skal overleve.

Hvis I ønsker at komme levende gennem dette Helvede, må I tage jer selv i nakken, være egoistiske og hårde, først og fremmest tænke på jer selv, eller den begrænsede gruppe I vil finde ind i". Måske var det ikke nøjagtigt de ord, han anvendte, men meningen er i alt fald korrekt gengivet. Vi forstod, hvad han sagde, og den næste dag måtte vi tvinge os selv til at passere rækkerne af fremstrakte hænder, uden at give. Med mindre kammeraterne havde gjort som jeg. Spist deres suppe udenfor, og stukket brødet i lommen.

Allerede den følgende dag var muselmændene forsvundet igen, - spørg mig ikke hvorhen? - Det var bedst for det mentale helbred ikke at bore for dybt i hændelser, der muligvis var tragiske. Sammenbruddet, og dermed sandsynlig død, lurede hele tiden.

Samme dag skete der yderligere noget, som kun ved et lykketræf ikke fik en tragisk ende.

To russiske fanger skulle hænges,- på grund af mig!

En af mine kammerater fra transporten var kommet hen til mig og havde spurgt om jeg stadig havde mine julecigaretter fra Vestre Fængsel. Det havde jeg, og han fortalte mig, at der stod to russere henne ved latrinerne som ville bytte en varm trøje for to (2) cigaretter. Om jeg var interesseret? Ja, det var jeg!

Jeg gik ned til latrinerne, og der stod ganske rigtigt to russiske fanger med en tyk trøje i hænderne. Men ved nærmere eftersyn af trøjen fik jeg nærmest et chok.

Det var den onde lyne mig min egen trøje, som jeg var blevet frataget ved ankomsten til Neuengamme. Den ville de to lyssky herrer nu sælge mig. Min egen trøje. Forveksling umulig. Den havde blandt andet en stopning, som jeg selv havde lavet i Vestre Fængsel. Jeg var bestemt ikke hundredmeter-mester i strik- og stoppearbejde, så det var ikke svært at genkende mit eget ubehjælpssomme arbejde.

Jeg skældte ud, råbte og skreg, argumenterede, men intet hjælp. Jeg måtte op med de to cigaretter for at få min egen trøje tilbage. Jeg var godt sur.

Flere af mine kammerater havde hørt skænderiet, men det hæftede jeg mig ikke videre ved. Ikke før én af dem nogle timer senere fortalte, at der var to russere, der skulle hænges for tyveri.

Da mit fangenummer kort efter blev råbt op i lejrhøjtaleren, gik der en prås op for mig. Det måtte være mine russere. Én eller anden, sikkert velmenende, men ubetænksom sjæl, måtte jo have bragt sagen videre, og hvordan pokker skulle jeg nu klare denne historie.

Nå, jeg måtte under alle omstændigheder ned i den stue, jeg var tilkaldt til, og der sad der to SS-ere og Sheriffen.

Ovre i hjørnet stod de to russere med hænderne presset mod væggen. Jo, jo, den var god nok. Det var mine to russiske handelsmænd fra latrinerne. De to trøjetyve, der også drev virksomhed indenfor tobaksdistribution.

Jeg blev spurgt, om jeg havde købt en trøje af disse russere, og om det var rigtigt, at det var min egen? Jeg svarede ja til det første spørgsmål, men et klart nej til det andet, idet jeg dog anførte, at jeg et kort øjeblik havde været i tvivl, fordi den trøje jeg købte, lignede den, jeg havde haft med.

Det tog over en halv time at overbevise de to SS-ere.

Sheriffen hjalp mig, så godt han kunne. Prøvede at underbygge min historie, uddybede mit tyske, når meningen ikke var knivskarpt formuleret, - men jeg kunne mærke på ham, at han ikke selv troede en kæft på min historie.

Til sidst blev de to rystende russere kaldt over, og de skuffede jagthunde, SS-erne, stak dem et par flade øretæver, og gav dem så ordre til at forsvinde. Det lod de sig ikke sige to gange.

Mærkeligt nok fik jeg lov at beholde min trøje, og da SS-erne endelig var gået, stak Sheriffen mig på næven og sagde " Puh, den var tæt på". Vi trak begge vejret lettet.

Hvis dette ikke var gået som det nu engang gik, ville jeg resten af mit liv have været forfulgt af tanken om de to mennesker, der på grund af mig og to cigaretter, eller en slidt trøje, som ingen klunser ville have værdiget et blik, havde måttet bøde med livet. Så lav var prisen på menneskeliv i Neuengamme.

Dagen var ikke til ende, og den skjulte mere i sit skød.

Den almindelige sundhedstilstand blandt fangerne fra Vestre Fængsel var væsentlig ringere end den, der kunne konstateres hos de danske, der var blevet overført fra Frøslev. De to måltider, man fik dagligt fra det tyske køkken i Vestre Fængsel, kunne uden besvær pisses ud i ét forsøg.

Frøslevfangerne, derimod, havde levet relativt sundt, og havde desuden medbragt to Røde Kors pakker pr. mand (2 x 5 kg).

En af fangerne fra Vestre Fængsel stillede det forslag, at de danske fanger skulle dele de rationer, der var til rådighed. Det blev til at begynde med taget meget unådigt op af Frøslevfangerne. De havde ikke noget at dele ud af, mente de. Der startede et større skænderi, på dansk, naturligvis, men så skar en tordenrøst gennem debatten.

" Stop den diskussion! Selvfølgelig deler vi rationerne, vi er alle danskere, har alle kæmpet for den samme sag, så hold op med alt det sludder og se at komme igang."

" Du derovre" sagde han, henvendt til mig, " kom herover, så deler vi med dig" . Det var tre af vore tilfangetagne militærfolk, der sad i hjørnet, hvorfra stemmen havde tordnet.

Det var lederen af Frøslevfangerne, oberstløjtnant Elmgren, kaptajn Musholt, og endnu en kaptajn af Hæren, hvis navn jeg desværre ikke længere husker, selv om han besøgte mig i mit hjem efter krigen. Et kort navn, og han nåede siden helt til tops i Hæren.

Men, Elmgren, han var en pragtfuld skikkelse. Høj og rank, og med en klassisk profil, der fik mig til at tænke på en romersk tribun, et helt igennem strålende mandfolk med M. Altid hjælpsom, altid rede med gode råd, og aldrig bange for at tage beslutninger, heller ikke de ubehagelige, som vi netop havde overværet et eksempel på. De to andre var af samme kaliber. Den bedst tænkelige anbefaling for det danske militær. Jeg havde nu ikke noget videre bredt sammenligningsgrundlag, hvilket klart vil fremgå af historiens videre forløb.

Vi sad og hyggespiste af Røde Kors pakkerne, da Elmgren pludselig sagde " Jeg kender dig et eller andet sted fra, - men hvor fra kan jeg ikke huske. Det må givetvis være fra Hæren. Hvilken enhed har du ligget ved?"

Jeg svarede,- med lidt røde ører,- " Du må tage fejl, jeg har aldrig været i Hæren, endsige i militæret. Jeg er nemlig militær-nægter!"

Jeg ser endnu deres forbløffede udtryk for mig, som var det i går. De sad længe, tavse. Elmgren ser meget eftertænksomt på mig og pludselig begynder han at grine. " Nu ved jeg det,- nu ved jeg, hvor jeg har set dig før!"

Og så fortalte han de andre historien, som her kommer i min version. Jeg havde søgt udsættelse med session flere gange. Da jeg var årgang 1913, var jeg optaget i lægdsrullen i 1932.

Men jeg syntes, at jeg havde alt for travlt med andre ting til at aftjene værnepligt på de betingelser, militæret havde at byde på i 1932. Mildest talt usle, som følge af den sammensætning folketinget havde, og de skylapper som periodens regerende politikere havde for øjnene. Så jeg søgte udsættelse med sessionen, så længe det overhovedet var muligt. Men nu var klokkerne faldet i slag. Der var ingen vej udenom, jeg måtte møde. Alternativet var at blive fremstillet ved ordensmagtens foranstaltning, og det lød ikke tillokkende. Jeg var ikke lykkelig.

Jeg havde netop startet min egen virksomhed, og så for mig, at det hele faldt fra hinanden, hvis jeg skulle ind. På den anden side havde jeg ingen ide om, hvordan jeg skulle slippe. På den tid var militærnægtere ikke noget, man hørte om hver dag. Det er en luksus, som kun det demokrati, som man er pligtig at værne, kan tillade sig overfor sine anderledes tænkende. Jeg har aftjent min værnepligt, men på mine egne præmisser. På daværende tidspunkt var jeg overbevist nægter.

Betingelserne var helt enkelt for ringe.

Iført min fødselsdagsfestdragt, altså splitternøgen, og omgivet af en kødrand af sessionskommitterede, besluttede jeg mig til at gøre et ærligt forsøg på at få dem til at forstå mine motiver. Jeg blev lægeundersøgt, banket, trykket og hevet alle de nødvendige steder, og med et lille nik fra lægen, blev jeg erklæret tjenesteegnet.

En stemme spurgte mig, om jeg havde specielle ønsker? Om jeg havde! "Ja", sagde jeg "jeg ønsker ikke at aftjene min værnepligt!"

En sarkastisk røst spurgte "Og hvilke begrundelser har De så for ikke at ville tjene Deres land, som bestemt i Grundloven"

"Jeg har to" svarede jeg, "én, der er af betydning for mig, og én, der er vigtig for os alle."

“ Den første er, at jeg netop har startet min egen virksomhed, hvilket næppe kan ophidse ret mange andre end mig.

Den anden er, at jeg ikke i min vildeste fantasi kunne forestille mig at lege soldat på de betingelser, som den siddende og de foregående regeringer har skabt gennem deres evige nedskæringer og almindelige negative holdning til militæret.

Jeg vil hellere sidde min værnepligtstid af, end at medvirke til at alle tror, at sagen er i den skønneste orden. At tro, at man kan slippe med en hær, bevæbnet med skovle, uddannet til at råbe: Holdt, eller jeg graver!

En hær, der kun indøver bajonetangreb fra højre eller kavalleri-chock fra venstre, når man selv i et Richs-album kan se, at der faktisk er opfundet både kampvogne, jager- og bombefly og alle mulige andre moderne våben.”

Eine grausamme Salbe.

Og ikke uden virkning. Jeg mærkede en intens positiv stemning for mine følelesesladede synspunkter. En dyb stemme sagde “ Det er fanden gale mig den bedste undskyldning jeg længe har hørt for ikke at ville aftjene værnepligt! - Hvad mener d'herrer?”

Stemmen tilhørte, hvad jeg ikke kunne vide på det tidspunkt, oberstløjtnant Elmgren. De stak hovederne sammen, og lægen kom over og spurgte, om jeg nogensinde havde fejlet noget usædvanligt (eventuelle alvorlige sygdomme var de allerede bekendt med fra spørgeskemaet).

Jeg svarede, at jeg havde haft nogle kraftige næseblødninger som dreng og ung mand, og at der i den anledning ved to lejligheder var blevet tilkaldt læge. “ Udmærket” sagde lægen gudhjælpemig. “ Kan De få Deres læge til at bekræfte det, så er De kasseret til militærtjeneste!”

Og det fik jeg naturligvis, så det blev jeg naturligvis.

Den historie sad Elmgren nu og fortalte i Neuengamme, de grinede alle tre, og vi var venner igen. Én af dem sagde " Men hvad fik dig til at ændre mening?"

Jeg svarede, at jeg nu følte, at det var alvor, og at det var vor frihed, det gjaldt. Den syntes jeg, at det var værd at kæmpe for, uanset skiftende regeringers efterladenhed.

De nikkede samstemmende, og Elmgren rakte mig hånden og sagde " Du er gjort af det helt rigtige stof!". Det er nok det pæneste, der er blevet sagt til mig under mit fangenskab. Ellers var det pæne ikke det, jeg husker bedst fra Neuengamme.

Hvad var Neuengamme egentlig, udover et navn, der hos nogle vækker gysen, måske erindring om nogle rædselsbeskrivelser, man har læst her og dér.

Det er sandelig en by. En by med adskillige tusinde indbyggere, med borgmester, handel, industri, mennesker i lyst og nød, med lang historie, byplaner og alt det man iøvrigt kender fra en mindre provinsby, den være sig tysk, dansk, kunne ligge et hvilket som helst sted i Nordeuropa. Det gjorde den bare ikke. Den lå godt og vel inden for Nazitysklands grænser, lidt sydøst for storebror, Hamborg, på Elbens nordlige bred. Et sumpet usundt område, der på grund af den lave beliggenhed næsten havde en marskagtig karakter. Det burde egentlig have været overladt til myggene, uegnet til menneskelig beboelse, som det var.

Men området havde dyder, som det tyske retsmaskineri kunne bruge. Der var som nævnt så fladt som en pandekage, og terrænet var gennemskåret af afvandingsgrøfter. Det betød, at det var totalt indset. Der var næppe en tot græs, end sige en busk stor nok til at skjule en nok så indskrumpet flygtende fange. Stod man oppe i et af de maskingeværbevæbnede vagttårne, som var placeret i hvert hjørne af lejren, kunne man dække hele terrænet uden for lejren.

At Hamborgs lyksaligheder var inden for en kort køreturs rækkevidde, var en dyd, som kun blev værdsat af SS-erne.

Der er faktisk folk som har forsøgt at bringe relativitet ind i en absolut umenneskelighed. Man har prøvet på at kategorisere koncentrationslejre efter graden af, hvor rædselsfulde de var. I advokat Åke Svenssons bog 'De Hvide Busser' nævnes en sådan kategorisering. Neuengamme havde et dårligt ry og blev placeret i kategori 3. Kun deciderede udryddelseslejre med permanente gaskamre og krematorier, der kørte i døgndrift, og med veldefinerede produktionsmål, det vil sige antal aflivede pr. døgn, regnedes for værre.

Sachsenhausen var tilsyneladende en ren feriekoloni - den bliver anbragt i kategori 1. Gad vide, om man kan få de efterladte til dem, der døde der nede, til at skrive under på det? I den bløde mellemvare findes den senere så berygtede lejr Buchenwalde. Kategori 2.

Skulle jeg gå med på den tanke, måtte smålejre som Meppen, Husum og Dessauer Ufer være et par kategorier værre end udryddelseslejrene, for hvad er egentlig værst? - At tilbringe sine sidste dage, måske uger, i uhumskheder, sulten, tørstig, syg og angst i en forlænget døds-kamp, eller at få det hurtigt overstået?

De eneste, der kunne argumentere for den forlængede døds-kamp i de små lejre, var de få, der overlevede disse lejre. Jeg var én af dem. Men indtil videre var jeg i Neuengamme. Beskæftiget med at grave eller uddybe afvandsgrøfter, stående i isvand til op over anklerne i timevis. Eller med at rengøre barakker efter dysenteriramte. Eller med at slæbe lig over appelpladsen til krematoriet. Ja, slæbe, ikke noget med at bære. Et reb om anklerne på liget, og så hiv og hal. Uværdigt for den slæbende, - den døde var sikkert ligeglad, - uæstetisk, ækelt og nedbrydende for nervesystemet.

Der var bare ingen anden måde. Luk helt af for dine følelser, lad dig ikke berøre af lidelse, sygdom eller død, bliv kyniker på bestilling, tag dig kun af de endnu levende, og blandt dem kun de, der har den største overlevelsesmulighed.

En frygtelig, men nødvendig prioritering. Jamen, jeg skulle da ikke vælge eller prioritere,- jeg var jo ikke læge? Nej, men vore overbebyrdede læger udså sig de raskeste af os, som syntes at være i besiddelse af en sund bondefornuft, og bad os hjælpe dem med den mentale side af overlevelsesprocessen. Det værste jeg vidste, var, når jeg mistede en af kammeraterne.

Sjældent på grund af fysik udmarvethed, oftere fordi livsviljen var borte. Og det var jo min afdeling. Jeg kæmpede ofte en vild kamp for dem, specielt, når de ellers var relativt sunde og raske.

Det gjaldt i regelen kun om at finde deres svageste punkter, dér, hvor depressionen havde fået bedst fat, og så igennem samtale, opmuntring, ros eller provokation at få dem på benene igen. Ganske ofte lykkedes det med den positive motivation. At få fokuseret på noget dejligt, noget livsværdigt, som var blevet glemt eller overset i den belastede situation. Men til tider kunne det også virke nødvendigt at være nederdrægtigt provokerende for at stimulere adrenalinproduktionen, kort sagt, gøre dem rigtig godt gale i hovedet på mig.

Fortælle dem, at jeg egentlig ikke gad spille min tid på dem, når de selv var ligeglade med deres hjemmefront, ligeglade med om deres børn skulle opdrages af reservefædre, eller måske oven i købet af Staten, den tyskkontrollerede stat? Hvis du absolut vil dø, så dø for fanden, men skynd dig lidt, der er andre der venter! Hvor kunne de blive vrede på mig, - men det var jo netop hensigten.

De glemte, i alt deres raseri over det dumme svin, der sad og håned dem, den selvmedlidenhed, der var så farlig.

De kravlede ofte tilbage til livet igen, den smule liv, som Neuen-gamme kunne byde på, men også til det håb, som ethvert levende væsen har, om at utålelige tilstande kan forandres.

Den udgang så jeg, gudskelov, i mange tilfælde. Men det hændte ikke så sjældent, at jeg måtte opgive. Altid med blødende hjerte. For jeg mente, at det skyldtes, at jeg ikke var dygtig nok. Altså blev deres nederlag også mit.

Tilværelsen i Neuengamme

Der blev blæst luftalarm.

Vi blev alle beordret ned i kælderen. Nogle danske medfanger, netop ankomne med Røde Kors pakker, ville have pakkerne med i kælderen. Det blev de frarådet af mere erfarne kammerater, der påstod, at pakkerne var bedre beskyttede oppe på stuerne. Det var svært at forstå for en nyankommen, og tre-fire af dem bragte da også pakkerne med i kælderen.

De satte sig på hug i mørket med pakken på skødet, og armene solidt omklamrende værdierne. Efter et par timer var luften i kælderen så tung, beklumret og iltfattig, at vi sad og nikkede, på vej ind i en tilstand af sløvhed, hvis næste stadium var bevidstløshed.

Men der var nogle, som ikke blev sløvet. Hvordan de end bar sig ad, så var der altid vågne russere. De havde humor, de russere. Deres egen form for humor, ganske vidst, ikke altid sammenlignelig med vores, men altid med et stort grin til resultat.

Som for eksempel, mens vi sad i kælderen, og én af russerne sad og sov med åben mund. Én af de andre russere lavede en lang fidibus af tyndt, fast rullet papir, tændte ild til den og stak den ind i munden på den sovende kammerat. Så sad alle og ventede spændt på resultatet.

Den stakkels mand vågnede med et spjæt, slog vildt om sig, hostede og spruttede, havde mord i øjnene, og brandsår på læberne. De øvrige russere skraldgrinede og slog sig på lårene i ukontrolleret morskab over deres røgforgiftede og forbrændte kammerat.

Humor? Tja, måske.

Men det var i alt fald et effektivt illusionsnummer.

Da luftalarmen blev afblæst, og kammeraterne med Røde Kors pakkerne rejste sig, gjaldede det gennem kælderens: Tyveri, tyveri!

Mens de havde siddet og døset, eller måske været tryllebundne af russisk humor, havde andre russere, meget, meget forsigtigt med et barberblad skåret en side ud af Røde Kors pakkerne og fjernet indholdet umærkeligt.

Da SS-erne kom til og undersøgte russerne, var alt forsvundet, og jeg mener alt. Hvem der havde ædt konservesdåserne står stadig som en gåde for mig. De var i alt fald væk, lige som alt andet, der på nogen måde kunne fortæres.

Hvis udtrykket "Nød lærer nøgen kvinde at spinde" også gælder for nødstedte mænd, og det gør det sikkert, så var disse russiske fanger levende beviser derpå. De var helt enkelt overlevelseseksperter. Besad en snuhed og organisatorisk evne, som det næsten var umuligt at gardere sig imod.

Du kunne anbringe dine få og fattige ejendele under din madras, sove tungt på dem, og næste morgen var de dog væk. Du kunne vælge at opbevare din formue, som kunne være en pakke cigaretter eller et stykke brød, en lommekniv eller en vielsesring, på en meget kropsnær måde. For eksempel i en pose, stuvet mellem benene tæt ved pungen.

Posen blev skåret op og indholdet ombyttet med grus eller småsten,- noget der vejede det samme, men knapt havde samme værdi. Og du havde ikke mærket så meget som en sommerfuglevinge strejfe dig.

Beundring er sikkert ikke et dækkende udtryk for vurderingen af disse 'organiseringer', men respekt for dem, det havde vi. Det var egentlig kun, når vi danske var alene sammen, at vi følte os nogenlunde sikre, - men vi måtte altid have vagtposter ude, når vi netop havde modtaget Røde Kors pakker.

Lige på det område var vi de privilegerede, de velhavende, de besiddende, overklassen. Vi fik pakker, de, russerne, fik ingen, og de behøvede dem formentlig endnu mere end vi. Hvem kan så fortænke dem i at forsøge at fordele verdens goder anderledes end tiltænkt fra giverne, på eget initiativ. Ingen. Og heller ikke vi. Men vi beskyttede vore interesser efter bedste evne, ligesom de tilgodeså deres på samme måde.

Et internationalt samfund i en nøddeskal.

Mit hold opnåede at modtage 2-3 Røde Kors pakker hver under opholdet i Neuengamme, og jeg var så bandsat heldig at få 'med cigaretter i' hver gang. I hver anden pakke var der lagt cigaretter, i de andre pibetobak og i én af mine pakker var der begået den 'fejl', at der var dobbelt cigaretration.

Som ikke-ryger var jeg en rig mand, og en rig mand har bedre mulighed for at skaffe sig livsfornødenheder end en fattig.

I Neuengamme kom man til erkendelser, som end ikke ville strejfe det velforsynede menneske i et overflodssamfund. Legemet fortæller dig, hvilke stoffer du mangler, og hvordan du skaffer dig dem. Hvordan vil du ellers forklare, at vi dæmpede lettere tilfælde af dysenteri ved at æde kul?

Hvad fik os til omhyggeligt at pille benstumper op fra suppen, knuse dem og sutte på dem til vi kunne sluge og fordøje dem? Hvorfor spiste vi kartoffelskræller, gerne med lidt jord på, et foragtet køkkenaffald hjemme?

Jeg har lige siden barnsben hadet levertran, og gør det stadigvæk. En dag kom en russer hen til mig, og tilbød mig en flaske af dette ildesmagende fluidum for nogle få cigaretter. Naturligvis slog jeg til, og efter at jeg havde sikret mig, at det rent faktisk var levertran, byttede vi. Trods en stærk trang til bare at skylle det hele ned på en gang, erkendte jeg, at det nok var både sundere og mere hensigtsmæssigt at tage en slurk hver dag, så det gjorde jeg.

Og jeg har fået en stor forståelse for, at gravide kvinder kan finde på at spise de mest besynderlige ting - som kul eller tulipaner!

Noget af det virkelig ubehagelige, i alt fald for mig, var sengeredningen, den såkaldte Bettenbau. Det var et krav fra de inspicerende SS-ere, at sengen skulle være redt, så den var flad som en bordplade, uden rynker eller folder af nogen art. Med knivskarpe og vinkelrette kanter, og nøjagtig lige bred overalt. Hver dag.

Forestil dig, at madrassen er af sækkelærred, stoppet med træuld eller halm, der flyttede sig rundt, alt efter hvor uroligt du eller din sengekammerat sov. Du må skære madrassen op i siden og stikke armen ind, for at møblere rundt på indholdet, og så har du et såkaldt sengebræt, som du skal bruge til at glatte med.

Når du har maset med din Bettenbau i en times tid, kommer SS-inspektionen. Ofte, uden så meget som at se på resultatet af dine anstrengelser, flåede de hele sengen op, og du kunne begynde forfra, - grædefærdig. Grædefærdig og rasende.

Selvfølgelig bliver du rasende, men hvad hjælper det, du er jo magtesløs. Og det kan være livsfarligt at vise sit raseri. Nej, du fortrækker ikke en mine, sørger for at få kontrol over din vrede og den brændende følelse af, at blive uretfærdigt behandlet. Begynder forfra.

Bettenbau blev også brugt som disciplinarmiddel og chikane. Ved en bestemt lejlighed stod vi fire mand, som SS-erne havde kikket ud, og redte senge i seksten timer! Ikke livstruende i sig selv, men et led i en effektiv nedbrydelsesproces.

Livstruende derimod, var de daglige appeller. Hver dag, somme tider flere gange dagligt, skulle vi føres i mandtal. Tælles op. Tilstedeværelse blev konstateret med ægte tysk grundighed.

Tallene skulle stemme. Og det kunne tage flere timer, før de gjorde det. Så og så mange fanger opstillet på appelpladsen, så og så mange syge på Revier (lejrpsygestuen) eller i deres barak, så og så mange døde.

Der stod vi i vinterkulden, iført vore "pyjamas", og en såkaldt frakke lavet af samme tynde stof i timevis, og for at vi ikke skulle glemme, at vi skyldte Herrefolket respekt, blev vi befalet at tage huerne af og bukke pænt. Hvis det ikke så godt nok ud, så måtte vi jo øve det, indtil SS-erne ikke gad længere. Somme tider var de dødeligt længe om det.

I midten af januar skete der forandringer. Blok 2 skulle åbenbart bruges til andre formål, og den efterhånden sammmentømrede danske gruppe blev splittet. Nogle blev overført til forskellige andre lejre, og vi fra Vestre Fængsel transporten blev flyttet til blok 20, hvor de tyske fanger, der havde været længst i lejren, var anbragt. En kolossal forandring.

Nogle få hundrede meter fra vor blok 2, var der en helt anden verden. Med opholdstue, læsestof (på tysk, naturligvis, men alligevel) samt, tro mit ord, et klaver! Vi blev ganske venligt modtaget og blev meddelt, at vi også her skulle ligge to og to, og at vi skulle blandes. Køjerne skulle deles af en dansk og en tysk. Ud på aftenen begyndte de at dele gaver ud. Sokker, skjorter, undertøj og lignende. Min køjekammerat gav mig den smukkeste russiske helsilkeskjorte, jeg nogensinde har set. Helt hvid, blank, tung helsilke, med pragtfulde broderinger rundt om halsen, i en stribe ned foran, og på manchetterne, alt i smukt afstemte farver. Hvor han havde den fra, hvem den havde tilhørt, fik jeg ikke at vide, - og det kunne også være det samme.

En halv times tid efter at lyset var blevet slukket, begyndte balladen. I min køje skete der ikke noget, men rundt om mig hørte jeg vilde vræl, forargede protester, og indædt banden, på dansk.

Det krævede ikke en H.C. Andersens eller en Oscar Wildes fantasi at forstå, hvad der skete. Vi var kommet til køjs med en hel flok tyske homoseksuelle, som havde glædet sig til at få noget frisk kød, og mange var åbenbart gået om bagbord med det samme. De bukser kom der dog ikke noget skind i!

Vi sprang ud på gulvet alle sammen, en tre-fire steder var der optræk til øretæver, men da vi trods alt var i bedre form, og dermed de stærkeste, kaldte deres leder til ro og orden, og accepterede en omfordeling af sengepladserne, således at vi danske delte køjer med hinanden. Siden fik vi lov at være i fred, men vi måtte dog hele tiden holde et vågent øje med vore to knægte fra Amager. Det var to brødre, 16 og 17 år gamle, og nogle ualmindeligt kønne drenge. De blev jagtet, tilbudt ekstraforplejning og gaver, bare de ville lægge krop til, men, så vidt jeg ved, skete der dem intet.

Vor Blok-Eldeste, den ansvarlige for ro og orden i blokken, var en australsk pilot. I første omgang havde han været i en STALAG, en krigsfangelejr. Den var han flygtet fra, var blevet taget til fange, atter flygtet, igen taget til fange og straffet. Så var det slut med krigsfangelejr for hans vedkommende. De havde nemlig fundet ud af, at han var født af tyske forældre, i Tyskland.

Da han var cirka et år gammel, var forældrene udvandret til Australien. Det var tilstrækkeligt. Han var tysk, havde hjulpet fjenden, og blev overført til Neuengamme, en lejr med andre spilleregler end dem, der gjaldt for krigsfanger.

Vi blev hurtigt gode venner, og på mit spørgsmål om, hvorfor de fleste af tyskerne i hans blok var homoseksuelle, svarede han, at de fleste var blevet taget allerede i 1934-35. Det var kun den absolutte kerne, der havde magtet at overleve i 10 år i Neuengamme, og kun fordi de fleste af dem arbejdede enten som finmekanikere, drejere, værktøjsmagere eller smede.

De arbejdede på Walther pistolfabrikkerne inde i Neuengamme og fik derfor særforplejning. Det var jo en krigsvigtig industri, de arbejdede i. Efter at de havde været uden kvinder i ti år, kunne man ikke fortænke dem i at søge et surrogat, og det var altså forklaringen på vores ømme modtagelse.

Jeg vil nødtigt misfortås. Jeg går ind for alle varianter af et seksualliv, når det foregår mellem enige voksne mennesker, men jeg forbeholder mig retten til at vælge, hvordan jeg ønsker at indrette mit seksualliv uden pres eller tvang.

De tyske håndværkere arbejdede tolv timer i døgnet, også lørdag, men havde søndagen fri. Hver lørdag aften afholdt de koncert, med en trio sammensat af noget så usædvanligt som klaver, violin og harmonika. Det lød, utroligt nok, meget godt - men man var jo nok også blevet nøjsom. Efter koncerten blev der spillet op til dans. Det var et usædvanligt syn for os at se mænd danse sammen, tæt omslyngede, kind mod kind, - vi grinede kejtet til hinanden.

Da jeg senere gik ind i vores sovesal, der lå lige op til dansegulvet og uforvarende blev vidne til den intense erotiske dans og den gensidige tilfredsstillelse, der fandt sted dér, fik jeg gåsehud over det hele. Ikke forargelse, men afstandtagen helt i overensstemmelse med min hormonbalance, min opdragelse og min overbevisning. Jeg kunne ganske enkelt ikke tage det. Idiotisk af mig, for de var jo homoseksuelle, - og hvad fanden havde jeg egentlig forestillet mig? Nå, men i min uretfærdige harme gik jeg ind til Bill, den australske pilot, og fortalte ham, hvad jeg havde set. Han grinede af mig, og forbløffede mig så ved at spørge, om jeg kunne tænke mig at komme i seng med en kvinde? Jeg troede først, at han lavede grin med mig, men så fortalte han mig, hvad jeg egentlig godt vidste, at der var et bordel i Neuengamme. Specielt beregnet for vagtmandskabet, udvalgte fanger med særlige opgaver, som f.eks. Blok-Eldeste, Kapo'er og andre.

Han viste mig et klippekort, lidt i stil med et kort til sporvognen, som gav ret til to besøg om måneden. Han sagde, at han havde et par klip til gode, og at han godt kunne tage mig med. Jeg var tilpas nysgerrig til at sige ja. Ikke fordi det rykkede specielt i mit "vedhæng", hvordan skulle det også det, på den kålrahisuppe, som vi fik serveret som hovedmåltid, og som formentlig oven i købet var krydret med salpeter. Men jeg gik altså med. Synet af de flommeformede, kraftigt byggede, næsten mandhaftige og tæt behårede polske kvinder fratog mig enhver lyst til at forske videre i Neuengamme-lejrens natteliv. Ikke blot var de kun iført møgbeskidte underkjoler, de stank så kraftigt af ged eller sved, at det klart sagde mig, at de på grund af overvældende travlhed i butikken ikke havde mulighed for at vaske sig mellem seancerne.

Der blev under ingen omstændigheder noget rejsegilde med mig, og jeg sagde til Bill " Du, hvis jeg falder i et af de huller der, kommer jeg aldrig op igen, så jeg melder pas!" Han grinede, og jeg gik uden for og ventede på ham. Mens jeg stod derude, tænkte jeg på, da jeg sidste gang var gået fra et tilbud om at forsvinde i udløsningens lyseblå glemsel sammen med en kvinde.

Det var i Herning i 1928. Jeg tjente som foderelev på en gård i Timring, nær Vildbjerg. Skulle hjælpe forkarlen med at bringe nogle kreaturer til dyrskue i Herning, hvor vi skulle være i tre dage. Jeg var 15 år, nok så jomfruelig, men meget nysgerrig. En aften fandt forkarlen på, at vi skulle ud og ha' " dame". Den nysgerrighed, der har sikret slægters beståen, vandt over usikkerhed og forlegenhed, og jeg gik med ham. Han fandt hurtigt et par damer, som mod gode ord og betaling var villige til byde på natlogi med personlig betjening. Han forsvandt med den ene, og der stod jeg tilbage med den anden. En yngre, men stor og kraftig kvinde, mindst dobbelt så gammel, og i alt fald dobbelt så tung, som jeg.

“ Nå, lille ven ” sagde hun “ Du kunne vel også godt tænke dig at få lidt fjams?” Uden at være helt sikker, havde jeg en god fornemmelse af, hvad fjams var, og sagde “ Naturligvis ” . Hun tog mig med op i sin lille lejlighed, hvor det helt dominerende møbel var en stor divan. Jeg måtte slippe min “ tier ” (tja, det var taksten dengang) og hun placerede hele sit vældige korpus på divanen, trak op i skørtet og spredte benene. Ved synet af dette bølgende, bævrende landskab af fedt, svedig hud, hår og hul, tabte jeg både mod og lyst, og styrtede ud af døren. Under min hovedkuls flugt ned ad trappen gjaldede hendes latter i mine øren.

Min debut i erotikkens verden fandt sted noget senere, men under væsentligt mere poetiske omstændigheder. Og hvad pokker,- alt det, der er noget værd, er også værd at vente på. Nu var det altså anden gang i mit liv, at jeg afstod fra et tilbud om at elske med en kvinde, og anden gang, at min æstetiske sans havde sejret over kønsdriftens ellers så ubønhørlige krav. Det var jeg egentlig ikke ked af.

Bill kom tilbage, tilsyneladende uden at have taget skade af sit besøg. Jeg spurgte ham forsigtigt ud om kvinderne på bordellet, og han sagde, at den gennemsnitlige overlevelsestid i forretningen var seks måneder. Så spurgte jeg ikke mere, men tænkte mit. Stakkels, stakkels piger. De var sikkert blevet lovet guld og grønne skove, hvis de bare ville lægge sig frivilligt, være villige og imødekommende. Ingen skal komme og fortælle mig, at de løfter nogensinde blev indfriet. For øvrigt var der vist heller ingen, der før min tilfangetagelse kunne have overbevist mig om, at der var et bordel i kz-lejren. Det ville jeg have afvist som et symptom på absolut sindssyge.

Selv blandt mine medfanger var der vist kun nogle få, der blev opmærksomme på dette fænomen og var vidende om, at det eksisterede. Men det gjorde det altså.

Jøderne i Neuengamme

På vejen tilbage fra bordellet, så Bill og jeg endnu et hold jøder blive ført over til badebarakken, - og til gaskammeret. Det var ikke de helt store kontingenter, vi fik til Neuengamme, men dog jævnlige hold på 3-400 mennesker. Reagerer du, kære læser, bare en smule? Synes du heller ikke, at man bare skal gå let hen over en størrelse som '3-400 mennesker'? Ikke 3-400 jøder, for det er sagen uvedkommende, men altså 3-400 mennesker. Hvis du har været heldig, så er det en størrelse, der omfatter hele din familie, alle onkler og tanter, fætre og kusiner i flere led, samt alle de mennesker, du har kunnet kalde dine venner, plus dem du kalder dine bekendte. I hele dit liv, hvis du hører til blandt de ældre. Det skal nok blive til en gruppe på 3-400 mennesker. Hvis du har været heldig.

En gruppe jøder på størrelse med alle de mennesker, du har kendt og holdt af i hele dit liv, ankom til Neuengamme et par gange om ugen. Og Neuengamme var jo ikke nogen speciel udryddelseslejr, - den havde bare de fornødne faciliteter til at medvirke til at løse sin part af det nazistiske delmål, det var at udrydde mennesker af jødisk herkomst. Det var det sædvanlige, hjerteskrærende syn. Mænd, kvinder og børn vandrede afsted, med hovedet bøjet, resignerende, uden kraft og vilje til at sætte sig op imod det uundgåelige. Harmen vældede op i mig, og jeg spurgte Bill "Hvad ville du gøre, hvis du nogensinde kom i en lignende situation?" Han så længe på mig, og sagde "Hvis jeg var i en gruppe af mænd, - og også kvinder for den sags skyld, der vidste, at der ventede noget, der var uafviseligt, så ville jeg overtale de andre til, med mig, at gå på dem med de bare næver, og så tage flest muligt af dem med til Helvede. Jeg vil hellere dø i kamp end at blive ført afsted som et får til slagtebænken."

Jeg var enig med Bill. Jeg ville uden betænkning have revet, kradset øjnene ud på en SS'er, inden jeg selv blev ekspederet over i en anden, og sikkert bedre verden.

Men det lå ikke i den generation af jøder.

Århundreders progromer havde lært dem, at sagtmødighed var det bedste forsvar - troede de. Men det gjaldt ikke mod en gennemorganiseret nation, der havde indrepolitiske formål, en erklæret hensigt, og de mest moderne masseudryddelsesmidler til rådighed.

Den nye ånd og holdning, der fødtes i Warsawa-ghettoens ruiner, og som længe havde haft en parallel blandt sabraerne i det Gamle Land, blev fødselshjælper for det moderne Israel. Af koncentrationslejrenes aske opstod en Fugl Fønix, som har indgydt den ganske verden respekt. Meget godt blev født af asken, men det var dyrt, uhyggeligt dyrt.

En dag blev jeg beordret over til lagerbarakken for at sortere tøj og bringe noget af det over til vort store skrædderi. Det bedste tøj blev vasket og repareret og senere fordelt til tyskere, der var udbombede, det vil sige, havde mistet deres bopæl og ejendele som følge af allierede luftangreb. Det varmeste, lange lodne underbenklæder, tykke trøjer osv. blev sendt til Østfronten, og det var vognladninger, der afgik hver eneste uge. Synet af disse bjerge af tøj, af sko, af hatte og lignende var rystende. Prøv at forestille dig selv det mindste rum i din bolig fyldt med briller. Bare med briller! Hvor mange tusinde briller skal der til at fylde dit mindste rum? Det mest oprørende og rystende syn var nu lagerrummet med baby- og børnetøj. Hvad fanden i hule, hede helvede havde de tidligere ejere af dette tøj i størrelse nul til fire år dog gjort det Rigstyske Fællesskab? Hvilke kolde hjerner, med deres stupide håndlangere, kunne finde arbejdsglæde i at udstede dekretter om mord på små børn? Siden Herodes ingen andre end nazi'erne.

Der var kun én ting at gøre med en sådan oplevelse. Tag skyklapperne på, fortræng den, gem den, men glem den aldrig. For at overleve, for at kunne fortælle den undrende, og sikkert skeptiske omverden, om det du ser her, så må du gøre dig ufølsom, være 100% egoist.

Og hvorfor fortæller jeg egentlig om det? Af to grunde. For at udfri mig af den spændetrøje, som fortrængte oplevelser nu en gang udgør, og for at sætte dig på vagt overfor tendenser i det samfund, du lever i, der kunne tænkes at muliggøre en gentagelse. Aldrig igen, for vores alles skyld!

Danskerne i Neuengamme

Venskab, rigtigt kammeratskab, eksisterede der kun meget lidt af i de hårde lejre, hvortil Neuengamme så afgjort hørte. Den nationale samhørighedsfølelse lignede lidt den, du føler, når du på ferie i Norditalien ser en bil med danske nummerplader. Du dytter og vinker - og glemmer dem.

Vore danske grænsegendarmer, der var blevet taget samtidigt med politiet og hæren i august 1943, men som iøvrigt var lejrens rigeste fanger, målt i Røde Kors pakker, havde ikke meget til overs for deres landsmænd. En enkelt pose med bouillonterninger var, hvad de efter indstændige opfordringer kunne afse til deres mindre heldigt stillede danske medfanger. Og alene fordi de ikke selv gad æde dem. Overlevelses-egoismen florerede. Langt de fleste gik omkring som ensomme ulve, snakkede meget, meget lidt med hinanden. Vi havde en stor gruppe af kriminelle, danske fanger hos os. De voldte os ingen, eller skal vi sige, meget få vanskeligheder. I mange tilfælde udviste de større evner til at få tildelt det letteste arbejde, organisere ekstra tøj og forplejning, end vi andre. Der findes selvfølgelig en "fængselskultur", en metodik, som man kan tilegne sig med lidt øvelse.

I én af de små lejre, jeg siden kom til, var vores ubestridte leder en såkaldt kriminel fra Aarhus. En helt igennem pålidelig gut, hvis kriminelle løbebane bestod i, at han havde udskrevet lidt for mange køresedler. Han havde en lille vognmandsforretning, der bl.a. kørte for Værnemagten, som tusinder af andre. Han var blevet opdaget og dømt for bedrageri. Sendt i kz-lejr for en forseelse, der i det danske retssystem ville have givet en dom på nogle få måneders fængsel, formentlig oven i købet betinget. Men han var utroligt dygtig til at forhandle med SS-erne, og vi kunne lide ham.

Han, Sheriffen fra Tinglev og den australske flyver, Bill var faktisk de eneste, jeg mødte i lejrene, der turde sætte sig op mod SS'erne og kom godt fra det. Udover mod og mandshjerte havde de det til fælles, at de talte tysk flydende. En afgjort fordel, når man bevægede sig på en livsfarlig kridtstreg.

Hollænderne i Neuengamme.

Et par dage efter at vi var blevet flyttet til blok 20, hændte der noget, som står mejslet i min erindring. Barakken ved siden af os var blevet tømt, og en sen eftermiddag ankom der en transport med omkring hundrede hollandske politfolk.

Jeg så dem komme ud fra badebarakken og bemærkede til min rædsel, at de var maskinklippet på den ene side af hovedet, men havde deres sædvanlige hårlængde på den anden. De stod og grinede af hinanden, syntes at kammeraterne så komiske ud. Havde jeg ikke vidst, hvad denne klipning betød, havde jeg måske kunnet se komikken og grinet med. Men denne specielle hårmode var forbeholdt dødsdømte.

Hvad burde jeg gøre? Lade som intet var hændt og lade dem vandre uforberedte i døden? Eller skulle jeg gå over og nænsomt fortælle, hvad der ventede dem. Det var en svær beslutning, som jeg længe drøftede med Bill og et par af mine danske kammerater. Der var synspunkter både for og imod, til sidst skar jeg igennem, sagde, at jeg havde besluttet at gå derover. Bill gav mig to pakker cigaretter, kammeraterne bidrog også med dele af deres tobaksformue, og sammen med mine egne blev det en ganske pæn portion, ca. 2 cigaretter pr. mand.

Bill satte vagt ud, og på et tegn om, at der var fri bane, smuttede jeg over til hollænderne.

Bortset fra lederen var de alle meget unge, først i tyverne, og de havde alle sammen deres uniform på, hvilket også var usædvanligt.

Deres leder var en pragtfuld type af et mandfolk. Ikke ret høj, men tæt og firskåren, tilsyneladende stærk som en bjørn. Hans ansigt udstrålede kraft, en herlig opgave for en billedhugger. Et flot hvidt hår og et fuldskæg, som de havde ladet ham beholde. En let buet klassisk næse og svære buskede øjenbryn. Klare blå, intelligente og levende øjne. Et meget karakterfuldt ansigt.

Jeg bad ham om en samtale, og fortalte ham, hvad jeg vidste, og sagde, at det nu var op til ham, om han ville fortælle de unge, hvad der ventede dem. Han stillede mig en række spørgsmål, og da han forstod, at det virkelig var alvor, og at jeg, desværre, var helt sikker i min sag, bad han sine folk sætte sig på gulvet og lytte til, hvad han havde at sige.

Han talte naturligvis hollandsk, og jeg forstod kun enkelte ord. Men efter at han havde talt i en halv time, bøjede de alle deres hoved og bad en bøn sammen. Jeg holdt øjnene på deres leder hele tiden. Han var stoisk, fortrak ikke en mine, røbede ikke sine inderste følelser, mens han holdt sin dæmpede, intense tale. Hvilken lederskikkelse. Hans ro og afklaring bredte sig til de unge, og selv om tårerne trillede ned af kinderne på flere af dem, var der ikke på noget tidspunkt optræk til hysteri eller panik.

Jeg gav dem cigaretterne og fortalte, at hvis de ville efterlade breve eller papirer med hilsen hjem, så skulle de gemme dem under en bestemt madras i barakken. Vi ville prøve at gemme dem og til sin tid få dem frem til modtagerne. De var rørende taknemmelige, men nu måtte jeg altså ud af barakken. Jeg fornemmede, at jeg ville bryde sammen, hvis jeg ikke kom ud. I en fart. Næste morgen var de forsvundet.

To dage senere, et nyt hold, denne gang et blandet kontingent af hollændere og belgiere, men klippet på den samme dødsvarslende måde som vore hollandske venner.

Igen fik jeg støvet cigaretter op, ikke helt så mange, men nok til en lille trøst. Og så skete der noget glædeligt. To af de russiske barberer fra badebarakken kom over og gav sig til at barbere den resterende hårpragt af hovedet på vore nye nederlandske naboer.

Dødsdommene skulle altså alligevel ikke eksekveres. Gud, hvor det lettede. Jeg gik dog over med cigaretterne. Fortalte dem om det forrige holds skæbne og gav dem de efterladte breve og papirer. De var naturligvis dybt berørte af at høre om deres kammeraters skæbne, og på samme tid lykkelige over, at de havde undgået et lignende endeligt. Indtil videre, i alt fald.

At der var én af dem, der ikke havde glemt, hvad jeg prøvede at gøre for dem, skulle jeg siden komme til at erfare.

Jeg er blevet overbevist om, at jeg har en skæbnegudinde, en norne, næsten til personligt brug. Lad os for et øjeblik forlade kz-lejrens rædsler og se, hvordan en norne kan finde på at spinde sin tråd.

Om at ro i fred

København, 1932.

Tilbage til 1932, mit nittende år, men først lidt baggrund. I skolen var jeg den mindste i klassen, en lille reje, tynd og splejset, bestemt ikke nogen sportstype. Men før jeg fyldte 14 år kom jeg ud på landet for at tjene. Så lettede jeg jo også mit fædrene hjem for den omkostningsbyrde, som én knægt ud af fem repræsenterede i et arbejderhjem. Jeg havde en drøm om at blive mejerist, og siden emigrere til Australien eller Canada, som min storebror Henry havde gjort det, dog til USA.

Du blev ikke mejeristelev, før du havde tilbragt 3-4 år ved landbruget, så dér startede jeg. Jeg husker tydeligt, hvordan bonden i Timring, langt ude på Heden, rystede på hovedet, da han så mig. Det var benhårdt arbejde at tjene på en gård på den tid. Og han troede åbenbart ikke, at jeg ville blive længe i pladsen. Op klokken kvart i fire om morgenen, malkning af køerne klokken fire, ind til mejeriet for at aflevere mælken, rengøring af junger, udmugning efter køerne, fodring af samme og tusinde andre ting, til vi var færdige ved syv-tiden om aftenen. Hårdt for en trettenårig? - Tja, og nok morsomst bagefter. I alt fald med den bivirkning, at jeg udviklede mig fysisk, fra en lille reje, til en lang, ranglet dreng, med masser af overskud, fysisk, som psykisk.

Jeg tegnede og modellerede i den sparsomme fritid, udviklede min formsans.

En dyrlæge, hos hvem jeg afsluttede min tid på landet, ønskede at jeg skulle uddanne mig i hans metier, ville endog betale min uddannelse.

Da han en dag kom ind på mit kammer, og så tegninger og lerfigurer flyde overalt, sagde han "Du er kommet på den forkerte hylde. Du skal have et arbejde, hvor du kan bruge dine kreative evner, dine ideer".

Det afsluttede mine forstudier i Landbruget,- og det var jeg egentlig ikke ked af. I de fire år, jeg var der, havde jeg haft to halve fridage om året. Så nu skulle jeg have ferie.

Efter to dages ferie i København fik jeg et tilbud om at komme i mesterlære i Th. Verdichs Kunstsmedie og slog til. Det, der var vanskeligst at forstå, var, at man kun skulle stå til rådighed i otte timer i døgnet.

Al den ledige tid, der nu var til min rådighed, skulle bruges til noget. Min otte år ældre bror, Willy, var stroke på Københavns Roklubs berømte otter, ligesom han roede firer uden styrmand o.s.v. Havde adskillige mesterskabspokaler. Willy fik mig ind i K.R., hvor jeg fik fortalt, at jeg formodedes at have de samme egenskaber som min storebror, dem man krævede af en 'stroke', første-åren, ham der lagde taktikken, angav tempoet. Da sæsonen begyndte, blev jeg sat på en letvægtsfirer.

Det fik vi ikke meget ud af. Bank over hele linien, det første år, 1932. Næste sæson skulle vi starte i både letvægtsfirer og yngste junior-otter. Ved et tilfælde overhørte jeg, at nogle af vore modstandere talte yderst ringeagtende om vort mandskab. Jeg blev stiktosset, fortalte mine kammerater om det, og vi gik ud og 'kvalte os selv', - tævede dem sønder og sammen på robanen. Fra den dag begyndte sejrene at komme.

I 1934 startede vi med den lette firer uden styrmand, og vandt hver anden gang over de ret store drenge fra Studenternes Roklub, Jørgen Røjel, Max Sørensen og Knud Secher, - jeg har glemt strokens navn. Vi havde det mægtig skægt sammen.

Al den jalousi, der gennem årtier havde været mellem vore klubber, var os helt ligegyldig. Vi trænede sammen, tog på langture sammen, gik til fest hos hinanden og var det i det hele taget perlevenner. Og så skiftedes vi altså til at vinde over hinanden med 1/5 eller 1/10 sekund. Det var morsomt, og vi gav os helt ud, hver gang. Det var sport, når den var bedst.

De tre af gutterne fra Studenternes båd var stille og rolige fyre, men Jørgen var en vildbasse. Med en glubende livsappetit og et strålende humør, og pigerne sagde, at han var charmerende!

Jeg husker engang efter en kaproning, hvor vi skulle fejre vinderne, og var blevet inviteret til aftenfest i deres klubhus i Nordhavn. Med skam at melde kan jeg ikke huske, hvis sejr det var vi skulle fejre, - og det var iøvrigt rystende ligegyldigt. Vi havde det bare skægt, som sædvanlig.

Pludselig så vi en aldeles pragtfuld pige i lokalet og en kappestrid om 'at komme i lag med hende' blev indledt. Hun var nu ikke nem, gjorde sig vældigt kostbar. En halv times tid før ballet skulle slutte, ved tre-tiden om morgenen, kunne vi hverken finde Jørgen eller pigen. Sikre kunne vi selvfølgelig ikke være, men vi havde vores mistanke til den lange laban.

Vi skulle hjem, stod udenfor klubhuset og ventede på de hyrevogne, vi havde bestilt, da en Taxa med tudende horn kom forbi. Ud af vinduet hang Jørgen, vildt viftende med en hvid klud. Hvid klud? - Gu' var det ej. Det var pigens små hvide trusser, han vinkede med, og med et stort grin sang han "I tabte, - jeg vandt!", hvorefter de forsvandt i daggryet,- og vi grinede.

Her, over fyrre år efter, læser jeg, at den nu pensionerede overlæge, dr. med. J. Røjel netop har afsluttet en tre ugers rundrejse blandt modstandsbevægelsen i Afghanistan, og at han er harmdirrende vred over den måde, russerne behandler civilbefolkningen på.

Han kalder det lig med eller værre end nazisternes undertrykkelse af de folk, som de besatte, og det ved han noget om!

Og det er bare Jørgen, han har ikke forandret sig spor, siden den tid, for halvtreds år siden, i alt fald ikke i holdninger og kampvilje.

Det var endnu et af disse spring i tiden, som følger af, at der er sket så meget siden den egentlige historie. Dermed bliver en erindringsberetning ofte et kinesisk æskesystem. Lad os gå tilbage til den æske, der står 1932-36 på.

I 1935 holdt Studenternes 'firer uden' desværre op, da gutterne var nødt til at koncentrere sig om deres studier. Derefter kneb det med at finde kvalificeret modstand til vores båd inden for landets grænser. Det var året før de olympiske lege i Berlin, og vi satsede hårdt på at komme med. Og det var nødvendigt at satse hårdt. Ikke på grund af ydre modstand, for den var forsvundet med Studenterne, men på grund af den indre.

Vores favoritdisciplin var firer uden styrmand, og i den roede vi en meget speciel båd, 'Ungen', der var franskbygget. Ualmindelig kilden, d.v.s. den var besværlig at holde i balance, og bygget til et meget let mandskab.

Vi var et let mandskab, under 70 kilo i gennemsnitsvægt, og vi havde udviklet en teknik med den båd, der bare fik den til at flyve. Men såvel Københavns Roklubs daværende formand, Poul Kragh, til hvem jeg aldrig fik det bedste forhold for nu at gøre en lang historie kort, som Danmarks Olympiske Komité havde andre planer.

Der blev satset på de tunge roere fra otteren. Det var et ubønhørligt krav til os, at vi vandt alt, nationalt som internationalt i tiden frem til De Olympiske Lege.

Så det gjorde vi.

De Olympiske Lege 1936

Berlin, sommeren 1936.

Trods chikane af enhver tænkelig art fra vores egen formand, trods en manglende forståelse i Danmarks Olympiske Komite, så var vi kommet til Berlin. Ikke med vores favoritbåd 'Ungen', men i en tyve år gammel båd, 'Emma', der vejede ca. 30 kilo mere end noget af det materiel, som vore modstandere stillede op i. Dem var der forresten 27 af (både, altså) og kun 6 finalepladser. En barsk udfordring. For det var jo 27 toptrænede mandskaber, vi skulle op imod. Verdens bedste.

Aksemagterne havde den samme holdning til sportslig udfoldelse, som den der også er set i Østeuropa.

Statsamatører, som fik al den støtte et gennemorganiseret, totalitært system kan byde på. Og det er ikke småting. Vi havde haft nogle problemer med vort mandskab. Gunnar havde beskadiget knæet kort tid før Legenes afholdelse og havde i længere tid ikke kunnet træne sammen med os. Det indledende heat blev en katastrofe. Vi kunne slet ikke finde rytmen i båden, ikke få glid i den.

Da vi havde 'badet' os igennem banen og kom ind, sad vi længe og kikkede på hinanden. Ingen beskyldninger, ingen undskyldninger. Så sagde Flemming "Sådan noget lort kan vi garanteret ikke klare én gang til, - hvad med at vi roer banen igennem igen?" Den var vi straks med på, men min bror Willy, som var med i egenskab af træner, overtalte os til at tage et hvil først. Utvivlsomt en klog disposition.

Et par timer senere var vi på vandet igen, og efter en halv times roning var den der pludseligt. 'Emma' sang, vi fløj henover vandet. Nok den bedste roning vi nogensinde havde præsteret.

Vi kunne næsten ikke holde op igen.

Samme aften kom Axel Lundquist, Gunnar Nu Hansens lige så stemmebeholdende forgænger i Danmarks Radio, ned til os, da vi sad og spiste. Han fortalte os, at vi i opsamlingsheatet havde trukket stort set de samme modstandere, som havde banket os så eftertrykkeligt i det indledende heat. Han ville bare lige spørge, hvordan vi så på vore chancer?

Hans problem var, at vort opsamlingsheat lå bedst for den tildelte direkte transmission, men han var på den anden side ikke så meget for at referere en begivenhed, der resulterede i, at et dansk hold blev vist vintervejen. Axel Lundquist spurgte mig direkte, om der overhovedet var bare en lillebitte chance for, at vi kunne vinde, og dermed gå videre i konkurrencerne. Kun vinderen gik videre fra opsamlingsheatet.

Jeg kiggede længe på hver enkelt af kammeraterne, derefter direkte på ham og sagde "Kom du bare med mikrofonen, vi vinder i morgen!" Han så vantro på mig, men nikkede så. Han skulle nok være der.

Hvad jeg kunne se, som han ikke havde mulighed for at kende igen, var et udtryk af indædt vilje til at vinde hos hver af mine kammerater. At vise, at vi kunne ro, og ro godt. Han troede vist ikke meget på vore noget tidlige sejrsbulletiner, men han kunne høre, at vi var i kamphumør. Og det var nok for ham.

Næste dag kom. Ved morgenbordet kunne jeg mærke, at stemningen fra aftenen før stadig var til stede. De var alle sammenbidte, ordknappe, koncentrerede. Nu skulle det være.

Vi lå klar ved startlinien, opbyggede til bristepunktet, ventede utålmodigt på, at starten skulle gå. Vi havde japanerne til styrbord, hvilket passede mig godt, da de var blevet nummer to dagen før, og dermed vores farligste modstander. For øvrigt nogle specialfremstillede japanere. Ikke de små vævre folk, som orientalerne plejede at være.

De lignede mest af alt sumobrydere, nogle store tunge drenge, med masser af kræfter.

Vi havde planlagt at lægge ud i et opskruet tempo, skaffe os et forspring, for så at afvise angreb fra denne position. Det var der, sært nok, også andre mandskaber, der havde fundet på. Specielt japanerne, der lagde ud med et hidtil uhørt tempo. 42 åreslag i minuttet. Men vi havde fået glid i den gamle dame. 'Emma' havde ved 500-meter markeringen en føring på en bådspids foran vore gule modstandere. Ved 1000-meter mærket satte japanerne en spurt ind, og til akkompagnement af 50.000 tyskeres hæse "Ja-pan, Ja-pan" fra Grūnaus bredder, gled de langsomt forbi os, og fik en meters føring. Den mulighed var med i min strategi. Da de var oppe, satte jeg tempoet en tak op, - fra et allerede umuligt niveau, - og vi gled igen fra dem, denne gang med en halv længde.

Det var en pragtfuld fornemmelse, helt ubeskrivelig, at føle at de tre gutter bag ved mig, Flemming, Gunnar og Hans, på en brøkdel af et sekund fornemmede temposkiftet, og faldt ind. Det var resultatet af to års træning og samarbejde.

Gang på gang satte de store japanere en spurt ind, og lige så tit afviste vi dem. For hver gang lagde vi lidt større afstand til dem. Der var kun dem og os i løbet, de øvrige både var henvist til en statistrolle. Rytmen var der, glidet var der, nu handlede det kun om slutspurten, hvem og hvornår.

Jeg besluttede, at vi skulle åbne ballet, meget, meget tidligt. Det slog dem helt ud, og vi gled over mål næsten tre længder foran japanerne, og med alle øvrige både langt, langt efter.

Hvilken jubel, da vi lagde ind. En fantastisk oplevelse var det at høre en tusindtallig skares hyldest af en præstation, som vi faktisk også selv fandt rimelig god.

Alle i den danske lejr var helt vilde af glæde.

Vi havde gjort det, ingen havde turdet drømme om. Bragt os blandt de seks både, der skulle i finalen næste dag. De seks bedste både i hele verden!

Da jeg skulle stå ud af båden, kom sandhedens øjeblik. Jeg kunne knap stå på benene, de ville ikke, som jeg ville. Knæene rystede under mig, og rystelserne forplantede sig op i hele kroppen. Det sortnede for mine øjne. Kort sagt en rystende oplevelse.

Med mine kammerater var det ikke meget bedre, så jeg gruede for den kommende dag. Frygtede, at vi var brændt ud. De to indledende løb, og specielt opsamlingsheatet havde tæret hårdt på vore kræfter, og nu kom det frem, at vi var lette folk, ikke havde kæmpekræfter at ty til, når det brændte på. Mine bange anelser blev til fulde bekræftet. I finalen kollapsede vi efter 1000 meter. Indtil da havde vi budt modstanderne trods,- men nu var der ikke mere. Udsolgt.

Vi plaskede over målstregen, som de sidste, og var sjette-bedst i verden. Hvordan vi kom til målet har jeg ingen erindring om.

Men jeg havde deltaget i De Olympiske Lege, på den tid det højeste en amatøridrætsmand eller -kvinde kunne håbe på at opnå inden for sin idrætsgren.

Og gjort det ikke så ringe endda.

De Olympiske Lege 1948

London, sommeren 1948.

Nej, jeg var ikke med i legene i 1948, - men jeg var med til dem. I 1937 holdt jeg op som aktiv roer, men fortsatte som træner, havde stadig mine kontroverser med K.R. formanden, og stadig mange venner og mange gode timer i roklubben.

Der løb vand i stranden, årene gik.

Ikke alle begivenhedsløse, som det fremgår af de foregående sider, men krigen sluttede, tilværelsen begyndte at antage en mere normal form, og der skulle igen afholdes Olympiske Lege. I London.

I foråret 1948 kom min bror, Willy, til mig og bad om jeg ville hjælpe ham. Han havde påtaget sig arbejdet som træner for roklubben 'Skjold' og havde nogle problemer der. Klubben havde en meget stærk otter, men desværre havde den en lille skavank. Fremragende træningsresultater, tunge drenge, der kunne ro, men når det gjaldt, til kaproningsstævnerne, så fik de bank hver gang.

Jeg lovede at prøve at hjælpe og allerede under den første træningstur, hvor jeg styrede båden, opdagede jeg nogle psykologiske problemer. Disse prægtige muskelbundter troede ikke på sig selv, og deres mulige uovervindelighed. Der lå min opgave. Sætte dem op. Gøre dem rasende.

Skjold-otteren vandt udtagelsesmatchen over min gamle klub, KR, en match som Skjold ellers på forhånd var dømt til at tabe. Ingen troede på, at de kunne ro, men det kunne de, og allerbedst, når de var sat op.

Og det var de. Det havde både tankeløse KR'er, der havde hånet dem, og jeg, der havde gnedet salt i såret, sørget for. De blev udtaget for næsen af KR, og jeg skulle med til London.

Og nu, kære læser, bevæger vi os på den sidste del af storcirklen, på vej tilbage til kz-lejren Neuengamme, men via De Olympiske Lege i London, 1948. Min norne spandt fortsat sin tråd.

Jeg skulle til London i god tid før roerne skulle ankomme. Kigge lokaliteter ud, orientere mig om transportmuligheder og transporttider, forberede de praktiske ting bedst muligt, så vore sportsfolk kun skulle koncentrere sig om det, de var kommet for.

Jeg fik tilsendt min billet fra Dansk Rejsebureau, og mødte op på Hovedbanegården en juni aften kl. 21. På vejen ned mod grænsen fortalte vor rejseleder, at det ville være over midnat, når vi passerede grænsen, og at han ville tage sig af indkøbene af cigaretter og chokolade i de tilladte mængder pr. person. Spiritus var ikke på listen over grænsegoder i 1948.

Det blev aftalt, at han nok skulle uddele disse eftertragtede goder næste morgen, ved morgenbordet. Jeg var oppe i et natærinde ved to-tiden, og bemærkede med nogen forbauselse, at man i nogle få kupéer allerede sad og nød chokolade og cigaretter, mens vi, fra samme rejsehold ikke havde fået noget som helst.

Jeg gik ind til rejselederen for at gøre forestillinger. Han stirrede forvildet på mig, og fortalte mig, at han ikke erindrede noget om nogen uddeling. Jeg fik en begyndende mistanke om, at et eller andet var ravruskende galt.

Manden så jo syg ud. Var bleg og virkede forvirret.

Jeg prøvede at få ham til at huske tilbage, og langt om længe kom vi frem til, at han var faldet i spisevognen, havde slået hovedet slemt, - og så kunne han for øvrigt ikke huske mere!

En anden medrejsende, der præsenterede sig som prokurist Aage Sørensen, var kommet til.

Vi stirrede lidt på hinanden. Rejselederen havde en mappe med alle vore billetter, langt de fleste pas, og for størstedelen af os, vore penge. I 1948 havde man kun en beskedent tildeling af rejsevaluta, og det var den han havde, - eller rettere sagt, havde haft.

For mappen var væk. Spørløst forsvundet. Fordampet i luften eller hugget, eller forlagt, eller hvad som helst. Den var der helt enkelt ikke. Rejselederen havde ingen som helst erindring om, hvor den var blevet af.

Aage og jeg stak hovederne sammen og lagde planer. Når vi kom til Köln, skulle vi hver klare sit. Aage skulle sørge for, at rejselederen kom til læge eller på hospital, samt gelejde rejседeltagerne over på det rigtige spor, så vi kom med toget, der gik til Aachen, ved den belgiske grænse. Jeg skulle opsøge stationslederen på Kölner Hauptbahnhof og få det bedste ud af situationen.

Jeg fik overdraget fire pakker cigaretter og et par plader chokolade, - under nogen protest, men i en god sags tjeneste, som jeg sagde. Da jeg kom ind til stationsforstanderen, gav jeg ham indledningsvis vores lille hilsen. Han stirrede forbløffet på mig. Det var 24 karats guld, jeg lagde foran ham. Chokolade og cigaretter. Med dem ville han kunne købe en hel eskadron kampvogne i Tyskland i 1948, hvis han havde haft lyst. Det havde han nu nok ikke.

Jeg satte ham ind i sagen og mærkede hurtigt, at jeg var kommet til den rette mand. Han var uhyre forstående og meget hjælpsom. Han ringede omgående til Hamborg, fik sat en undersøgelse igang og lovede at gøre alt, hvad han kunne for os, - men fortalte mig samtidig, at vi naturligvis ikke kunne rejse videre uden billetter. Toget via Aachen til Ostende, vor belgiske fæргеby, gik om fire timer. Der stod vi, 60 mennesker, uden pas, billetter eller penge. Lille mand, hvad nu?

En times tid senere blev jeg kaldt til stationsforstanderens kontor. Han fortalte mig glædesstrålende, at rejselederens taske var blevet fundet i spisevognen, der var blevet koblet af i Hamborg. Indholdet var intakt, pas, billetter, penge, alt var til stede, og det ville alt sammen komme til Køln med næste tog. Lutter fryd og gammen, indtil jeg spurgte ham om, hvornår næste tog kunne ventes. "Om to dage" sagde han. Jeg stirrede på ham.

To dage? - så ville roerne allerede være i London, og min rejse havde været mere eller mindre forgæves. Noget måtte gøres. Jernbanemanden fangede mit opgivende udtryk og sagde, at han allerede havde sørget for, at vi kunne komme videre til Aachen, hvor hans ven, den stedlige stationsforstander, ville sørge for, at vi blev indkvarteret på en skole, mens vi ventede. Det accepterede vi naturligvis. Endnu et skridt nærmere på London, og hvem kendte enden på denne historie. Kun nornen.

Aage og jeg stak atter hovederne sammen, lagde en ny plan. Aage skulle tage hele gruppen over grænsen ved Aachen, sætte dem op i toget og fortælle, at rejselederen (det var mig) ville komme som sidste mand og fremlægge pas og billetter.

Hvordan han bar sig ad, ved jeg ikke. Kun at han fik dem alle over, idet han uafsladeligt pegede på mig, der stod diskret i baggrunden, med en stor mappe under armen. En af tolderne kom over og spurgte om jeg var rejselederen? Jeg smilede, nikkede, og lukkede mappen op og stak ham en pakke Lucky Strike. Så gengældte han mit smil. Jeg spurgte ham, hvor den belgiske chef for toldstedet var, og bad min nye ven føre mig til ham. Samtalen med den menige tolder fandt sted på skiftevis gebrokkent tysk og mangelfuldt engelsk. Han viste mig hen til kontoret og bød mig indenfor, ind i et lille forkontor. Der var ikke et øje. Så fik jeg ideen.

Jeg blev i forkontoret, indtil der blev fløjtet afgang.

Så styrtede jeg ud af kontoret, vinkede til toldereren og råbte "Alles in Ordnung", og sprang op i det allerede rullende tog, hvor Aage nervøst havde ventet på mig. Da jeg forklarede hændelsesforløbet, var han ved at omkomme af grin. Vi satte vagter ud i hver ende af vognen, og hver gang togføreren nærmede sig, forsvandt jeg, og Aage måtte ryste op med en eller anden søforklaring. Det gik godt indtil vi nåede Bruxelles.

Her kom vi til at holde klods op ad et andet tog. Jeg så pludselig en ung pige med Dansk Rejsebureaus emblem på jakken. Jeg rullede vinduet ned og spurgte hende, hvad hun havde med Dansk Rejsebureau at gøre?

Hun svarede, at hun var ansat på deres London kontor. Jeg satte hende hurtigt ind i vores situation, og hun lovede at ringe til Londonkontoret og få dem til at gøre, hvad de kunne for at få os videre i systemet. Så slappede vi af. Togføreren kom, og da han nu insisterede på at se noget gyldig rejsehjemmel for gruppen, fortalte vi ham hele historien. Hvor blev han tosset. Blå i hovedet, pulserende årer ved tindingerne, talebesvær, - både på flamsk, tysk og engelsk! Vi var ved at blive helt nervøse for hans almindelige helbredstilstand. Og så talte han ikke særligt pænt til os. Han fortalte os, og specielt mig, fungerende rejseleder, at samtlige Belgiens tugt-, rasp- og forbedringshuse var opført specielt med henblik på sådan nogle som os. Vi skulle i brummen, hele koret. Da vi ankom til Ostende, blev vi modtaget af en hel delegation. To togbetjente, to toldbetjente og så den kvikke pige fra Dansk Rejsebureau, som vi havde mødt i Bruxelles.

Jeg blev eskorteret ind i det allerhelligste, ind til chefen selv.

Dog ikke før jeg havde fået et nik fra Aage, som tegn på, at han igen ville prøve den samme fremgangsmåde som i Aachen, nemlig at forsøge at få alle ombord på færgen. Det lykkedes, for nu havde alle jo set, hvilken betydningsfuld person jeg var!

Chefen for toldstationen var en mand af få ord, gad ikke høre alle mine forklaringer og undskyldninger, værdigede mig knapt et blik. Han skulle til at bede sine folk om at føre mig væk, - hvorhen aner jeg ikke.

Men så, lige pludseligt! Han stirrede på mig meget, meget længe, syntes jeg. Så sagde han " Du var i Neuengamme i januar 1945?" Det kunne jeg bekræfte, men havde endnu ikke fanget meningen. " Det var dig, der kom ovre fra naboblokken og fortalte os, at vi nu alligevel ikke skulle henrettes, gav os cigaretter og gode råd?" " Ja, det var mig" svarede jeg stille, pludseligt langt væk. Så styrtede han rundt om det store skrivebord, omfavnede og kyssede mig, på ægte gallisk facon, på kinderne. Og så fortalte han, på flamsk, historien til alle de andre. Jeg blev kysset, trykket i hånden, omfavnet, banket på skuldrene, så jeg nær var gået i gulvet. Ægte glæde.

" Hør nu" sagde han " denne historie må vi se at klare. Er du villig til at skrive under på, at vi kan kræve dig udleveret af englænderne, såfremt de manglende pas og billetter ikke er her inden tre dage?" Det var vi villige til, både den unge pige fra bureauet og jeg, et stykke papir røg hurtigt i skrivemaskinen, og vi skrev begge under. Derefter blev jeg, i triumf, eskorteret ned til de ventende rejsefæller på båden til Dover. Vi fik overhovedet ingen problemer med den ellers så nøjeregnende engelske immigrationskontrol. Der ventede os 'five o'clock tea' med ægte te og sandwiches til hele holdet. Dansk Rejsebureau havde ringet, den belgiske toldkaptajn havde ringet, alle var informeret - og forstående.

Tilbage står kun at fortælle, at Dansk Rejsebureau gav Aage og mig alle de billetter vi ville have, til samtlige de olympiske begivenheder vi kunne overkomme at se. Men det skete jo heller ikke hver dag, at de fik ledsaget 60 mennesker gennem det halve Europa uden pas, penge eller billetter.

Guldgravning

Neuengamme, 1945.

I en fjern fremtid skulle jeg måske opleve Olympiske Lege igen, men virkeligheden var her og nu. Jeg skulle på guldgravning.

Guldgravning var ligplyndring, hverken mere eller mindre. Når en by i nærheden våndede sig efter virkningerne af et allieret luftangreb, gik gribbene straks i aktion. En sådan anledning, med sammenstyrtede huse, brand og kaos, lod vore vogtere sjældent gå fra sig. Under påskud af, at vi skulle hjælpe med at grave endnu levende ud fra ruinerne, blev vi sat til at grave os ned til kældrene, dernede hvor tyskeren gemte sine største kostbarheder, belært af erfaring. Det var en farlig opgave, men somme tider kunne man være heldig. Alle værdier måtte omgående afleveres til vore SS-vogtere. En undladelsessynd var en dødssynd. Nakkeskud.

De kunne dog ikke konstatere, om man havde nået at foræde sig i et konserveslager, mens man befandt sig i en sammenstyrtet bygning, dybt under jorden. Så det gjorde vi. Det lå lidt tungere med spiritus, øl og vin.

Jeg havde overværet en omgående henrettelse af to polakker, der kom op fra deres ruin, stinkende af Steinhäger Akvavit. Det var det nu alligevel ikke værd. Det betalte sig faktisk bedre at aflevere gefundenes Fressen til vagterne, af hvad art det end var. Så luskede de nemlig ofte hen til dig, og stak lidt af byttet i lommen på dig. Dels for at dulme deres egen samvittighed, - dels for at få dig til at være samarbejdsvillig, også på næste udflugt.

Derimod var de ikke så meget for de lig, som vi fandt under vore underjordiske ekspeditioner. Dem måtte vi meget gerne lade være, når blot vi havde sikret os deres ringe og smykker.

Engang var jeg sammen med en russisk fange på guldgravning, og han fortalte mig, at han slugte alle de ringe han kom i nærheden af. Viste mig en lille håndfuld. Hvordan han havde fået fingre i dem igen, ønskede jeg ikke at vide.

Vi stod opstillet til den daglige appel, - der skulle udtages et hold på 500 fanger til en af de frygtede udekommandoer. De var så frygtede, fordi vi allerede havde set ved vor ankomst til lejren, hvad disse udekommandoer gjorde ved i forvejen svækkede fanger. Mit nummer blev råbt op, - jeg skulle på guldgravning! Alt mit overlevelsesej, sodavandsflaske med patentprop, min formue i cigaretter, fødevarer fra Røde Kors pakkerne o.s.v. lå inde på køjen. Det kunne jeg nu kun vinke farvel til. Mine muligheder for at overleve koncentrationslejren var med ét slag ændret til næsten ikke-eksisterende.

En SS-officer gik ned gennem rækkerne af udekommandofangerne. Han stoppede pludseligt, ud for mig, og så meget nøje på mig. Jeg blev rædselsslagen, - hvad skulle der nu ske? Så sagde han " Hvor har jeg set dig før? Har du arbejdet i Hamborg?" Jeg rystede på hovedet, og for den sags skyld over hele kroppen. " Har du tidligere været sportsmand? - deltaget i konkurrencer?" Så faldt tiøren. Nu genkendte jeg ham og sagde " Vi roede mod hinanden i Lybæk i sommeren 1935. Du roede for 'Alemania', Hamborg, og jeg for KR!" . Så grinede han højt og sagde " Ja, I bankede os to gange, men vi havde det sgu' skægt om aftenen, ikke?" Jeg nikkede, og tillod mig et lille, skævt smil.

Den aften stod vist tydeligere i min erindring end i hans.

Mandskaberne fra Hamborg-roklubberne Hansa og Alemania havde inviteret mig over til deres bord under aftenens kammeratlige samvær efter konkurrencerne. De havde åbenbart besluttet at drikke mig under bordet, som en lille sød hævn for de nederlag, de havde lidt på robanen.

Jeg havde én af de dage, hvor det ikke rørte mig en pille, hvad jeg end hældte i halsen, og deres bestræbelser slog tilbage på dem selv, som rekylen fra en elefantriffel. Den ene efter den anden måtte ned og studere bordpladen fra undersiden, hvis de da ikke valgte at stå på hovedet i wc-kummen på toilettet.

Nogle honoratiores kom hen til bordet, bad mig holde igen! Jeg? - det uskyldige offer! Skægt var det. Forresten er der vist endnu ikke nogen, der har set mig fuld, og jeg har dog gjort adskillige hæderlige forsøg. Men sådan er vores kemi jo så forskellig.

Kort og langt, han pillede mig ud af udekommandoholdet og sendte mig tilbage til barakken. Inden jeg gik, hviskede han til mig, at han nok skulle prøve at holde øje med mig. Min norne kiggede på sin tråd, smilede tilfreds med resultatet, og gav sig til andre gøremål.

Det tidlige Neuengamme

Vi syntes, at vi havde det nederdrægtigt i kz-lejren.

Men når man hørte nogle af de 'gamle' berette om forholdene i lejren for år tilbage, så virkede den behandling, som vi var udsat for, knap så slem. Nu er vi tilbage i overvejelserne om at finde relativitet i noget absolut rædselsfuldt. Døden var absolut, og den mødte vi daglig og til overmål. Men det var måden, altså.

Jeg beklagede mig en dag over den forbandede sengeredning, og en af de gamle fanger kiggede forbavset på mig. Så fortalte han, at de i deres første år i lejren kunne blive udsat for at rede køjer i 48 timer i træk, uden at få hverken vådt eller tørt, endsige mulighed for at sove! Når køjen så omsider var blevet godkendt, turde offeret ikke lægge sig på den, men lagde sig ned på gulvet under den, og sov på det kolde barakgulv. Om det var sundt? - Ja, for dødelighedsprocenten, ellers ikke.

Tre dage og nætter stående på appelpladsen i alt slags vejr hørte ikke til sjældenhederne. Faldt nogen om, og han ikke var helt død endnu, så blev det prompte ordnet. Der fandtes ingen nåde.

Hvem var de da, disse gamle fanger, som var blevet taget allerede i 1934-35? Det var først og fremmest nazisternes politiske modstandere.

Kommunister, socialdemokrater, liberale, stort set alle andre politiske opfattelser, end den, der forfægtedes af National-Socialistische Arbeiter Partei, som var den florumvundne og udtalelige betegnelse for Herr Hitlers bevægelse.

Men også frimurere, homoseksuelle, kriminelle, store som små, og så Jehova-vidnerne. Denne sidste gruppe havde jeg meget lidt til overs for.

De nassede så udpræget på de svagere og mindre begavede fanger, franarrede dem deres fattige madrationer, ved at love dem en plads i det hinsidige, således at disse tro tjenere kunne få forlænget deres egen tilstedeværelse på denne side. En flok hykleriske sjakaler. Føj for nogle sataner!

En af de tyske fanger fortalte mig, at han og hans bror havde været sømænd. Da de vendte tilbage til Hamborg efter en tur til Seattle i 1938, havde de i en ordentlig brandert udtrykt sig sarkastisk om det siddende regime og specielt om den øverste malersvend.

Nogen havde meldt dem til Gestapo, og han sad nu i kz-lejr på syvende år. For at sige noget sludder i fuldskab. Da han havde fortalt så vidt, sad han længe stille, med tårene trillende ned af kinderne. Så fortalte han mig om sin broders død.

En dag blev ti fanger udvalgt tilfældigt af SS.

De skulle hænges. Ikke af nogen speciel årsag, men måske for at demonstrere for nogle besøgende fra partiapparatet, hvilken effektiv mandstugt, der herskede i lejren.

Ti løkker var klargjort, og foran dem var der stillet stole frem til tilskuerne, en gruppe af SS-ere med deres berygtede lejrchef i spidsen samt deres gæster.

De ti stakler blev stillet op på ét geled. Så blev nummer ét beordret op på taburetten. Han skulle selv lægge løkken om sin hals. Nummer to blev derefter befalet til at rykke taburetten væk under ham, og det gjorde han. Derefter nummer to op på sin taburet, nummer tre rykkede den væk, og så fremdeles.

Indtil man nåede til de to sidste. De to brødre, sømændene. Den bror, som var nummer ni i rækken, gik op på taburetten, lagde løkken om sin hals. Men lillebroderen nægtede at rykke taburetten væk under ham. Nogle SS-ere kastede sig over ham og gennembankede ham, men han nægtede fortsat.

Hans bror, med løkken om halsen, bad ham gøre det - få en ende på det. Men, Nej. Så lykkedes det storebror at få sin taburet til at vælte. Da lillebror så det, gjorde han sig fri af sine plageånder, sprang over og greb sin bror om benene, løftede ham op.

En SS-er sparkede benene væk under lillebror, og inden han kunne nå at slippe sit tag, havde deres forenede vægt brækket halsen på broderen. SS-erne morede sig kosteligt over den uforudsete udvikling i den ellers så trivielle hængning.

Og da den tilbageværende bror ville stige op på sin taburet blev han vinket af. SS havde haft tilstrækkeligt med morskab på én dag, og idømte ham nu den værste straf. At skulle leve med sin viden om, at han havde været medvirkende til sin broders død.

Jeg hørte flere historier som denne om de tidlige år i kz-lejren Neuengamme. Fælles for dem var, at de var grusomme, umenneskelige og sadistiske, - men nu må det være nok.

Disse to beretninger om sengeredning og hængning skulle give et klart indtryk af den flok perverse sadister, der også gik under betegnelsen Tysklands bedste soldater, Hitlers Garde. En flok bestialske mordere var det. Intet andet. 'Magt korrupperer, og total magt korrupperer totalt.'

Udekommando

Jeg havde lovet en fransk fange nogle af de bouillonterninger, som vore gendarmere havde kunnet undvære fra deres Røde Korspakker. Fyldte et par lommer og gik ud i lejren for at møde ham. Det nåede jeg aldrig, for midt på appelpladsen blev jeg og en anden dansk fange, Charles, beordret til slæbe et par lig, der lå og flød, over til krematoriet.

På vejen tilbage blev vi standset af en SS Hauptführer, som beordrede os ind i en marchkolonne, der var opstillet på appelpladsen. Ingen tvivl, det var en udekommando. Vi prøvede på enhver måde at overbevise ham om, at det ikke rigtigt var noget for os, men her hjalp ingen Kære Mor. Vi var 500 fanger, der blev stuvet sammen i et par kreaturvogne, og så rullede vi afsted, mod det ukendte. Denne uvished. Vi fik ikke at vide, hvor vi skulle hen, og kunne følgelig heller ikke regne ud, hvor længe rejsen ville vare. Altså ingen mulighed for at fordele vore ressourcer over en periode.

Foruden de medbragte bouillonterninger, havde jeg min patentflaske med te i lommen. Det var alt, hvad Charles og jeg fik i 36 timer, og så skulle vi oven i købet være meget forsigtige med, at de andre ikke så, når vi vædede læberne. Efter en evighed standsede toget omsider, dørene blev åbnet, og vi blev beordret ud. Vi var kommet til en totalt udbombet by, som vi senere erfarede var Kassel, det vigtige jernbaneknudepunkt i Tyskland.

Oprydning i hovedgaderne, lød ordren på, og vi gik igang. Om aftenen blev vi spærret inde i Kassels fængsel. 15-20 mand i hver celle, bygget til at være eneceller! Vi fik vores ration bestående af en skål halvkold kålrabisuppe og et stykke brød.

Det var den normale menu, lige akkurat til at overleve på i kz-lejrens 'beskyttede' miljø, men aldeles utilstrækkelig til hårdt-arbejdende jord- og betonarbejdere. Og det var præcis, hvad vi var.

Næste morgen blev jeg udtaget til et 'guldgraverhold'. Vi var fire mand, der fik til opgave at grave os ned til kælderens under, hvad der for ikke så længe siden havde været et stateligt herskabshus. Det tog tre dages hårdt, hårdt arbejde, at komme ned til husets kælder, hvor vi fandt to voksne og to unge siddende i nogle havestole af jern, tilsyneladende uskadte, indtil jeg kom til at røre ved én af dem, som nærmest forsvandt for øjnene af mig, forvandlet til en bunke knogler og nogle tøjstumper.

Jeg fik senere fortalt, at den voldsomme varmeudvikling havde dræbt dem øjeblikkeligt, men også fået deres fedtvæv til at fordampe, så de kun bestod af knogler, hud og tøj. Chokeret? - Tak, så rigeligt.

Tilsyneladende var der intet, hverken spiseligt eller drikkeligt i kælderen, men det kunne jo ikke passe. Jeg lod min lygte vandre hen over kældergulvet, og fik øje på en svær jernlem. En kælder under kælderen? Vi var to i denne del af huset, og ved fælles anstrengelser fik vi den fordømt tunge jernlem vipet op. Den var asbestbeklædt på indersiden, ligesom hele rummet nedenunder var det på væggene.

En Aladdins hule, som end ikke en Scheherezade eller en Adam Oehlschlager kunne have beskrevet. Men de havde jo også nogle andre værdinormer. Diamanter, safirer og rubiner var for os værdiløst flitterstads. Det kunne vi jo ikke æde. Men kødkonserves, skinker, pølser, rosiner, kiks, øl, vin og spiritus, det var kostelige sager. Vitaminpiller, en stor vandbeholder og en masse tøj gjorde dette indtryk af vild, hengemt luksus komplet.

Alt tydede på, at der her havde levet en meget velstående, og meget forudseende tysker, som blot skulle have prioriteret anderledes i sit valg mellem, hvor velstanden og hvor familien skulle befinde sig. Det havde han gjort helt forkert.

I denne nederste kælder, var der også installeret tre store bilakkumulatorer, der gav 12 volts strøm til de forbundne glødelamper. Her kunne man faktisk overleve en verdenskrig, hvis man ellers fik lov til at leve i fred! Vi to fanger forsynede os. Stoppedede alt det i os, som vi overhovedet kunne rumme. Og kravlede så ud igen med en pæn forsyning af flasker, tobak og konserver.

Vi fik en hjertelig modtagelse af de to tyske Værnemagts-soldater, der var sat til at passe på os. De gav os oven i købet hver en dåse Ungarnsk Gullash, som vi foregav at være overstrømmende lykkelige for at få. Men vi kunne altså ikke få en bid mere ned.

Vi tog dåserne med tilbage til fængslet, og undervejs fik vi dem listet over til vore to mindre heldige medfanger, der havde været ude på samme opgave som vi. De var lykkelige. Jeg havde fyldt mine strømpeskafter med rosiner og tørrede abrikoser, og min patentflaske var fyldt med hønsekødssuppe. Det fik Charles om aftenen, og det hjalp gevaldigt på hans humør.

Charles var Vesterbrodreng, fra Istedgade. Istedgade, der som bekendt aldrig overgav sig. Hvad han havde lavet, om det var kriminelt eller politisk, fandt jeg aldrig ud af, - og det kunne jo også være så revnende ligegyldigt.

Om natten kom englænderne.

Ikke til fods, men brummende lavt hen over Kassel, i deres Wellington-bombere lastet til bristepunktet med dødbringende isenkram, der ikke kendte forskel på ven og fjende.

Bombning lyder så enkelt. Det var højt udviklet teknik, planlagt i detaljer. Først stifinderen med sine "juletræer", der viste den efterfølgende eskadrille, hvor deres mål var, dér hvor de første sprængbomber skulle læsses af.

Så fosforbomber, der plaskede sprængstave ned over det nu blottede, brandbare materiale, det knastørre tømmer, de itu-sprængte gasledninger osv. Så endnu engang sprængbomber, der pustede til ilden, fik den til at brede sig med eksplosiv kraft, og i bedste fald, skræmte livet af det arbejdende brandbekæmpelsesmandskab. I værste fald sendte bomberne dem direkte til næste bestemmelsessted. Bedste og værste i denne sammenhæng er et forsøg på en objektiv beskrivelse, ikke et udtryk for sym- eller antipati. Denne gang mente vore flyvende venner, englænderne, det helt klart alvorligt.

Der var en helvedes larm. Knitrende Pom-Pom'er, 20 mm, og de tunge 88 mm antiluftskyts. Kraftige drøn fra 500-punds bomber og den mærkelige klasken og syden af fosforstavene. En kakafoni, som selv en Dante sikkert ikke ville have taget med i sin beskrivelse af det sted, hvor alt håb lades ude.

Charles og jeg klemte os op ad væggen, helt henne ved døren. Pludselig, som vist i slow-motion, forsvandt cellens ydermur. Den gled næsten graciøst ud i mørket og tog alle de fanger med, der havde siddet op ad ydervæggen.

Det rev i næse og lunger. En blanding af svovl, salpeter og fosfor, som gjorde, at vi næsten ikke kunne trække vejret. De stadigt eksploderende bomber sugede næsten al ilt ud af luften, lammede vore trommehinder, og blændede os totalt. Vi havde indtil da siddet i et pyramidalsk mørke. Den midlertidige choktilstand fortog sig.

"Lad os komme ud, inden hele lortet braser sammen" råbte Charles forskrækket.

Vi kravlede over bjerget af sammenstyrtede mursten, kom ud i ydergården, bag den høje mur, der beskyttede den civiliserede verden imod os. Nogle behjertede fanger havde gravet bjælker ud af de sammenstyrtede mure og stillet dem op ad ydermuren, så vi kunne kravle op ad dem og komme over. Det gjorde vi.

Det var et fantastisk og frygtindgydende syn, der mødte os. Vi må være kommet ud midt i fosforangrebet. Alt brændte. Selv asfaltbelægningen var et flammehav. Charles og jeg var netop nået over muren, da denne infernalske klapren, der averterede endnu en fosforbombe, ramte vore ører. Klik-klak klik-klak hamrede det mod vore trommehinder, og der var brand, død og ødelæggelse omkring os. Bomben havde ramt den mur, vi netop var kravlet over. Stavenes klistrede, klæbende indhold var sprøjtet ud over vore kammerater. Synet af dem, skrigende af smerte, brændende til døde, var uudholdeligt.

Fosfor, napalmens primitive forgænger, har den ubehagelige egenskab, at den bryder i brand, så snart den blev tilført den ilt, der er i atmosfæren. Du kunne altså sænke et fosforskadet legeme ned i vand, og slukke ilden, men så snart du atter udsatte det for ganske almindelig luft, brød fosforen i brand igen. Djævelsk.

Jeg tvang mit blik væk fra mine ulykkelige medfanger, og så efter Charles. Han lå livløs på fortovet, med et svært sår i hovedet, og blodet silende ud af det ene øre. Ramt enten af en nedstyrtende mursten eller en bombesplint. Det eneste jeg kunne gøre for ham, var at slæbe ham ind i porten til et nærliggende hus, der endnu stod på højkant, og der fandt de os næste morgen.

Charles blev båret ind i den del af fængslet, der endnu var intakt, og nu fungerede som nødhospital, og jeg blev beordret til at stille op i en ny arbejdskolonne, eller rettere, resten af den gamle.

De to soldater, der havde vogtet os dagen før, kom over og udvalgte os fire, der havde været sammen i går. De var åbenbart sikre på, at vi havde ramt en guldåre til dem. Og det var jo heller ikke helt forkert.

Det tog os næsten to timer at foretage bjergbestigningen over et ellers fladt landskab, ud til den herskabelige villa fra den foregående dag. I går tog det mindre end en time.

Det var et utroligt rod, som menneskene kunne skabe for hinanden, når de var i det humør. Nattens bombeangreb var heller ikke gået sporphøst henover resterne af vores herskabsvilla. Bomberystelserne havde bevirket, at vor møjsommeligt gravede tunnel til kælderens var faldet sammen på flere steder, og vi måtte endnu engang fjerne alt det, der hindrede os i at nå Aladdins Hule. De forstøvede lig skænkede vi ikke en tanke.

Endelig nåede vi derved, fik samlet lidt sammen, - og spist lidt selv - og så begyndte vi at kravle ud igen. Min russiske medfange var den første til at søge op mod dagslyset. Jeg kunne ikke løsrive mig fra alle disse herligheder, vidste jo ikke, om jeg atter ville få lejlighed til at komme herved.

Der lød et tordnende brag, hele kælderens rystede, lyset gik ud, og mørket var tæt af tykt støv. De små lavvoltageglødelamper var rystet i stykker ved eksplosionen. Det må have været en af de tidsindstillede sprængbomber, som også indgik i det engelske arsenal. En lille spøgefuldhed, der skulle gøre det mindre attraktivt at deltage i oprydningsarbejdet, - og det virkede, hvis man var der frivilligt. Vi andre fik ikke valget.

Jeg var ikke frivillig, fandt det overhovedet ikke morsomt, og bandede alle våbenteknikere og -taktikere ned i det dybeste sorte Helvede, jeg overhovedet kunne komme i tanke om. Var mine fromme ønsker gået i opfyldelse, så havde de måske siddet lige ved siden af mig. For dybt nede var det, og mørkt!

Da støvskyen havde lagt sig, og murstenene ikke længere raslede ned om ørerne på mig, begyndte jeg at kravle ud gennem den tunnel, som vi havde skabt på vor vej ned. Kun for at finde, at den ikke længere fandtes. Fyldt op med brokker, cementrør og jerndragere. Ikke én eller to mands arbejde. Et helt helvedes godt betalt entreprenørhold kunne ikke klare den opgave på en uge. Jeg var levende begravet. Jeg var indstillet på at lide kvælningsdøden, da det gik op for mig, at det var kold, relativt frisk luft, der fyldte mine hamrende lunger. Denne gang ej. Da den kraftige tidsindstillede sprængbombe røg i luften, møblerede den om på en hel del af nabolaget. Her i blandt også ruinen af det hus, jeg befandt mig under.

Den kastede rundt med mennesker, biler og huse, men også med egetømmer, bærende bjælker på 30 x 30 centimeter, og sådan én havde den skubbet lidt til, så jeg nede fra den ellers asbestklædte kælder kunne kigge op i Vorherres blå himmel.

Jeg reviderede nu min opfattelse af de engelske sprængningsteknikere og så på mulighederne for at klemme mig gennem den smalle sprække. Der skulle gøres et meget stort arbejde, før jeg kunne sno mine afpillede 55 kilo gennem den.

Der lød hæse kommandoråb udefra, fra den kant, hvor den oprindelige tunnel havde været. Hvad ragede det mig? Hvis de var så opsatte på at finde ud af, om jeg fortsat var i live, så ville de jo sikkert grave sig ned til mig, - og så var jeg da fri for det besværlige arbejde. Jeg besvarede ikke råbene. Hvis du er ambitiøs og vil frem i verdenen, så skal du engang imellem standse op, gøre status. Hvis du føler dig tilfreds, dér hvor du er, så hold en pause og tænk over, om det ekstra mas nu også kan formodes at føre til ekstra livsglæde.

Jeg ville ikke frem i verden. Bare op til den. Men den status jeg gjorde, sagde mig, at det slet ikke behøvede at være lige nu.

De råbte mere intenst, nervøst. Jeg lod dem råbe. Passede godt på ikke at lave støj. Skulle de endelig gå til yderligheder, såsom at begynde at grave efter mig, og det troede jeg ikke meget på, så kunne jeg bare agere bevidstløs.

Jeg havde mit helt personlige Slaraffenland. Kunne for den sags skyld tilbringe resten af krigen nede i min Aladdins hule. Det burde jeg sgu have gjort! Men nej. Det var ikke alt, der kunne begrundes logisk. Uberegnelige størrelser som frihedstrang, hjemlængsel og erkendelsen af, at et bombemål, som var præfereret af briterne, måske var usundt for helbredet på længere sigt, vandt over det gustne overlæg.

Flugttanken sneg sig langsomt ind på mig.

Blive her i mit fødevaredepot, spæge mit kød, få hvilet ud, og få nerverne i ro. Derefter planlægge en flugt, som minimerede risici og maksimerede chancen for at komme godt fra det. Mæt af mad, tanker og muligheder lagde jeg mig til at sove.

Flugten

Jeg var allerede godt i gang med at flygte. Ganske vidst sad jeg stadig på min flade røv i kælderen under et udbombet hus i Kassel, men jeg var forsvundet på udekommando, sporløst. Og så var det dødsensfarligt at blive fundet igen, i live. Men teknisk set var jeg stukket af, og kunne nu lige så godt få det bedste ud af situationen. Jeg kunne vælge frit mellem alle verdenshjørner til den foretrukne flugtretning. Det var nu ikke dem alle, der var lige tiltrækkende. Øst var ikke lige min kop te. Jeg havde talt med for mange russere i Neuengamme til at bevare eventuelle illusioner om deres system.

Vestpå? Holland og Belgien var stadig under tysk kontrol, mente jeg. Nyhedstjenesten i Neuengamme lignede ikke meget den, jeg kendte fra Vestre Fængsel. Hvis Flandern stadig var en slags forlænget Tyskland, så kunne jeg lige så godt blive, hvor jeg var. Det samme gjaldt Frankrig.

Nordpå? Hjem til det hyggelige, men omhyggeligt overvågede Danmark, videre, måske via én af mine egne ruter til Sverige?

Næh, min hu stod til det sydlige. Dels fordi, det var dér, fronten var tættest på, så vidt jeg vidste. Dels fordi det forjættede, neutrale Schweiz lå i den retning. Og så var der måske lidt varmere end Norden i vintermørke.

Beslutningen var truffet, - nu til forberedelserne. Jeg regnede med at blive i min hule fem-seks dage, og deraf bruge de to til at arbejde på at udvide min lyssprække til en passage for en spirrevip af min størrelse. Den tredie nat var der så igen bombeangreb på forbandede Kassel. Efter endnu en rystelse i den sønderbombede ruin, der lå oven på mit tilholdssted, mistede jeg enhver tro på rygten om, at et bombekrater var det sikreste.

De ramte jo aldrig to gange i samme hul. Gu' gjorde de så!

Jeg bestemte mig til at forlade kælderen næste morgen, iført noget af det civile tøj, jeg havde fundet i kælderen, og med en kuffert i hånden, hårdt pakket med fødevarer fra det næsten udtømmelige lager. Når jeg kiggede ud i verden fra min sprække i loftet, så jeg mange tyskere rende rundt med en sådan kuffert i hånden, så jeg ventede ikke at vække speciel opsigt, og slet ikke dagen efter et angreb.

Jeg pakkede den mindste kuffert, som jeg havde kunnet finde i kælderen, med konserves, kiks og en flaske Kümmel, god tysk brændevin. Dertil et tykt tæppe, og så var jeg rejseklar. Jeg ventede nu kun på, at det blev lyst. Selvfølgelig havde jeg klædt mig i det varmeste tøj, jeg kunne finde dernede. Lignede en ganske almindelig forvirret tysker, i alt fald så længe jeg beholdt hatten på. Det var endnu ikke blevet mode blandt tyske bedsteborgere at være maskinklippet over hele kraniet.

Jeg havde fået udvidet sprækken i kældrens loft så meget, at jeg lige kunne klemme mig ud af den. Ikke uden at blive støvet til af kalk, men sådan så alle jo ud i de dage, så det bidrog kun til at gøre mit udseende som Herr hvem-som-helst komplet.

Jeg vandrede ud af byen i et mageligt tempo. Mod syd, så vidt jeg kunne orientere mig, og ingen syntes at lægge mærke til mig specielt. Efter 3-4 kilometers spadseretur, kom jeg til jernbanespor, som efter min bedste overbevisning gik nord-syd. Jeg fulgte dem, så godt det lod sig gøre (ind i buskene, ud af buskene) indtil jeg kom til, hvad der lignede en godsbanegård. Her holdt en togstamme på 14 godsvogne, og efter bremsevognens placering at dømme, skulle den sydpå. Den var kun let bevogtet, nærmest overvåget, af 3-4 mand. Jeg besluttede, at dette skulle være min togstamme, og gravede mig ned i en roekule på en nærliggende mark, trak halmdækket over mig. Da det blev mørkt, sneg jeg mig helt tæt på toget og ventede.

Efter et par timer kom der liv over sceneriet. Nogle mænd, der åbenbart havde ligget og sovet i en af vognene, sprang ud og gik toget efter for at undersøge, om alt nu også var i rigsbanemæssig orden. Det var det åbenbart, de forsvandt, og jeg krøb op i en vogn, der var dækket af en stor presenning, gemte mig i den fjerneste krog, bag en stor maskine af en eller anden art. Nu ventede jeg, rystende af kulde og spænding. Lokomotivet blev koblet på, og efter en halv times uendelighed, så rullede vi, mit tog og jeg. Jeg åbnede en dåse af den organiserede konserves, seks kolde Frankfurtere i egen saft, og nød det kolde måltid og den næring, det gav mig.

Jeg ser klart, kære læser, at i denne del af min beretning er det 'jeg' og 'mig' hele tiden, men bær over med mig. I denne fase er der ikke nogen, som jeg engang imellem kan overlade ordet til. Der er kun mig.

Toget kørte uendeligt langsomt, og gjorde åbenbart holdt ved ethvert trinbræt. Bevægelse var for mig sikkerhed, ophold var fare. Specielt i større byer, hvor vognene formodentlig ville blive gennemløbet, sådan som jeg havde set det i Kassel, inden jeg gemte mig i godsvognen. De første gange toget standsede, var jeg meget nervøs, men derefter overmandede udmattelsen mig, og jeg faldt i en dyb, men også urolig søvn. Jeg vågnede ved en forfærdelig larm. Dagslyset sivede ind gennem presenningen sprækker. Vi holdt det værste af alle steder, midt i en stor by.

Jeg så op på den store maskine, jeg lå bag, og indså, at det var muligt at kravle op på den. Det gjorde jeg, og fandt mig et mere sikkert, men afgjort umageligt leje på toppen af den, oppe over øjenhøjde. God idé. Kort efter blev presenningen revet til side, og en soldat kravlede op og lyste rundt i godsvognen, nede ved bunden, men Gudskelov, ikke i højden.

Jeg lå stille som en mus. Havde fået krampe i benene, men turde ikke røre mig.

Det var først da toget atter satte sig i bevægelse, at jeg turde kravle ned, strække mine smertende lemmer og kigge forsigtigt ud under presenningen. Toget rullede forbi et stort reklameskilt for Würzburger Pils, og jeg gættede på, at stationen vi netop havde forladt, kunne være Würzburg. Måske.

Jeg faldt atter i søvn, men vågnede ud på natten ved, at togets monotone da-da-dum, da-da-dum var ophørt. Vi holdt stille, og vi holdt stille længe. Nysgerrighed overvandt frygt. Jeg lindede på presenningen og kiggede forsigtigt ud. Det var buldrende mørkt, men jeg kunne høre stemmer, og så af og til et lysskær, som jeg ikke kunne bestemme årsagen til. Jeg besluttede mig til at kravle ned fra vognen for at finde ud af, hvad der skete. Der holdt et militærtog foran godstoget. Flere af waggonerne var i brand. Der foregik en masse løben frem og tilbage mellem de to tog, og en større samling soldater var på vej hen mod 'mit' tog. Så var det bare om at komme ud og væk. Jeg greb min kuffert og mit tæppe, rullede ned ad skråningen fra sporet, og fandt en dyb grøft, som jeg gemte mig i.

Pludselig skimtede jeg en løbende skikkelse, der sprang ned i grøften, og krøb hen imod det sted, hvor jeg trykkede mig som en hare. Jeg havde intet at forsvare mig med, men fandt en sten, der lå godt i hånden og som kunne være et dødeligt våben, slangede mig op på kanten af grøften og ventede.

Så hørte jeg en stemme hviske noget, der lød som russisk, og en hånd strakte sig frem af mørket, og jeg så den røre forsigtigt ved mit tæppe, som jeg havde efterladt i grøften. Det gik op for mig, at jeg havde mødt endnu en 'turist' på rundrejse i Stortyskland.

Jeg fløjtede dæmpet, og kravlede ned i grøften til ham. Han grinede, viste mig sit fangenummer og klappede mig begejstret på ryggen. Han kunne ikke et ord tysk eller engelsk, og da jeg ikke talte russisk, var vi henvist til pantomimens svære kunst.

Specielt svær, fordi det var buldermørkt. Kun togene gav et svagt lys fra sig, og da vort tog langsomt satte igang, skubbende militærtoget foran sig, og forsvandt af syne, var der kun et svagt måneskin til at belyse vores stumme samtale.

Vi krøb op af grøften, fandt en vej, og begyndte at vandre sydpå. Ethvert lysskær, der røbede færdsel på vejen, fik os omgående i skjul. Da det lysnede, var vi nået til en lille skov. Med tegn og fagter gjorde jeg min russiske rejsekammerat forståeligt, at vi skulle gøre holdt, spise og hvile til det atter blev mørkt. Han nikkede, indforstået. Han fik min tomme patentflaske og en tom konservesdåse, og begav sig afsted for at finde et vandløb. Imedens stuede jeg min Kümmelsnaps og et par dåser med syltetøj af vejen. Det viste sig at være en god ide.

Han kom tilbage med vand, og vi spiste. Jeg havde et helvedes hus med at holde ham fra at åbne alle dåserne. Jeg gav ham dog to, og tog selv én. Så skulle vi hvile, én af gangen. Jeg tog den første vagt, og russeren krøb ned i den bunke af visne blade, vi havde skrabet sammen. Efter tre timers forløb vækkede jeg ham, og han overtog vagten. Jeg havde kun sovet en time, da jeg vågnede med en klar fornemmelse af at noget var galt. Og noget var helt galt. Den satans russer var stukket af med mit tæppe, min kuffert og alle mine konservesdåser, bortset fra dem jeg havde gemt, da han hentede vand. Om jeg bandede? - Ja, flydende og på mindst tre sprog. Det var håbløst at forsøge at indhente ham.

Jeg måtte prøve at få varmen. Fandt min Kümmelflaske, de to dåser syltetøj og patentflasken frem. Startede med at løbe lidt for at få kulden ud af kroppen, men ikke så meget at jeg kom i sved. Det var nemlig også farligt! Derefter tog jeg mig en dram af Kümmelen, og fik bandet færdig.

Den gamle bonde

To dage og to nætter gik jeg, kun afbrudt af korte hvil, og uden anden føde end syltetøj, Kümmel og kildevand. Den følgende nat vadede jeg lige ind i et lille husmandssted, som tilsyneladende var forladt. Ingen hund, intet lys, men der var en lille stald med fire køer, så der måtte være mennesker i nærheden. Jeg var så træt, at det ragede mig en høstblomst, om stedet var beboet eller ej.

Klatrede op på høloftet over stalden og borede mig dybt ned i høet. Dog først efter at have tappet en af køerne for en drik varm mælk. Søvn, dyb søvn. Lige til jeg ved 5-tiden vågnede ved, at køerne var urolige i stalden under mig. Jeg kiggede forsigtigt ned og så, at der nu var lys i stalden, og at køernes yvere var så spændte, at der dryppede mælk fra dem.

Så åbnedes stalddøren, og ind kom en gammel mand, vel omkring de 80 år, med den ene hånd i bind. Han satte sig og forsøgte med den raske hånd at malke den første af køerne, men den sparkede ud efter ham hele tiden, uvant som den var med denne form for malkning. Jeg tog en rask beslutning, satsede hårdt. Sprang ned i stalden, greb spanden og satte mig til at malke den genstridige ko. Den gamle mand så længe på mig, og gik så over og hentede endnu en spand, stillede den hen ved siden af mig. Jeg fortsatte, indtil alle fire køer var afmalkede, hældte mælken i en stor junges og satte den koldt. Da jeg var færdig, tog den gamle mig under armen, førte mig over til stuehuset, hvor han lavede morgenmad til os begge. Jeg fik det første æg, siden jeg blev taget i august 1944. Det smagte bare pragtfuldt. Jeg prøvede at forklare ham, at jeg var en undvegen fange, og at det var farligt for ham at huse mig, men det enten kunne eller ville han ikke forstå.

Den forbundne hånd, som jeg forsigtigt pakkede ud, uden at han protesterede, havde et dybt, betændt snitsår. Jeg varmede noget vand, fandt et stykke sæbe, og vaskede såret ud. Han gav ikke et kny fra sig, men stirrede uafvendt på mig. I stalden havde jeg set en flaske med lysol. Den hentede jeg, fortyndede indholdet lidt og hældte blandingen i såret. Stadig ikke en trækning. Den gamle var en hård negl. Jeg fandt nogle renere klude og forbandt hånden igen. Han sendte mig et taknemmeligt blik. Jeg blev hos ham i tre dage og hjalp ham i den tid, alt hvad jeg kunne.

Den tyske dialekt han talte, var mig fremmed og næsten uforståelig. Jeg havde en klar fornemmelse af at befinde mig et eller andet sted i det område, der hedder Schwäbische Alp, idet de byer og landsbyer, jeg havde set skilte til, næsten alle hed noget med -ingen. Og det er typisk for den egn. Jeg mener at huske, at den gamle kaldte den nærmeste landsby Trossingen, og er det rigtigt, var jeg, uden dengang at være klar over det, mindre end 40 kilometer fra mit mål, den schweiziske grænse.

På flugtens tredie dag kom en nabo til den gamle over, for at få en indkøbsseddel over de ting, han behøvede i byen. Da naboen var kørt igen, kom den gamle over i stalden til mig og fik forklaret mig, at egnen sværmede med Kædehunde, det lidt foragtende udtryk for Feldpolizei, militærpolitiet med deres dødsvarslende halvmåneskilte, FEPO.

Den gamle viste mig et lille loftsrum oppe over stuehuset, svært at få øje på, fordi lemmen var et felt på 60x60 cm., nøjagtig mage til alle de øvrige loftsfelter. Der blev jeg anbragt for natten. Næste morgen, før daggry, kom fire store motorcykler drønende ind på gårdspladsen. Jeg vågnede ved støjen, forholdt mig bomstille, mens Hovedjægerne snusede rundt på det lille husmandssted i over en time.

Da de endelig forlod stedet, var jeg et dirrende nervebundet.

Efter en halv times forløb krøb jeg ned fra rummet, fandt min Kümmelflaske frem, og så fik den gamle mand og jeg os en ordentlig dram til at skylle den nervepirrende oplevelse ned med. Jeg fortalte ham, at jeg måtte videre næste nat.

Han tog min hånd i begge sine, og sådan sad vi længe, stille, og tænkte hver på sit. Hans tanker kan jeg kun gætte om, men jeg sad og fyldtes af en lykkefølelse over dette varme venskab mellem en gammel tysk bonde og en ung dansk flygtning, der næppe kunne tale sammen. Om aftenen overraskede han mig med et dejligt måltid, hønsekødssuppe og kogt høne. Jeg gav ham resten af min Kümmel, og vi tog en bevæget afsked.

Han havde lavet en lille bylt med pølse, brød og ost, som jeg fik med, og jeg var et stykke fra gården, da jeg hørte ham råbe, og så ham komme tøflende efter mig. Under armen havde han et tykt tæppe, som han insisterede på, at jeg skulle have.

En sidste omfavnelser, og vi skiltes for altid.

Jeg søgte stadig mod syd, gik om natten, og hvilede om dagen. Var ikke altid helt sikker på retningen i den bælgmørke nat, men prøvede at følge vejene, idet jeg gemte mig, hver gang et lysskær meldte om trafik. På den anden dag slap den venlige, gamle bondes forråd op, og jeg levede nu udelukkende af kildevand.

Jeg havde søgt skjul i en lille lund, da der hen på eftermiddagen hændte noget. Hun må have siddet og kedet sig deroppe, min norne. I alt fald begyndte hun igen at spinde sine tråde.

Jagerangreb

Jeg hørte to samtidige lyde, der næsten overdøvede hinanden.

Lyden af den store, grågrønne og standart-prydede Mercedes, der brummede tungt hen ad vejen, blandet med larmen af den sølvblinkende, hylende, snerrende jagermaskine, der i et dyk kom ud af den blændende sol.

Så lød den onde snerren af flyets maskinkanoner, hvinen af dæk, der svervede hen over den solvarme asfalt, det dumpe brag, da det tunge køretøj væltede om på siden og endte i vejgrøften. Så total stilhed, eller sådan da. Lyden af flyet, der fjernede sig, var blandet med den fuglekvidren, jeg havde nydt under mit hvil i skoven. Musvit eller Mejse. Gennem og over det hele en tiltagende knitren. Fuglene tav.

Den væltede Mercedes brændte.

Jeg løb over til det brændende vrag. Det var ikke brændstoffet, der var gået ild i, - endnu, - men polstringen i den væltede vogn. Det angribende fly havde nok haft lyssporprojektiler i sin ammunition, og de havde antændt polstringen.

Inde i den sønderskudte, brændende vogn lå to mennesker. Tyske officerer, og efter vognens nummerplade at dømme var de flyvere. Den begyndte med WL (Wehrmacht Luftwaffe).

De lå hulter til bulter. Ham, der lå øverst, var en officer, hvis grad jeg ikke kunne tyde. Han var bevidstløs og lå med hele sin vægt på den anden, der var ved fuld bevidsthed. Ilden knitrede i bilen, og jeg kunne ikke leve med tanken om, at to mennesker skulle brænde ihjel, hvis jeg kunne gøre noget for at hindre det. Jeg tog fat under skuldrene på den bevidstløse og prøvede at trække ham ud af vognen. 80 kilo, lodret op. Det var aldrig gået, hvis ikke den underste officer havde skubbet og hjulpet af al sin kraft.

Men med vore forenede anstrengelser gik det. Jeg slæbte den bevidstløse mand op på vejen, og gik tilbage for at hjælpe den anden.

Ilden var blusset op og omspændte nu næsten den havarerede bil. Den anden officer havde vist brækket benet, kunne ikke bevæge sig ved egen hjælp. Kun ved at bruge kræfter, som jeg ikke anede jeg havde, fik jeg ham bakeset ud af bilen og op på vejen til hans kollega.

Det må have gjort helvedes ondt. Det var frostgrader, så jeg dækkede dem med mit tæppe, lagde noget mos under deres hoveder, og vendte den bevidstløse om på siden. Den officer, der var sig sit brækkede ben smertefuldt bevidst, blev ved med at rable noget af sig om en mappe. Der lød et dæmpet brag, da brændstoftanken eksploderede, og i løbet af få sekunder var den væltede Mercedes udbrændt.

Umiddelbart efter hørte jeg motorlarm, og sprang i skjul i skovkanten. Derfra så jeg tre store militærkøretøjer komme hen ad vejen. Jeg havde set nok og følte, at jeg havde gjort nok. Nu handlede det atter om mit eget nøgne liv. Jeg forsvandt ind i skoven, og da der atter var faldet ro over området, gik jeg hurtigt, men stille videre mod syd. Jeg gik hele natten. Sulten og træt. Hen på morgenen fandt jeg et udhus, hvor jeg krøb ind for at hvile mig. Rystede af kulde, kunne ikke sove.

Pludselig hørte jeg kommandoråb og hundeglam, og kort efter stod to ivrige og livsfarlige Schäferhunde og halsede hen over mig. Så var den udflugt forbi! Kort efter ankom nogle politisoldater af en eller anden art, og halede afsted med mig. Gik det ikke stærkt nok efter vovsernes mening, så hjalp de mig frem med et par smånap. Jeg blev ført ind til en lille by, ind på, hvad der må have været deres politistation. Eller måske en skole, midlertidigt inddraget til formålet. Her måtte jeg klæde mig helt af og aflevere alt, hvad jeg havde haft i lommerne.

Farvel til mit barberblad, - ja, det samme, som jeg var parat til at bruge mod de svin, som likviderede min unge ven hin efterårsdag for et antal evigheder siden, - min lille lommekniv, min lygte, der ikke længere kunne lyse, og mit kæreste øje, patentflasken. Samtlige mine jordiske besiddelser.

Jeg måtte fortælle dem, hvem jeg var. Hvilken lejr jeg kom fra. Hvor længe jeg havde været stortysk turist. Hvem, der havde hjulpet mig. Jeg glemte vist helt at fortælle om den gamle bonde, men hukommelsen kan jo ikke ventes at være helt præcis, når man er under pres. Og det var jeg.

De var slet ikke interesseret i mine ammestuehistorier, kun i mit tøj, som de hurtigt besluttede måtte være stjålet. Og for en flygtet kz-lejrfange som stjal, var der kun en straf. Døden.

Døden ved hængning, skydning eller halshugning. Den sidste form var forbeholdt privilligerede dødsdømte. Man skulle helst hedde von et-eller-andet, og have været jagtkammerat med dommeren, for at opnå den slags luksus. Og jeg gik ikke på jagt, hed ikke von Sørensen.

Afslappet og overlegen, når man er ikendt dødsstraf?

Bestemt ikke, men det var ved at blive rutine! Vist var jeg skræmt, men jeg var nu blevet stillet overfor det ultimative så mange gange, at jeg ikke længere syntes at kunne mobilisere dødsangst. Man fortalte mig (ikke idømte mig, men meddelte), at jeg ville blive hængt eller skudt næste morgen.

Jeg satsede højt, og sagde " Så havde min tid nok været bedre anvendt, hvis jeg ikke havde spildt den med at hjælpe jeres venner ud af den brændende Mercedes!"

Forhørslederen stirrede på mig. Udbad sig en forklaring, og fik den. Han sagde ikke et ord, men fik mig gelejdet ind i cellen, bar som jeg var, uden en trevl på kroppen.

Og nornen puslede om sit dagsværk.

Et par timer senere kom en vagt ind med mit tøj, og kort tid efter fik jeg bragt en stor skål suppe, med masser af grønt.

Jeg undrede mig lidt over, hvad det var, der skete, men fik lidt af forklaringen, da forhørslederen kom ind og fortalte mig, at vi næste dag skulle køre ind til et hospital i en større by i nærheden. Og så spurgte han mig den onde lyne mig, om jeg ønskede et bad, - i et tonefald, der nok ville have været den ypperste kammertjener værdigt, - og om jeg ønskede barbergrejer?!

Jeg sagde ja tak til badet, men nej til barberingen.

Det var gået op for mig, at jeg sandsynligvis skulle konfronteres med de flyveofficerer, som jeg påstod at have reddet, - og så gjaldt det naturligvis om at ligne mig selv, en forhutlet kz-lejrflygtning så meget som muligt. Og langskægget, det havde jeg været, og var jeg. Det burde jeg nok vedblive at være til efter konfrontationen for at give dem de bedste muligheder for at genkende mig. Jeg havde en helt klar følelse af, at det var livsvigtigt.

Der faldt et par skud udenfor, men jeg hæftede mig ikke ved dem. Sikkert skydebane, øvelse eller lignende. Da jeg efter morgenmaden blev ført over til det lovede bad, snublede jeg næsten over ligene af to unge, tyske soldater, der lå lige uden for døren.

Lederen trak på skulderen og sagde "Desertører". Ellers ingenting. Han virkede fuldstændig uberørt. Nu vidste jeg i alt fald to ting. Den ene, hvad skuddene tidligt i morges betød, den anden, at man i denne by åbenbart havde standret, med meget kort vej fra beslutning til udførelse.

Jeg håbede inderligt, at de to officerer ville genkende mig, ellers var det hurtig proces. Ned på knæ, følelsen af en kold pistolmunding i nakken, og så ingenting.

Det påstås, at man end ikke når at opfatte lyden af skuddet. Når nogen overhovedet kan påstå det, så er det ikke som følge af, at de er kommet retur efter at være blevet ekspederet over i en anden verden, men at det hænder, at der bliver sjusket lidt, især når man skyder mange ad gangen. Nogle havde overlevet og kunne fortælle om det. Hvis identifikationen gik galt, så var jeg sikkert den eneste, der var på nakkeskudsprogrammet den dag, og de ville således have god tid til at gøre et ordentligt stykke arbejde.

Så jeg skulle vist ikke gøre mig forhåbninger i den retning, blot håbe på og bede til, at jeg blev genkendt som Den Barmhjertige Samaritaner. På vej ud fra baderummene kom vi forbi en art depotrum. Blandt rariteterne derinde, så jeg til min overraskelse den lille kuffert fra kælderens i Kassel, oversmurt med blod. Jeg tænkte med noget blandede følelser på min russiske rejsekammerat, men var i alt fald ked af, at han heller ikke havde klaret den, - når han nu var så rigeligt udrustet med mine ting.

Jeg blev ført ud i en lille Kübel personvogn, folkevognens forgænger til brug for militæret, siddende bagved, sammen med lederen, og med to mand foran.

Vi kørte op foran et stort hospital og blev vist ind på en to-sengsstue, hvor de to officerer lå. Den ene med en kæmpekrave om halsen, den anden med et gipsbandageret ben hængt op i en slynge. FEPO-lederen ville stille mig op for sengeenden, men 'det brækkede ben' vinkede ham af med utålmodig håndbevægelse, strakte sin hånd frem mod mig og smilede. Jeg sukkede lettet. Han trykkede min hånd og ville absolut have mit navn og min adresse i Danmark, ligesom han insisterede på at høre hele historien.

Ikke særligt forbavsende gav han udtryk for den opfattelse, at jeg havde gjort det helt rigtige.

Han bekræftede, hvad jeg allerede havde gættet ud fra bilens nummerplader, at han var officer i Luftwaffe, og ikke SS. Den måde han omtalte SS på, sagde mig, at han heller ikke havde så forfærdeligt meget tilovers for denne afart af den menneskelignende race. Det var vi jo så mindst to om.

Han må have været et af de store dyr i Åbenbaringen, for da han spurgte FEPO-lederen om, hvad der nu skulle ske med mig, og denne blot trak på skuldrene og sagde, at han ikke vidste det, formeligt eksploderede han i et raseriudbrud.

FEPO-manden måtte love, at der ikke blev tale om at straffe mig, og at jeg blot ville blive ført tilbage til en kz-lejr. Vi tog afsked med den gensidige respekt i behold, denne højtstående Luftwaffeofter og mig, den forhutlede danske kz-lejrfange.

På vejen tilbage i Kübel'en stod munden ikke stille på FEPO-lederen. Han ønskede supplerende oplysninger om alt det, jeg havde fortalt Luftwaffeofteren, og fik dem, i det omfang jeg vurderede, at det ikke skadede min egen sag, endsige de mennesker, der havde hjulpet mig undervejs. Efter aftensmåltidet kom han ind i min celle og fortalte, at jeg, efter ordre fra Neuengamme, skulle overføres til Finkenwerderlejren.

Finkenwerder var det store skibsværft uden for Hamborg.

Finkenwerder lød egentlig ikke så dårligt, når man så på alternativerne. Det kunne jo også have været en af dødslejrene, Buchenwalde, Dachau eller Sachsenhausen. Næste dag blev jeg kørt til en større by, måske Freiburg, og sat på toget nordpå. Ledsaget af en politimand, hvem det helt tydeligt ikke passede at skulle rejse det halve Stortyskland igennem med noget politisk affald, som lige så godt, efter hans opfattelse, kunne have være smidt på møddingen, dér hvor vi kom fra.

Han brød sig tydeligvis ikke om mig, og jeg gengældte hans følelser af hele mit hjerte.

Toget standsede adskillige gange midt ude på banelegemet, som følge af luftalarm, men intet hændte.

Langt ud på natten standsede toget ved en større station. På perronen stod en stor gruppe fanger under bevogtning. Ved synet af dem, befalede min ledsager mig ud af toget, henvendte sig til den officer, der ledede fangetransporten, og forsøgte at komme af med mig.

Transportføreren ville dog først se de papirer, min vogter havde på mig, og da han så, at de lød på Finkenwerder, fortalte han, at hans gruppe af fanger var under transport til Meppen i Holland, og at han desværre ikke kunne tage sig af mit tilfælde. Flink mand.

Det dumme svin til politimand, der bevogtede mig, fik den fremmede officer til at ringe til Neuengamme, og her fik denne åbenbart at vide, at ikke alene skulle jeg uden tvivl til Finkenwerder, men også, at hvis der var nogle andre svejsere, smede eller mekanikere i den gruppe, han førte, så skulle de med. Nu fik jeg travlt.

Jeg havde hørt grimme ting om Meppen. En absolut dødslejr, hvor fangerne stod i iskoldt vand til langt op på lårene, gravede tankspærringer, løbegrave og andre befæstningsværker.

De døde som fluer i Meppen.

Jeg nåede at hviske til en 7-8 stykker, at de nu for enhver pris var udlærte metalarbejdere og skulle gøre opmærksom på dette, før alle blev stillet op og transportofficeren stillede sit spørgsmål.

Tyve mand trådte frem, dér i blandt dem, jeg havde nået at advisere. To soldater fra bevogtningsdelingen fik ordre til at følge min politimand og mig samt de tilkommanderede 'metalarbejdere' til Finkenwerder.

Der ankom vi næste morgen, i midten af februar 1945.

I den nye lejr mødte jeg adskillige af mine venner fra Neuengamme. Leo, politimanden fra Randers, store Robert, de to brødre - knægtene fra Amager, den lange, stille Johannes Rosbæk, der siden blev KTAS direktør, Moldow, som efter krigen ledede en stor VVS-virksomhed, og Charles fra Istedgade, som kom til skade under bombardementet af Kassel.

Charles havde det skidt efter sine kvæstelser, klagede hele tiden over hovedsmerter. Han kom dog hjem, selv om det var en stakket frist. Jeg mødte ham én gang efter krigen. Han så elendig ud og fortalte mig, at lægerne havde sagt, at de ikke kunne hjælpe ham.

Kort tid efter begik han selvmord.

Det var dybt tragisk, for han var en virkelig god kammerat. På trods af sine uudholdelige hovedsmerter ofte i godt humør, en gut, der kunne få os til at grine. Blandt andet fordi han totalt nægtede at tale tysk.

Han forstod sproget udmærket, og kunne, havde han villet, tale det udmærket. Men det ville han altså ikke. Når han fik sine ordrer, på tysk, naturligvis, så svarede han på ægte Vesterbro-københavnsk.

Det var uvægerligt indledning til en længere meningsudveksling på et meget fantasifuldt, ofte yderst sigende tegnsprog. Jeg har aldrig før tænkt på, at tegnsprog også har sine dialekter, men den variant Charles fægtede, var umiskendeligt fra Vesterbro. Nå, de blev som regel enige, og vi andre fik os et godt grin, hvad der var lige så vigtigt som vitaminer i en kz-lejr. Trist at lægerne ikke kunne hjælpe ham.

Finkenwerderlejren var ikke særlig stor. I alt rummede den omkring 300 fanger, og kun 70-80 arbejdede ovre på værftet, som lå på en ø ude i Elben. Her byggede man u-både. De små, skræbete, som blev sat ind i Kanalen mellem Kontinentet og England.

Jeg fik fortalt, at den gennemsnitlige afskrivningsperiode for sådan en u-båd var 2-3 uger. Derfor blev de masseproduceret, uden nogen form for bekvemmeligheder. Maskinrummet, torpedorummet, mandskabslugarer og depoter var ud i et. Kun kabyssen og kommandocentralen var afskærmede, og så lokummerne, naturligvis. Troede du, at det kun var japanerne, der kendte til og benyttede kamikaze-våbnet. Det bevidste selvmord, der skabte dig din heltestatus, fordi du skadede fjenden uden tanke for egen overlevelse. Nej, germanerne havde lært af deres gule aksepartnere. For det var sandeligt et kortvarigt helvede at arbejde i disse neddykkede stålkister. Ikke mindst fordi de, der medvirkede til bygningen af dem, ikke havde helt de samme favoritter til en sejrrig udgang, som dem, der skulle bruge u-bådene. Men det kommer vi tilbage til.

Jeg fik anvist plads i en barak på en stue, hvor der boede nitten andre. Der var fem sådanne stuer i barakken, samt adskilte rum til Eldeste, Kapo'er og Stubendienst. Disse overfanger var specielt udvalgte med særlige opgaver og ansvar. Man havde valgt dem blandt tyske kriminelle, og adskillige af dem var hårdt belastede fanger, der var indsat for mord, vold, mishandlinger eller voldtægt. Nogle rigtig tunge drenge, og de var rå.

SS-bevogtningmandskabet i Neuengamme ville aldrig kunne klare at blive sammenlignet med en flok søndagsskolelærere, men det var én af de sammenligninger, der lå nærmest, når man skulle prøve at placere disse udvalgte tyske kriminelles adfærd relativt. Der var den igen. Relativitet i absolut ondskab, - det kan man altså bare ikke! Læg så til, at vagtmandskabet i Finkenwerder ikke var SS'ere, men hyggelige gamle gubber fra den maritime Folkestorm på 60-65 år. De ville ikke gøre en kat fortræd. Nej, i Finkenwerder var den største risiko ikke vogtere, men vore overfanger.

Den risiko var til gengæld betydelig.

Appelpladsen, og området imellem barakkerne, var et pløre og ælte, og vi vadede i mudder til op over anklerne. Sne, slud og regn, frost og tøj skiftede hele tiden her midt i februar og gjorde det sumpede, lavtliggende område til en yderst afvekslende oplevelse.

Vi, der ikke arbejdede på værftet, blev sendt ud på oprydningsopgaver, gravning af tankspærringer eller løbegrave. Når der blev blæst luftalarm, og det gjorde der dejligt ofte, (dejligt, fordi det betød, at de allierede var ved at knække nakken på nazierne) blev vi stillet op i marchkolonne og ført over til en nybygget kæmpebunker, næsten to kilometer væk, hvor de store, oceangående u-både blev bygget. Disse marchture til sikkerhed var næsten et kapitel for sig.

Turen gik gennem et terræn, der var hullet og revet op af de utallige tidligere luftangreb. Vi blev som regel bevogtet af de gamle sømænd, Folkestormssoldaterne, som traskede ved siden af os, bærende på hver deres lille kuffert og et tungt gevær. Så snart vi var ude af lejren, - og ude af syne, - tog vi deres kufferter og bar dem for dem. Lidt senere også geværene, og til sidst fik vi dem ind imellem os, og hankede op i dem. Så bar vi dem til den beskyttende bunker. De var jo alle ældre mennesker, og der fandtes ikke en dråbe ondt blod i dem. De var såmænd lige så bange for Gestapo, FEPO og SS, som vi var. Når vi så var et par hundrede meter fra den store bunker, fik de deres ejendele og våben tilbage. De gik og skældte os huden fuld det sidste stykke vej, så alle kunne have illusionerne i behold. Vi smågrinede alle i skægget, når vi troede os usete.

Bunkeren var fantastisk, et ingeniørmesterværk. Bygget af armeret beton med to meter tykke mure og fire meter tykt tag, oven på hvilket der yderligere var lagt tre meter sand.

Selv en fuldtræffer med en 500 kilos trotylbombe ville næppe få en kaffekop til at skulpe over inde i bunkeren. Og det havde været forsøgt. Tonsvis af kostbare sprængstoffer var blevet dynget ned over bygningen, og der var ikke spildt en dråbe kaffe derinde. Bygningens svage punkt var selvfølgelig dørene. Der var ikke megen fornøjelse ved sådan en bygning, hvis man ikke kunne komme ind eller ud af den. De kæmpestore folde- og skydedøre, fremstillet af hærdet stål i 50 centimeters tykkelse havde fået en fuldtræffer, og var vredet i hængslerne, så de ikke mere lukkede tæt. Der blev arbejdet hektisk på at få skaden udbedret.

Bunkeren rummede plads til bygning af tre oceangående ubåde. For tiden var der kun to under bygning, men hvor var de dog imponerende. 125 meter lange og i tre etager, malet i en dyb blågrøn farve. Med en flåde af disse dybtgående og langtrækkende mastodonter kunne den østrigske malersvend sikkert have forlænget vort uønskede ophold i Stortyskland betydeligt, måske have gjort det permanent.

Sikke en forskel, der var på disse undersøiske luksuslinere med deres dødbringende ildkraft, og så de konserverdåser til kanalrundfart, vi tidligere havde set. Vore gamle vagter fortalte, at der meget ofte var problemer med de elektriske systemer på de store ubåde. Det var egentlig ikke så sært, når man tager i betragtning, at det var tvangsudskrevne franske elektrikere, der monterede u-bådenes elektriske systemer.

Du kan tvinge en hest til vandet, måske kan du tvinge den til at drikke, men du kan bestemt ikke tvinge den til at synes om behandlingen.

Jeg havde fået et par nye, gode venner. To russere, Ivan og Rudi, der havde været blandt de fanger, der skulle have været til Meppen, men som fik hvisket i øret, at Finkenwerder nok var en bedre overlevelsesmulighed, og de var mig meget, meget taknemmelige.

De lejre, de havde været i hidtil, blev betragtet som meget værre end Finkenwerder, og de historier de fortalte, gjorde intet for at ændre denne min opfattelse. Historier, der berettede om menneskelig bestialitet, så monotont som en pornografisk film. Har du set én, så har du set alle. Og du har set mere end én.

Monotoni. Jeg gentager kun mine beskrivelser af denne side af kz-lejrfangens oplevelser, brutaliteten, bestialiteten, når jeg tror, at du for et øjeblik har glemt, at det også, og mest, var vor hverdag. Nu husker du det igen, ikke? Min historie handler nemlig mest om vilje, evne, håb, fantasi, tro, tolerance, hensyn, kærlighed, kammeratskab, optimisme og al verdens held. Samt en venligtsindet norne. Det er min historie, og når jeg i det hele taget er i stand til at fortælle den, så skyldes det de fleste eller alle af de ovennævnte ingredienser.

Tilbage til Ivan og Rudi. De var kun blevet mine venner ved tobakkens hjælp. Tobak er således ikke udelukkende skadelig, - i dette tilfælde reddede nogle få cigaretter mit liv. Hver dag delte vi en cigaret, altså en halv til hver af dem. Det var dagens højdepunkt. Vi sad og talte stille sammen, mens de røg cigaretten. De havde begge været ansat ved kriminalpolitiet i Moskva, var højt begavede. Deres venskab var varmt og rart at føle, også selv om jeg udmærket vidste, at det til at begynde med var købt. Senere skulle jeg i høj grad komme til at sætte pris på deres hjælp.

I Finkenwerder opnåede vi at få Røde Kors pakker næsten hver fjortende dag. Manna fra Himmelen. Men der blev stjålet bravt fra pakkerne, somme tider forsvandt hele pakker ad gangen. Og den barak, jeg var anbragt i, var den, der var værst udsat. Hver aften manglede der mindst én pakke. Det var næsten uforståeligt, hvordan det gik til, for om dagen var det forbudt at opholde sig i barakken, og når vi om aftenen kom tilbage fra arbejdet, var der da heller ingen mangler.

Det var kun i spisetiden, at pakkerne forsvandt. Vi fik altid flydende aftensmad. Kårabisuppe, en sjælden gang med små kartoffelstykker i. For at opnå denne gunst måtte vi stille i kø uden for barakken.

Alle fangerne.

Når vi igen kom ind på stuen, manglede der uværgelig en Røde Kors pakke eller to. Sporløst forsvundne. Ransagninger alle steder i barakken, hos os fanger, som hos de kriminelle barakledere, bragte end ikke en dåseåbner for dagen.

Vi var nogle stykker, der satte os for, at nu ville vi finde ud af, hvordan det gik til, og få sat en stopper for det.

Først mente vi, at det måtte være en fange, der gemte sig i barakken, mens der blev delt suppe ud, men det var ikke tilfældet. Og det forklarede heller ikke den totale mangel på spor. Vi troede ikke så meget på, at en eller anden skulle have en højt udviklet evne til telekinetiske øvelser, for så havde vedkommende jo sikkert brugt sine overnaturlige evner på noget mere givtigt end blot at stjæle Røde Kors pakker.

Der måtte altså være en mere nærliggende forklaring. Og det var der.

I min kvide bad jeg Ivan og Rudi om hjælp til at finde løsningen. I kraft af deres tidligere virke som mysteriespecialister tog det dem ikke lang tid at finde den.

Kun to dage.

Dødsfjender

Ivan og Rudi kom ind til mig på stuen. Pegede på loftet, der var konstrueret af spær med kvadratiske finérplader imellem. Én af disse plader var løs. Når vi blev beordret ud i madkøen, krøb to af stuevagterne op på loftet fra deres eget kvarter, kravlede hen over spærerne, til de nåede den stue, de ville stjæle fra.

Den ene hoppede ned, ragede pakken eller pakkerne til sig, langede tyvekosterne op til kammeraten, der stadig befandt sig på loftet, og forlod småfløjtende stuen, tomhændet. Makkeren på loftet slæbte godset hen til området lige over barakledelsens kvarter og hoppede ned på sit eget område, tomhændet. Så gik de ud til madkøen.

Vore uundværlige Røde Korspakker befandt sig nu i behagelig nærhed af de gåsevogtende ræve, og når lyset blev slukket og alle var gået til ro, blev der holdt et omfattende ædegilde nede hos Lager-Eldeste, Kapoer og Stubendienst. De tomme dåser og kartoner blev naturligvis stuvet op på loftet, derfor ingen spor. Keine Hexerei, nur Behendigkeit.

Eller, udtrykt på et sprog, som vi følte os tættere knyttet til: "Elementary, my dear Watson". De skulle, fanden tage mig, stoppes. Vi lagde en enkel plan, som gik ud på, at to af os skulle kravle op på loftet, efter at vi var kommanderet på stuerne, men før lyset var blevet slukket. Vi skulle så lægge os på lur over barakledelsens stue, og fastholde misdæderen, når han kom op for at hente sit uretmæssige bytte, efter at lyset var blevet slukket.

Når vi havde godt fat i kalorier, ville vi tilkalde Lager-Eldeste, og give ham valget mellem enten at få stoppet svineriet eller at vi tilkaldte en vagt, og så ville der rulle hoveder.

Fin plan, - den duede bare ikke.

Vi krøb op, bevægede os stille hen over loftet, til den lem, der så tydeligt var markeret med henkastede kartoner og tomme dåser. Jeg på den fjerneste side af lemmen, og min danske medfange på den side, der ville blive åbnet. Aftalen var, at tyven skulle helt op på loftet, før vi røg på ham og råbte alarm. Vi ventede spændt, og kort efter sivede en smule lys gennem den sprække som opstod, da lemmen sagte blev løftet. En arm kom op, søgende efter den Røde Kors pakke, som vi med forudseenhed havde flyttet lidt på.

Nerverne slog klik hos min kammerat. I en art bukkefeber greb han pakketyvens arm og halede løs, før denne så meget som havde fået hovedet op gennem lemmen. Kalorius skreg op i forskrækkelse og vrede, og kammeraterne nede på stuen hev og halede i ham for at få ham ned igen. Min makker kunne naturligvis ikke holde ham, måtte give slip.

“ Så er det om at finde hjem hurtigst muligt ” råbte jeg til ham, og det gjorde han så. Jeg måtte møjsommeligt kante mig uden om lemmen for at komme ned til min egen stue igen. Det tog alt, alt for lang tid. De ventede mig, og jeg fik den værste røvfuld i mit liv. Måske lige bortset fra et par i kældrene under Shell-huset og Vestre Fængsel.

Min norne kiggede tankefuldt på den sorte dødstråd, og satte den på tenen.

De var seks mand og to af dem havde træknipler. De varmede op med at slå mit ene øre halvt af. Det næste slag ramte mig over det ene øje, som omgående hævede og lukkede sig.

Jeg kæmpede som en besat, helt koncentreret om ikke at falde om på gulvet. Lå jeg først dér, ville de utvivlsomt sparke og trampe mig til døde. Lidt heldigt fik jeg et par beskidte tricks ind i kampen.

Én må have haft helvedes ondt i testiklerne, hvis jeg skal måle ud fra, hvor ondt jeg havde i knæet efter at have ramt ham rent.

Én af de andre forlod omgående valpladsen under skrig og skrål, da han fik et par strakte fingre i øjnene. Han var færdig, men jeg kunne ikke klare mig mod resten.

De var hærdede slagsbrødre, disse tyske kriminelle, som klyngede sig til det indbringende job, det var at lede barakken, og der var fem af dem, hvis vi medregner ham, der havde fået et par ekstra horn i panden.

Efter en kort men heftig kamp befandt jeg mig i et hjørne af stuen, klemt op i en krog. Så greb de fire af dem en bænk og ville bruge den som en rambuk, ville simpelthen rende den tværs igennem mig.

Mine stuekammerater, hvis kamp det jo faktisk også var, havde ikke udvist større interesse for vores slagsmål. Men da Robert, store, bjørnestærke Robert, så, at et mord nu var umiddelbart forestående, fik han bersærker gang. Han sprang ud af køjen med et uartikuleret brøl, greb de to banditter nærmest mig og smadrede deres hoveder sammen.

Det lød grimt, og de skvattede da også om på gulvet. Han langede et kæmpesving ud efter den tredie, som trillede ud af døren, ud på gangen.

Så greb Robert bænken, der vejede 40-50 kilo, løftede den op over hovedet, og kylede den efter de sidste to, som allerede var ved at snuble over hinanden for at komme ud. På vej ud råbte Lager-Eldeste til mig, at i morgen skulle de nok få ram på mig, og så ville jeg dø.

Nu igen!

Robert løftede mig op og lagde mig på køjen, hentede noget vand, og hjalp mig med at vaske blodet af mit forslåede ansigt.

Han lagde en våd klud på mit hævede og helt tillukkede øje, og lod mig så i fred.

Fred?

Tankerne hvirvlede rundt i hovedet på mig, mit øre gjorde ondt ad helvede til, og det dunkede bag det lukkede øje, ligesom hele min krop følte som en øm byld. Hvilke chancer havde jeg i grunden? De var seks mod én, og de var betroede fanger med en bevægelsesfrihed, som ikke var mig til del.

Jeg ville aldrig kunne vide, hvornår de valgte at slå til igen, i udtrykkets egentlige betydning. Efter at have tænkt situationen igennem og hvilet mig på køjen i en times tid, sagde jeg til mine kammerater "Nu sætter jeg alt på et bræt. Jeg går over til lejrkommandanten, indvier ham i situationen, og så må vi se, hvad der sker!" De så forbløffede på mig og advarede mig på det kraftigste imod det.

Men jeg fastholdt stædigt og sagde, at jeg ikke havde noget at tabe. Jeg kunne jo kun vælge mellem at lægge min skæbne i hænderne på seks brutale banditter, hvis hensigter jeg allerede kendte, og en mig ukendt kommandant, hvis holdning jeg kun kunne gætte om.

Jeg var ikke længere bange for at dø, var blevet stillet det i udsigt så mange gange i de sidste måneder, men jeg var heller ikke bange for at leve, - det ville jeg egentlig helst, - så jeg tog chancen. Gik ud af barakken og vækkede den gamle vagt.

Fortalte ham, at jeg ønskede at tale med lejrkommandanten. Han så på mig, som var han overbevist om, at jeg var blevet sindssyg, og meddelte så, at det ikke kunne lade sig gøre.

Men jeg insisterede, og vi skændtes højroset.

En skarp stemme ovre fra officersbarakken spurgte, hvad der var på færde, og den gamle fortalte om mit ønske. SS'eren kom over til os. Han gloede længe på mig og studerede min forslåede fysiognomi i alle detaljer.

Jeg må også have været en øjenfyrd for en voldsspecialist.

Et øje som en brændt hvedeknop, et kæmpestort blodigt øre, der ikke sad helt fast til hovedet, den ene side af munden dobbelt så tyk som den anden, og så kunne jeg dårligt stå oprejst. Da han havde afsluttet sine studier, nikkede han kort og bød mig at følge med.

Jeg måtte stå uden for kommandantens bolig og vente, mens han gik ind og forelagde sagen. Efter en rum tid blev jeg sendt ind, ind i det Allerhelligste. Her sad SS-kommandanten ved et stort skrivebord og puslede med frimærker! Lad mig kort præsentere ham, på baggrund af, hvad jeg siden erfarede. Skulle nogen få den sindssyge ide at udskrive en konkurrence, der skulle have til formål at finde en SS'er, som ikke var usympatisk, så ville jeg nok foreslå ham. Han var høj, atletisk bygget, og han lignede en Goebbelsk hverveplakat. Barsk, men millimeterretfærdig. Han ville ikke vide af nogen unødvendige afstraffelser, og slet ikke af den art, der udsprang af kedsomhed. Altså ingen paradehængninger i hans lejr.

Kunne sågar vise medfølelse og omsorg for syge fanger, faktisk optræde human. Kort sagt, en ganske ualmindelig SS-officer. Alt det vidste jeg ikke på det tidspunkt, havde aldrig set ham før. Og han havde endnu ikke set mig. For han fortsatte sine puslerier med frimærkerne, uden så meget som at løfte blikket. Der gik vel et kvarter, uden at der hændte noget. Så bevægede jeg mig forsigtigt nærmere for at se, hvad han lavede. Han tog frimærker ud af et album,- med fingrene! Jeg var rystet langt ned i min filatelistsjæl og sagde til ham "Herr Kommandant! Det skulle De ikke gøre. De kan komme til at ødelægge et smukt og kostbart mærke på den måde. De burde bruge en pincet!" Han løftede hovedet, så på mig, og spurgte så "Har du forstand på frimærker?"

"Ja, lidt, Herr Kommandant", svarede jeg. "Kom herover og fortæl mig, hvad du mener om disse mærker", sagde han.

Jeg gik tøvende om på den anden side af skrivebordet. Al erfaring sagde mig, at der næppe var noget godt i vente.

Men han rakte mig blot det album, som han havde siddet og arbejdet med og bad mig om at kigge det igennem. Det var en samling af frimærker fra de gamle tyske stater, og der var efter min mening mange fine og dyre mærker imellem.

Ved siden af ham lå en stabel gamle breve og brevomslag fra samme områder, behørigt frankerede og afstemplede. Jeg spurgte, hvad han havde tænkt at gøre med dem, og igen gibbede det kraftigt i min frimærkesamlersjæl. Han ville sgu klippe frimærkerne af og vaske dem af kuvertstumpen!

Så begyndte jeg at forklare ham, SS-kommandanten, om værdien af det, der lå foran ham, og specielt om den forskel i værdi, der var mellem et afvasket mærke, og så det komplette adresserede og afstemplede brev. Nu var han pludselig lutter øre. Han bød mig at tage en taburet, sætte mig ned, og fortælle ham mere om disse frimærker.

Jeg fortalte ham, at der lå en formue på skrivebordet foran ham. Specielt, hvis han gemte dem til et par år efter krigens slutning. Han spurgte mig hvorfor, og jeg kunne have bidt tungen af mig. For jeg mente jo "til efter Tysklands nederlag". Men nu havde jeg trådt i nældeerne, og kunne ligeså godt fortsætte den afbrudte tankerække.

Jeg sagde "De første år efter krigen vil der næppe være mange, der har lyst til at samle på tyske frimærker, heller ikke de gamle tyske delstater, og de der har lyst, har formodentlig ikke råd. Udbud og efterspørgsel bestemmer samler værdien af frimærker. Men derefter vil de givetvis stige enormt i værdi!"

Den firmærkeinteresserede SS-kommandant så skarpt på mig og sagde så "Du mener, hvis vi taber krigen?"

"Nej" sagde jeg, med hjertet oppe i halsen "Når I har tabt krigen!".

Han sad meget stille en tid, og så sagde han, roligt, de ord, der næste dag gik som en løbeild gennem lejren: " Tjah, du har nok ret, det kan vel ikke vare så længe nu!".

Med en dundrende hovedpine, hamrende hjerte, og smerter overalt i mit fortærskede legeme, boblede en længe glemt lykkefølelse op i mig. Det var første gang, at en tysk officer, i alt fald over for mig, havde indrømmet, at det var ved at være forbi med Tusindårsriget.

Hvilken styrke det gav mig.

Vi forlod emnet, og sad vel i en times tid og sludrede om frimærker. Så spurgte han mig, om jeg ville have et æble. Jeg svarede, at lysten ikke fejlede noget, men at det nok ville knibe mig at tygge det. Et æble! Han drejede lampeskærmen, så han tydeligt kunne se mit ansigt. " Hvem fanden har lavet dig sådan til?" spurgte han. Jeg fortalte ham hele historien, og imens kaldte han på en vagt og beordrede ham til at komme med to kopper kakao.

Han gav mig den ene kop, pragtfuld, selv om jeg måtte drikke af den med den ene mundvig, - resten var følelsesløst, som efter en bedøvelse hos tandlægen. Da jeg havde endt min lidelseshistorie, sagde han " Du er selvfølgelig helt klar over, hvordan det vil gå dig, hvis din historie er usand?" Jeg sagde " Javel!", selv om jeg ikke vidste det, - jeg havde dog en klar fornemmelse af, at det næppe var helbredsfræmmende. Han tilkaldte atter vagten og beordrede ham til at eskortere mig over til lejrens russiske læge, for at han kunne tilse og udbedre mine skader.

Det var allerede over midnat, og det tog lægen en times tid at få lappet mig nogenlunde sammen. Derefter blev jeg ført tilbage til barakken. Der var der tumult. Alle, også Lager-Eldeste, Stubendienst og Kapoer, var stillet op foran barakken.

Et par af vagtsoldaterne kom slæbende med tomme Røde Kors kartoner, tomme dåser, alt bevismaterialet fra loftet over de betroede fangers stue.

Frimærkesamleren gik over til Lager-Eldeste og spurgte ham om noget, som jeg ikke kunne høre, men han kan umuligt have været tilfreds med svaret, for han stak bandelederen sådan en på hovedet, at han måtte sætte sig ned. En af de gamle vagtsoldater fik ordre til med sin bajonet at fjerne alle de tegn på privilegier som mine uvenner bar, og degraderede dem med nogle få snit til 'menige' fanger.

Triumf? - tja, men af den livsfarlige slags.

Rudi og Ivan, mine russiske venner, kom ind og fortalte mig, at de sammensvorne, nu degraderede, havde svoret at slå mig ihjel ved først givne lejlighed. Det var ved at blive en smule monotont med disse trusler om snarlig og uafvendelig død. På den anden side var det ikke specielt morsomt at have dette Damokles Sværd hængende over hovedet.

Næste morgen fik jeg at vide, at jeg kunne blive i barakken i to dage, fritaget for arbejde. Pragtfuldt at kunne hvile ud. Anden dags eftermiddag ville jeg forsøge at pynte lidt på mit bulede og manglefarvede ansigt, blandt andet ved at barbære mig. Stak i mine tunge jernbeslåede skistøvler og gik ud i baderummet.

Da jeg åbnede døren, stod én af de forhenværende Kapoer og ventede på mig med en skarptsleben bajonet i hånden. Jeg behøvede ikke at kigge to gange for at se, at han havde mord i øjnene. Vild af raseri, men ikke nogen øvet knivkæmper. Han holdt nemlig bajonetten i et huggreb, og ikke i et underhåndsgreb. Det gav mig rigelig tid og plads til at affyre et af de hårdeste, rene vristspark, jeg nogensinde har præsteret, et ægte Pauli Jørgensen-spark, direkte i skridtet på ham.

Jeg må have ramt noget vitalt, for han styrtede om på gulvet, som ramt af lynet.

For gammelt fjendskabs skyld gik jeg hen og gav ham et los mere. Det var én af dem med trækniplerne, og jeg ville nødtigt stå i gæld til ham. Derpå gik jeg ud til vagten, og fortalte ham, at der lå en syg fange i baderummet. Han beordrede to fanger ('tilfældigvis' Rudi og Ivan) til at gå ind og tage sig af den stakkels syge. De skulle bringe ham over til lejrens sygestue. Ved ankomsten var han død.

Rudi og Ivan fortalte, at de havde frygtet et anslag af denne art, og derfor havde holdt sig i nærheden. De havde dog ikke set Kapo'en gå ind på baderummet. Men de medgav, at de var kommet til at 'tabe' ham, da de bar ham over til lægen!

I alt fald var der nu én mindre at frygte.

Næste dag måtte jeg på arbejde igen, ferien var forbi. Vi var en større gruppe, der blev transporteret til jernbaneterrænet ved Hamburg/Harburg, hvor vi skulle rydde op efter englændernes natlige udskejelser. Ved middagstid blev der igen blæst luftalarm. Vi blev kommanderet ned i et stort bombekrater og fik at vide, at hvis nogen så meget som stak hovedet op over kanten, ville han få det skudt af.

Af vagterne.

Ivan og Rudi havde holdt sig nær ved mig hele tiden, men midt under bombeangrebet kom de tæt hen til mig og pegede op mod kraterranden. Der oppe lå vores nu forhenværende Lager-Eldeste og trykkede sig, så langt væk fra os øvrige fanger som muligt. Han vidste, at vi hadede ham.

Til akkompagnement af hylende og bragende bomber, råbte de deres plan ind i mit øre, - det raske. Vi blev enige og kravlede på navlen meget forsigtigt op mod det sted, hvor den forhadte Lager-Eldeste lå.

På et aftalt signal tog vi fat om benene på ham, og skubbede ham op over bombekraterets kant.

Totalt overrasket skreg han op, fægtede vildt med armene. Et skud smældede. Han sank sammen.

Et mesterskud, - lige i panden. Det rev det halve af hovedet af ham. 'Ein Kugel kommt fliegend, gilt es Dir oder Mir?' I alt fald var endnu én af de sammensvorne hævnere elimineret.

Råt? - Jamen, civilisationens harnisk, den var jo efterladt i Gedser. Ville du have mulighed for atter at iføre dig den, så måtte du tage alle, og jeg mener alle, midler i brug. Der er ingen undskyldninger eller bodfærdige miner fra min side. Det var nødværge, som med stikkerlikvideringer. Og jeg har ikke et sekund fortrudt den aflivning.

I udkanten af jernbaneterrænet lå en stor konservesfabrik. Den var enten blevet ramt af en meget kraftig bombe, eller også har der været oplagret eksplosive kemikalier.

I alt fald røg den i luften med et dommedagsbrag, og det regnede ned over vort bombekrater med sur-syltede blomster og kirsebær. Vi ragede alt det til os vi kunne, og guffede det i os. Mad var overlevelse, og livet gik videre for de overlevende. Stenene gemte vi, knuste dem næste dag, og spiste det bitre, men sunde indhold.

Det var for øvrigt den dag, jeg blev kaldt frem under appellen, og udnævnt til Stubendienst. Lejrledelsen skulle jo finde nogle afløsere for de faldne engle.

Det betød, at jeg skulle påtage mig ansvaret for en barak, med alt hvad det indebar, rengøring, reparation, overvågning af de lettere syge, såvel som området. Til gengæld skulle jeg så ikke arbejde.

En rigtig loppetjans, - som jeg ikke var spor begejstret for.

Jeg havde meget dårlige erfaringer med de følelser, de øvrige fanger nærrede overfor 'overfanger'. Jeg havde nu ikke behøvet at bekymre mig så meget over den udnævnelse, for den holdt kun i 24 timer.

Ved den følgende dags appel var det min opgave at melde min blok af til den jourhavende SS-befalingsmand.

Jeg aflirede en omhyggeligt indøvet remse, der skulle redegøre for tingenes tilstand. Hvor mange brutto, hvor mange der fragik på grund af sygdom og dødsfald, hvor mange til stede, netto. Altså: "Min blok har 36 fanger, tre på Revier, én død, 32 tilstede."

Men jeg sagde: "Blok Drei ist mit 36 Männer belegt, und...." Længere kom jeg ikke. Jeg fik én på siden af hovedet, så det sang for ørerne af mig. Så kom der et brøl fra Oberscharführeren "WIE?"

Jeg gentog min omhyggeligt indstuderede melding, men nåede igen ikke længere end til "...mit 36 Männer bel..." og bang, så sad den der igen, én på sinkadusen. Jeg virrede med hovedet, som en såret tyr, og tænkte "Hvad pokker er det, du gør galt?" For at noget var helt galt, behøvede jeg ikke yderligere hjælp til at indse.

Så hørte jeg en intens hvisken bag mig "Häftlinge, Häftlinge, nicht Männer!" Jeg rettede min remse, og da den endelig var afliret til min plageånd's tilfredshed, stak Oberschar'en sit ansigt helt tæt hen til mit, og så brølede han: "In diesen Lager gibt's keine Männer, nur Häftlinge, neh'?" Jeg havde helt glemt, at fanger ikke var mænd.

"Jawohl, Herr Oberscharführer" sagde jeg, men det var alt, alt for sent, jeg blev sendt tilbage i rækkerne af menige fanger. Og det var jeg egentlig rigtig glad for.

Morderbanden var, om end reduceret, stadig opsatte på deres hævn. Den samme dag, jeg blev detroniseret fra mit kortvarige høje embede som Stubendienst, blev jeg beordret ind i en gruppe, der skulle flytte slagter fra en kæmpe stor bunke og over i nogle tipvogne.

Ivan og Rudi var i den samme gruppe og advarede mig om, at de ventede lusk i dag. Den degraderede og reducerede bande var stadig opsat på at slå mig ihjel. Nu, mere end nogensinde. Mine venner lovede at holde et vågent øje med mig.

Jeg forsøgte at holde mig så nær vagterne som overhovedet muligt, og så knapt nok, hvad jeg lavede med min spade. På et tidspunkt stod jeg nær et hjørne af den 5-6 meter høje bunke og huggede løs på slagterne, da jeg hørte et advarende fløjt. Jeg kiggede skræmt til begge sider, men så ingen. Bortset fra de to vagter, der gloede uinteressert i min retning. Jeg havde hugget mig så dybt ind i slaggebunken, at jeg nemt kunne være blevet angrebet fra to sider, hvis angriberne holdt sig nede og kravlede frem til mig. Der ville vagterne heller ikke kunne se dem. Jeg hævede spaden, klar til at slå, men hørte så et højt, pludseligt afbrudt skrig, og den anden af Kapo'erne fra morderbanden faldt, så han blev synlig derfra, hvor jeg stod. Han måtte have luret lige rundt om hjørnet fra det sted, hvor jeg arbejdede.

De to vagter kom løbende til, alarmeret af skriget. Da de og jeg rundede hjørnet, var der ingen andre at se. Kun min Kapofjende, der lå med blodet sprøjtende ud af et dybt, grimt udseende spadehug i den ene skulder. Ved siden af ham lå et halvanden meter langt jernrør, med et stort knivsblad presset op i den ene ende. Hvad det skulle have været brugt til, var jeg ikke i tvivl om, men der var altså en anden, der skulle have gjort et regnskab op, og som kom først. Det var ikke Rudi og Ivan, hvis jeg overhovedet kan læse i ansigter. De var lige så forbløffede som jeg.

Ved den efterfølgende afhøring om hændelsesforløbet svor de to vagter på, at det umuligt kunne have været mig, der var gerningsmanden, da de havde været lige i nærheden af mig hele tiden.

Kommandanten, min frimærkebekendt, gav tydeligt udtryk for, at den historie troede han ikke en døjt på. Han førte den imidlertid til protokols, som den blev fremstillet.

Senere på dagen, da jeg trillede afsted med en af de små tipvogne, fyldt til overmål, kom han forbi, og jeg måtte, som det var befalet, slippe, hvad jeg havde i hænderne, tage huen af, og stå ret. Han rakte tre fingre i vejret, smilede skævt, og sagde "Dass hast Du gut gemacht!" Det var svært at holde masken, men jeg turde ikke lade ham få den formodning, at han kunne have ret.

Den aften fik Ivan og Rudi det halve af min Røde Kors pakke og en pakke cigaretter. Uden dem havde jeg aldrig klaret den vanskelige situation. De tre resterende, menige medlemmer af morderbanden havde nu forstået, at jeg kunne være livsfarlig at omgås, og lod mig i fred, idet de var overbeviste om, at jeg havde haft mere end én finger med i spillet ved deres fællers pludselige dødsfald. Havde jeg nu også det?

Svaret blæser i vinden. At jeg fortsat, under hele resten af mit ophold i Finkenwerder lejren, ustandselig kiggede mig over skulderen, kan vel ikke forbavse nogen. Men jeg har aldrig sovet dårligt om natten på grund af mine dødsfjenders uheldige skæbne.

Min norne? Hun pillede den sorte tråd ud af sit garn.

Nogle dage efter min korte og uheldige optræden som Stubendienst, blev jeg sat til at skubbe slaggefyldte tipvogne ind gennem lejren. Et rigtigt hestearbejde, i ordets bogstavelige forstand, som her blev udført af én mand.

Det gjorde ikke situationen bedre, at den Kapo, som jeg havde over mig konstant, var en nederdrægtig Satan, en af de værste i lejren. Også kriminel. Og specialist med sin kardan-gummirem fra en motorcykel, en benhård og dog smidig gummipisk.

Hans teknik bestod i at trække piskene til sig lige i det øjeblik den ramte offeret, med det resultat, at der ofte fulgte en luns kød med fra det ramte sted, hvad enten det nu var sædet, ryggen eller lårene. Han var hadet og frygtet af alle fangerne.

Det var blevet tøvejr, og æltet i lejrgaderne og på appelpladsen var værre end nogensinde. Om eftermiddagen var jeg så udaset af at skubbe tipvogne, at jeg måtte og skulle hvile et livsfarligt øjeblik. Det skete lige ud for en gruppe russere og polakker, der var sat til at dræne den mudrede lejrgade. Lejrkommandanten gik frem og tilbage og rasede over det ringe arbejde, de udførte. Ringe, fordi det virkede planløst, uden viden om, hvordan man byggede drænsystemer. Ellers var det hårdt nok.

Kommandantens vrede var overhovedet ikke fremmede for effektiviteten. De arme fyre var hundenervøse. Kommandanten var fnysende arrig. Så tog jeg, for natten ved hvilken gang, en chance. Gik over til de rådvilde fanger, kaldte dem sammen og forklarede, hvordan de skulle grave et sildebens-mønster, der løb fra de højere liggende sider af lejrgaden og ind til 'rygraden', den dybe midterrende i gaden. Da jeg havde tegnet systemet med en pind i mudderet, var de med på tanken, og vi gik så i gang fra den laveste ende af lejrgaden. Jeg mærkede midterrenden op med et nøgle høstbindegarn. Nu kom min Kapo farende, han råbte og bandede, svingede vildt med sin livsfarlige pisk.

Mens vores planlægningsarbejde havde stået på, var vi blevet iagttaget af kommandanten, som ikke havde grebet ind. Det gjorde han nu. Han vendte rundt mod den fremstormende Kapo, stoppede ham, og gav ham ordre til selv at bakse den tunge tipvogn væk. Det lykkedes Kapo'en at skjule sit raseri, og han gik straks i gang med mit hestearbejde.

Alt andet ville også have været dødeligt.

Kommandanten fulgte vort arbejde hele resten af dagen og om aftenen lod han mig forstå, at jeg også skulle være sjakbejs de følgende dage.

Efter en lille uges arbejde var lejrgaderne atter blevet til at færdes på, især efter at vi havde toppet af med en belægning af slagger. Da vi var næsten færdige, kom kommandanten hen til mig og udtrykte sin tilfredshed med arbejdet. Han spurgte, hvad jeg lavede i Danmark, - ud over at samle på frimærker.

Jeg indså det håbløse i at søge at forklare ham, hvad en kunstsmedemester bestilte, og sagde kort og godt at jeg var smed. Han spurgte, om jeg kunne svejse, og jeg sagde "Ja, jeg kan både autogen- og elektrosvejsning." Han spurgte derefter, om jeg var interesseret i et job ovre på værftet.

Det var jeg afgjort.

Dels fordi forplejningen var bedre for 'specialister', og dels fordi jeg så ville komme væk fra den forbistrede Kapo, som afgjort ikke nærrede de varmeste følelser for mig lige i øjeblikket. Kommandanten sagde kort "Følg med." Og vi gik over til den kæmpestore jern- og glashal magen til den B&W havde på Refshaleøen i København. Det vil sige, ikke helt magen til, nu længere. Konstruktionen var den samme, men der var en påfaldende mangel på glas i bygningen. De engelske flyvere havde gjort deres natarbejde godt.

Jeg skulle aflægge en svejseprøve, og da den var bestået, blev jeg ført hen til tre tyske værftsarbejdere, som jeg skulle være i sjak med. Jeg fik ordre til at møde på arbejde næste morgen.

Morgenen kom, og den var rigtig kold. Polaragtig.

Det var igen slået om i frost, frøs 12 grader. Og blæste. Da jeg kom over i værftshallen susede den isnende vind lige tværs gennem dette kæmpemæssige stålskelet, og jeg frøs i min tynde fangedragt, så tænderne raslede.

Og alligevel skulle denne dag blive en af de meget, meget få varme dage under mit ophold i Hitlers koncentrationslejre.

Den ene af de tyske arbejdere i mit sjak kom hen til mig. En spinkel fyr, hvis navn var Niels Desen. Han bad om nøglen til min værktøjskiste. Jeg afviste ham først, idet jeg sagde "Nej, den kan jeg ikke give dig. Jeg hæfter med mit liv for indholdet!" Han hviskede til mig "Lån mig nøgle og kiste i en halv times tid. Jeg er din ven og vil dig det kun godt!" Han så virkelig venlig og rar ud, havde nogle varme venlige øjne, og efter et øjeblik tøvnen gav jeg ham begge dele.

Tænderklaprende, men nu ikke længere blot fordi jeg frøs. Han listede ind i en af økonomi-ubådene med den, og kom ud efter et kvarters forløb, uden værktøjskisten, gav mig nøglen tilbage, og hviskede til mig om at være forsigtig, når jeg åbnede den, passe på ikke at blive set.

Ved først givne lejlighed listede jeg ind i den lille u-båd, fandt min værktøjskiste, hvor han havde gemt den, og lukkede den op. Det var én af de dejligste, - og varmeste oplevelser i mit liv. Niels havde taget sin langærmede undertrøje og de lange underbukser af og lagt dem ned til mit værktøj.

Jeg kunne have grædt af glæde. Hvilken pragtfuld, spontan, sød og menneskelig tanke lå der dog ikke bag denne handling. Niels måtte kende faren ved at hjælpe en fange, men alligevel havde han ikke taget sig et øjeblik betænkningstid. Jeg fik hurtigt min 'pyjamas' af, krøb i hans undertøj og tog fangedragten udenpå. En vidunderlig varm fornemmelse i alle ordets betydninger.

Da jeg krøb ud af u-båden, var Niels i fuld gang med at elektrosveje, men skævede alligevel op over beskyttelseskærmen. Jeg holdt tavst mine to hænder sammen foran mig og rystede dem i taknemmelighed, og fik et dejligt varmt smil til gengæld.

Rundt om i værfthallen var der anbragt kulbækkener, som glødede lystigt i den ellers iskolde hal. Det var et privilegium, forbeholdt rigstyske arbejdere, at få lov at gå hen og varme sig lidt ved dem. I hallen var det sorte SS-soldater, der havde vagten og ikke vore venlige gamle sømænd fra lejren.

Men Niels, og hans gode ven Fritz Köbenich, vidste præcis hvem af vagterne, der var reglementsryttere, og hvem der ikke interesserede sig for om en forhutlet og forfrossen fange stjal lidt af den varme, der ellers var reserveret til brug for tyskere og gråspurve.

De vågede over mig, og sørgede for at jeg også fik min beskedne del af varmen, når en af de mere fremkommelige SS'ere havde vagt ved kulbækkenet. De advarede mig også mod den fjerde mand i vort sjak. Han var partimedlem, og det var de ikke, sagde de.

Jeg tvivlede ikke et øjeblik på deres ord, fik heller aldrig grund til det.

Fritz Köbenich, en lang og tynd mand, døde få år efter krigens slutning. Jeg fik et brev fra hans enke, hvori hun fortalte mig, at hun ville kunne få en højere pension, hvis det kunne bekræftes, at Fritz havde hjulpet mig.

Jeg gik ned til den dengang så kendte Politimester Græsted på Vesterbro Politistation, og satte ham ind i sagen. Fik omgående en officiel skrivelse, der bekræftede, at jeg havde givet udtryk for, at Fritz var en medvirkende årsag til, at jeg havde overlevet min visit i det Stortyske. Fru Köbenich fik sin forhøjede pension, og jeg havde afdraget lidt på en ellers ubetalelig gæld. Selvfølgelig sendte jeg pakker med mad og tøj til både Niels og Fritz, efter at jeg var kommet hjem.

Mit arbejde på værfthet var at svejse afstivninger ind i de små, masseproducerede ubåde kaldet Kanalklassen. Eller økonomiklassen, som jeg før har beskrevet.

Men det bestod også i at svejse torpedorørene fast til deres fundament, efter at de tyske ingeniører havde målt dem og lagt dem i overensstemmelse med konstruktionstegningerne. Så snart de havde set mig anbringe et par svejseklatter, dér hvor de ville have dem, gik de videre til den næste ubåd.

Masseproduktion. Når de var vel ude af båden, gik jeg op til den anden ende af rørene, gav dem et lille dask, så de vel var et par grader ude af vinkel, før jeg gik igang med det egentlige svejsearbejde. Niels og Fritz vidste om, hvad jeg gik og lavede. De advarede mig kraftigt om konsekvensen af at blive opdaget.

Jeg var komplet ligeglad, selvom deres bekymring selvfølgelig var en positiv ting. Jeg fortsatte med mine små korrektioner af torpedorørene i den tid, jeg var beskæftiget på værftet. Og har det reddet bare én allieret sømands liv, så er jeg glad. Men det får jeg jo aldrig opklaret.

Niels fortalte mig, at disse små ubåde sjældent holdt mere end en måned, og det var egentlig ikke svært at forstå. Det meget spinkle skrog ville formentlig bryde sammen under den trykbølge, en dybvandsbombe skaber, selv når den detonerer på afstand. Bortset fra at konstruktøren havde været meget sparsommelig i materialeanvendelsen, må det være fremgået af det foregående, at arbejderne på dette værft, en blanding af desillusionerede tyskere, tvangsudskrevne franskmænd og udhungrede kz-fanger, ikke netop udgjorde en velmotiveret arbejdsstyrke med høj moral.

Vi skulkede, når vi kunne komme afsted med det. Vi byggede flydende ligkister, der hvis de kom i kamp, næppe ville ramme deres mål og dermed løse opgaven.

Hver morgen så jeg frem til, hvad Niels og Fritz nu havde med til mig, og jeg blev aldrig skuffet. Et par store kartofler, æbler, gulerødder, og en enkelt gang en thermobeholder med en dejlig kraftig suppe, kogt på ben, og ikke på de trivielle kålrabi.

Det var nogle pragtfulde venner, jeg havde i de to tyske værftsarbejdere. Men alt får en ende, også mit arbejde på værftet, som desværre blev kortvarigt. Det sluttede brat på denne måde:

En togstamme af godsvogne fyldt med rygende varme slagger blev rangeret ind på værftet, og kz-fangerne blev sat til at losse dem. Vi blev beordret op i de rygende og glohede slaggebunker og gik i gang med at tømme godsvognene. Det var ondt arbejde. Varmen fra slaggerne trængte hurtigt gennem sålerne på vort fodtøj, og vi måtte hoppe og danse for at undgå brandvabler på fødderne. I samme øjeblik vi holdt en dansepause, brølede de forbandede SS'er ad os, og kylede store slagger efter os.

Jeg arbejdede sammen med mine to venner, Leo fra Randers og Moldow fra Hellerup. Pludselig kunne jeg ikke tage mere, - der var helt udsolgt, - og jeg hviskede en plan til mine kammerater. Jeg ville simulere en besvimelse, og lade mig falde i slaggerne. De skulle så styrte hen og samle mig op, så måtte vi se, hvad der siden hændte. De var overbeviste om, at jeg var blevet tosset og troede ikke, at jeg ville kunne gennemføre planen. Men de lovede dog at gøre, som jeg bad dem.

Jeg lod mig falde, rullede ned af slaggebjergene og opfattede, at mine kammerater sprang efter mig. Det kom vist helt bag på SS'erne, for de lod Leo og Moldow løfte mig op og begynde at bære mig over på lejrens sygestue.

Men så vågnede SS-vagterne pludselig op til dåd, standsede sygetransporten og befalede mine venner til at anbringe mig i en stor tom tipvogn. Det var nær blevet min død. Jeg lå direkte på massivt jern i 10 graders kulde, og måtte lade som om jeg var besvimet i næsten en time, hvor kulden åd sig helt ind til marven i mine knogler. Samtidig havde jeg brandvabler under fødderne! For lidt og for meget fordærver alting.

Til sidst kunne jeg ikke holde det ud længere og blev nødt til 'at komme til mig selv'. Jeg blev til min store forbavselse befalet at gå over i barakken og hvile mig. Næste morgen mødte jeg atter på arbejde på værftet, men efter et par timer begyndte jeg at ryste som et espeløv, kunne ikke holde på værktøjet og havde synsforstyrrelser. Jeg var ikke i tvivl om, at jeg havde høj feber og var alvorligt syg. Niels og Fritz fik mig anbragt ved et af de store kulbækkener, men det hjalp kun lidt. Hele mit legeme rystede fuldstændigt ukontrolleret.

SS-vagten kom hen og befalede mig at gå tilbage til arbejdet, men fandt sig pludseligt omgivet af en større flok tyske arbejdere, der højrosted forlangte, at jeg skulle føres til værftets sygestue. En heftig diskussion udspandt sig, og de tyske arbejdere nægtede at gå tilbage til arbejdet, før jeg var kommet under lægebehandling.

Værftets overingeniør kom til. Han beordrede SS-vagten til at føre mig til værftets læge, og, - svært bandende, - trak vagten af med mig. Hvordan vi kom derover, har jeg ingen erindring om, men vagten virkede ikke som den menneskekærlige type, der kunne have fundet på at bære mig, så jeg må jo være gået ved egen kraft. En vandrende bevidstløs. Men på én eller anden måde kom vi derover og blev modtaget af en meget venlig læge. Han fik mig anbragt på briksen, begyndte sin undersøgelse, og pludseligt slog han over i et let radbrækket dansk! En dansktalende læge på et tilfældigt tysk værft? Og så lige når man havde allermest brug for ham. Han fortalte mig, at han havde arbejdet på et mindre sygehus på Fyn, havde boet en halv snes år på Langeland, og havde elsket det.

Det var mit store held.

Diagnosen var dobbeltsidet lungebetændelse, symptomerne en legemstemperatur på 41 grader, og jeg havde en puls, der var alarmerende høj.

Under alle andre omstændigheder havde det været slut for en værdiløs fange som mig, hvis han da ikke lige havde en norne til at våge over sig.

Men min dansktalende læge mente, at han havde medicinen, der kunne hjælpe mig - sulfamid. Han hviskede "Nu går jeg over til SS-vagten, byder ham på en snaps, og holder ham hen med snak, og imens lytter du nøje til, hvad min sygeplejerske fortæller dig, ikke?" Jeg nikkede omtåget, og han forsvandt over til det dumme svin af en SS-er, som var almindeligt afskyet af os alle. Sygeplejersken var en engel. Gav mig en indsprøjtning og en lille æske sulfamidpiller. Indskærpede mig, at det var uhyre vigtigt, at jeg tog en hver fjerde time. Lægens ordre.

Jeg nikkede igen svagt og var dem begge dybt taknemmelig.

SS-eren havde åbenbart fået mere end én snaps, for han virkede næsten menneskelig, ja, jeg fristes endda til at bruge udtrykket venlig, da han eskorterede mig over til kz-lejrens sygestue, hvor jeg skulle indlægges.

Turen tilbage til lejren står ligeså uvirkelig for mig, som den, der gik til værftslægen. Men måske bar SS-eren mig denne gang? Jeg erindrer svagt, at jeg blev lagt op i en køje, hvor der allerede lå en russer. Selv sygestuen i en kz-lejr var dobbelt belagt.

Vi havde samme dag fået udleveret Røde Kors pakker og jeg havde fået lov at tage min med ind på sygestuen. Jeg mumlede til min sengekammerat, at der var mad og cigaretter i pakken, og at han kunne tage så meget, som han ville, hvis han blot sørgede for, at jeg fik en sulfamidpille hver fjerde time.

Han nikkede og sagde, at det skulle han nok sørge for.

Derefter gled jeg ind i en dyb bevidstløshed, vågnede først tre dage senere, da krisen var overstået.

Jeg var sulten og tørstig, men havde ingen forventning om, at min nye russiske sengekammerat skulle have efterladt så meget som en splint af den ham betroede - og lovede - Røde Kors pakke. Faktisk havde han overhovedet ikke rørt den! På mit forvirrede spørgsmål svarede han, at han havde fundet det bedre at vente, til vi kunne dele indholdet.

Hvilken ven, og hvilken viljestyrke, der havde holdt ham fra den åbenbare mulighed for at tømme pakken til sidste krumme og dråbe. Men nej, den var helt urørt og det eneste, der manglede, var de 18 piller, der havde bragt mig gennem krisen. Han havde overholdt sin del af aftalen punktligt. Jeg var målløs, men han var nu heller ikke nogen helt almindelig russer, lignede i alt fald ikke dem, jeg hidtil havde mødt.

Det beviser kun, at disse påståede nationalkarakteristika er det rene sludder. I løbet af de seneste måneder havde jeg truffet en hel del svigefulde danskere, nogle meget venlige og varmhjertede tyskere og en bundærlig, ordholdende og meget kultiveret russer. Og så havde jeg endda til gode at møde svenskere, der ikke satte lighedstegn mellem neutralitet og ligegyldighed. Så kom ikke til mig og tal om, at alle mennesker fra denne eller hin nation typisk er sådan og sådan. Sådan noget vrøvl!

Nå, tilbage til min russiske ven og sengekammerat. Han kunne ligge i timevis og fortælle mig om den russiske litteratur og musik, drage sammenligninger til vesteuropæiske udviklinger på de samme områder. Kort sagt et særdeles musisk, russisk menneske med en skarp analytisk sans, en fornøjelse at være sammen med.

Jeg fandt hurtigt ud af, at Max, som var vores russiske læge, behandlede min ven med den yderste respekt, og flere gange om dagen kom han til vores køje, og de to diskuterede ivrigt og længe på russisk.

Somme tider, og oftest når de var af forskellig opfattelse, oversatte de problemets nøgleord til tysk, og bad om min mening. Det gav mig en vis indsigt i deres baggrund. De var begge ukrainere, og det fremgik tydeligt af de oversatte problemstillinger, at de begge håbede, at Ukraine en dag igen skulle blive totalt uafhængigt af USSR.

Vi kom ind på emnerne skulptur og malerkunst. Emner som nonfigurativ kunst og kubisme, var dem helt fremmede. De rystede på hovederne. Jeg bad Max om en tegneblok og en blyant, og begyndte at illustrere mine argumenter. De fangede det hurtigt, blev meget begejstrede, og jeg måtte pænt aflevere mine skitser. Uden fortrydelse.

Hver dag kom kommandanten, filatelisten, over på Revieret. Kiggede interesseret til hver eneste sengeliggende, havde ofte opmuntrende ord til de mest syge, men naturligvis også et skarpt øje for eventuelle simulanter. Og han var svær at føre bag lyset.

Et par dage efter at jeg var begyndt at komme mig, kom Max og fortalte min russiske ven, at han ikke længere var i stand til at dække over ham. Min ven måtte tilbage til barakken allerede næste dag. Han svarede, at det var i orden, men blev alligevel meget stille.

Jeg forsøgte at opmuntre ham, sagde, at det kun kunne vare kort tid, før vi alle kunne komme hjem igen. Han svarede " Du har sikkert ret, der er ikke længe til afslutningen, og du vil kunne vende hjem til dine kære med det samme. Men ikke jeg.

Alle vi russere, der har været i tysk fangenskab i længere tid, skal først gennem en omskolingslejr, så vi kan få genopfrisket vores begejstring for den sovjetiske version af kommunisme. Og det kan tage op til et helt år!"

Det havde jeg ikke tænkt på og følte dybt med ham.

Så fortsatte han "Jeg er ikke menig soldat, men har en høj rang i den Røde Hær. Jeg nåede kun lige at skifte til civil, inden jeg blev tilfangetaget, så for mig gælder der sikkert nogle specielle omskolingsregler."

Den næste dag forlod han Revieret, og jeg var meget ked af at se ham gå, kan kun håbe, at han blev vel modtaget i sit hjemland. Han var et dejligt menneske.

Max havde en lille russisk knægt på tolv år til at gå sig til hånde på Revieret. Han holdt ilden ved lige i den lille, tykmavede kakkelovn, bragte mad til de sengeliggende o.s.v. Det var jo kun en lille lejr, og vi var mellem 20 og 30 indlagte, så det klarede han helt fint.

Han var en usædvanlig kvik unge. Talte tysk, fransk og polsk, udover sit modersmål, naturligvis. Han kom hen til mig og spurgte, om jeg ville lære ham dansk. Jeg fortalte ham, at det næppe var sandsynligt, at han nogensinde ville få brug for det, men han insisterede. Tilbød mig, at han til gengæld ville vaske mig over det hele, og alt mit tøj. Jeg slog til.

Han kom ind med et vandfad med varmt vand og et stykke sæbe, og jeg tog tøjet af. Inderst på kroppen havde jeg et flonelsmavebælte, som Ivan havde givet mig, og det skulle naturligvis også af. Det kom det, og vi fik begge et chok. Under mavebæltet sad en tyk kage af lus.

Jeg blev panikslagen, der må have været i tusindvis. I de seks dage, som jeg havde tilbragt på Revieret, deraf de tre mere eller mindre uden bevidsthed, havde disse lus fundet sig et dejligt varmt sted, men de havde mærkeligt nok ikke bidt mig en eneste gang. Alene tanken om, at jeg havde huset alle disse små bæster gjorde mig næsten syg igen. Men russerknægten grinede bare, tog mavebæltet og gik hen til den glohede ovn og slog mavebæltet om den. Der lød en kortvarig syden, bragen og knalden, og en grim stank bredte sig i stuen.

Da han få sekunder efter rev bæltet af kakkelovnen, var hele kagen af lus brændt til døde, og han børstede resterne af, lagde mavebæltet til vask sammen med mine andre ting. Enten var han genial, eller også havde han gjort det, måske set det gjort før.

Han kom hen til min køje mange gange om dagen, med spørgsmål om livet i Danmark, om naturen, dyr og fugle, var i det hele taget utroligt videbegærlig. Han fortalte mig, at han havde mistet begge sine forældre, og var blevet stuvet i en fangetransport, da han var 10 år gammel.

Da han kom til lejren, havde Max taget sig af ham, og der havde han været lige siden. Helt sikkert en gut, der kunne nå vidt, givet de rigtige muligheder. Om han nogensinde fik dem, ved jeg ikke, for vore veje skiltes, da jeg forlod Revieret, og jeg så ham aldrig siden.

Måske overlevede han lejren, måske sidder han i dag i en stor stilling i Kreml, og har indflydelse på forholdet mellem stormagterne! Det ville jeg nu ikke være så nervøs ved. Måske, måske, måske, - det er det stof, drømme er gjort af.

Jeg fik en ny sengekammerat.

Raoul, en fransk fange, dødsyg af tuberkulose. Han hostede uafsladeligt. En rigtig grim hoste. Og alligevel bad han hele tiden om cigaretter. Revierets anden læge var også franskmand og specialist i tuberkulose. Da jeg spurgte ham om Raouls chancer, rystede han på hovedet, og sagde, at han ikke havde langt igen, og bad mig iøvrigt om at være god ved landsmanden.

Endelig sagde han, at det ikke betød en kæft om Raoul røg eller ej. Hans mening var helt klar, men jeg havde på dette tidspunkt kun fem cigaretter tilbage og fortalte Raoul, at han kunne få en halv om morgenen, og den anden halve om aftenen.

Den tredje nat vækkede Raoul mig, og bad så mindeligt, om han ikke kunne få sin cigaret nu. Jeg sagde nej, der er kun to tilbage, én til i morgen og én til i overmorgen, og så må vi se...

Han tiggede mig flere gange, men jeg gjorde mig hård, sagde fortsat nej. Jeg kunne ikke falde i søvn igen, lå og tænkte på Raoul, og til sidst besluttede jeg mig til at give ham den fandens cigaret, så jeg - og han - kunne få fred. Jeg vendte mig, tog Raoul i skulderen og rystede ham, idet jeg hviskede, at han alligevel gerne måtte få den cigaret nu.

Han reagerede ikke, havde fået fred, han var død.

Jeg var fortvivlet over min stædighed, mit forsøg på at spille Vorherre, men nu var det for sent, alt for sent. Det var en svær nat at komme igennem, og mine selvbefrejelser hjalp ikke nogen af os, men jeg glemmer aldrig Raoul og hans sidste og afviste bøn.

Efter at Raoul var blevet båret bort, fik jeg køjen for mig selv resten af mit Revierophold, og jeg nød det, når lige undtages den dag den franske læge fortalte mig, at jeg, som de fleste andre på Revieret, havde fået lungetuberkulose.

Inden jeg fortæller den næste episode, må jeg nok lige give en smule baggrund. Bortset fra min lille norneflirt har jeg et afslappet forhold, både til det parapsykologiske og den statsstøttede danske religiøse opfattelse.

På den ene side er jeg overbevist om 'at der er mere mellem himmel og jord, end det forundes os mennesker at forstå', på den anden side er jeg nærmest agnostiker. Jeg kan bedst lide at få syn for sagn.

Men, som det allerede er beskrevet om mit ophold i Vestre Fængsel, får jeg sommetider "syn", kraftige forudannelser, som regel forbundet med drømme, som ofte har holdt stik.

En objektiv forklaring? - Jeg har ingen.

Men jeg drømmer, og tit passer dét, jeg drømmer. Jeg sov i min enekøje på Revieret, og jeg drømte. Jeg var hjemme hos Mor i Valby, sad i stolen overfor hende, fortalte hende, at hun ikke skulle være urolig for mig. Lovede hende, at jeg ville klare mig, at jeg vidste, at jeg ville komme hjem igen, trøstede og beroligede hende.

Det var natten til den 2. marts 1945, og næste morgen noterede jeg i min lille lommebog: " Så Mor i nat." Den 2. marts 1945 kom mine tre brødre, Willy, Kaj og Leo hjem til Mor og fortalte hende, at de fra Røde Kors havde fået meddelelse om, at jeg var død i tysk fangenskab.

Hun afviste dem pure. Fortalte, at hun havde drømt om mig, 'set' mig i nat, at jeg så syg og tynd ud, men at jeg på det bestemteste havde lovet hende at komme hjem igen. Forklar mig dette, eller lær at leve med det uforklarlige. End ikke den fejlagtige meddelelse fra Røde Kors har jeg kunnet få en forklaring på.

Fridag

Max kom hen til mig og fortalte, at nu måtte jeg ud af køjen. Efter en dags spadseren rundt på Revieret, blev jeg sendt tilbage til barakken. Ved appellen næste morgen skete der noget højst usædvanligt.

Vi fik en fridag!

Dagen var begyndt med strålende solskin, og en dyne af varm luft lå over lejren. Kommandanten gav os tilladelse til, for første gang, at vandre frit omkring i lejren og sludre med hvem, og om hvad vi havde lyst til.

Selv Rosbæk fik munden på gled den dag,- han havde ellers givet partiet som 'den tavse dansker', gået rundt alene og sat al sin koncentration og viljestyrke ind på det eneste mål, at overleve.

Hen på formiddagen kom kommandanten over til os, mens vi sad og slikkede solskin, drak den første vårsol ind, og bad os synge nogle sange fra hjemlandet.

Vi havde en italiener i lejren, som blev anset for småtosset, - gik altid rundt og sang, uanset omstændighederne. Ved nærmere eftertanke, vi havde jo hver vor overlevelsesteknik og dette var måske hans. I alt fald lagde han ud, og han leverede nogle pragtfulde napolitanske serenader, i vore øren knapt overgået af Gigli.

Så overtog russerne scenen, fandt hurtigt hinanden i et flerstemmigt kor, og henrykkede os alle med såvel vemodige som glade folkesange.

Franskmændene gav nogle viser til bedste, også en succes, kun med os danske kneb det en hel del.

Vi har vel ikke en sangtradition, der kan måle sig med den, de førnævnte kunne trække på, men dog en sangskat, som ville have gjort sig i dette selskab. Måske var det nordisk generthed, måske kun, at de var pokkers svære at hamle op med, italieneren, russerne og franskmændene.

Om eftermiddagen, efter at vi havde nydt en herlig frokost, der bestod af brød, roemarmelade og thevand - nej, jeg er faktisk ikke ironisk nu, det smagte virkelig helt anderledes den dag - så vi en kæmpesværm af sølvglinsende flyvemaskiner. De trak deres kondensstriber på den blå himmel, højt, højt oppe over vor solbeskinne lejr, på vej mod mål længere inde i Tyskland. En af de gamle vagter, en af sømændene, sagde til mig, at det var amerikanere. Jeg spurgte forbausset, hvordan han kunne se det på den afstand. "Nemt" sagde han med et smørret grin "Når du ser nogle sølvglimt, så er det amerikanerne, se du sorte pletter, så er det englændere,- og når du slet ingenting ser, så er det Luftwaffe!" Udover at jeg syntes, at det var en god vittighed, så rummede den sandhed, - Luftwaffe havde ikke gjort meget væsen af sig i den senere tid. For os endnu et tegn på, at vore plageånder var ved at være på knæene. Det havde været en herlig dag, harmonisk, næsten fredfyldt. Fuld af forventninger, men også med en dråbe malurt af bange anelser. Hvorfor en fridag?

Den følgende morgen stillede vi som sædvanligt til appel. Blev i samlet flok marcheret ned til en større færg, og sejlede ind ad Elben, ind mod Hamborgs inderhavn. Ingen havde fortalt os, hvad meningen var med dette. Først da vi atter var i land, langt inde i Hamborg, fik vi det at vide. Da fortalte en gammel vagt os, at vi skulle ind i en bunker af enorme dimensioner, der var bygget nær den inderste del af havnen. Bunkeren havde fire etager under jorden, og seks ovenfor, væggene og taget bestod af metertykt armeret beton og på toppen af det hele, sand i adskillige meters højde.

En konstruktion, der mindede lidt om den i Finkenwerder, hvor de oceangående ubåde, de blågrønne og skønne uhyrer blev bygget. Og den var lige så vanskelig eller umulig at slå hul på.

Da vi kom nærmere denne betonkolos, så vi en uendelig strøm af mennesker, der var på vej ind i den, i tusindvis af fanger, som myrer på et honningspor. Der opstod rygter om en Endlösung, om at vi alle skulle gasses, nu, fem minutter i tolv, for ikke at være levende vidner om de kommende taberes foragt for menneskeliv.

Vi vidste ikke, hvad vi skulle tro, men var nervøse.

Der blev blæst luftalarm, og det var umuligt for os at nå over til den store bunker. I stedet blev vi befalet ned i et almindeligt beskyttelsesrum. Inden vi forsvandt under jorden, nåede vi at opfatte, at der stod flere hundrede militærkøretøjer, både prærievogne og Kübler, opmarcheret udenfor den store bunker. Angrebet varede omkring to timer, og da vi atter kom op til overfladen, overhørte jeg en særdeles teknisk diskussion mellem to danske fanger, automekanikere, der gik på, om man kunne samle stumper nok sammen af de ramte køretøjer til at lave to eller fem hele biler! Hele den opmarch af køretøjer, vi havde set, før vi gik ned, var nu kun en rygende ruinhob og stemningen blandt de tyske officerer var ikke god.

Vi fik senere fortalt, at hele formålet med øvelsen var at finde ud af, om luftfornylsessystemerne i bunkeren også ville virke, når der var 20.000 mennesker derinde, samt hvor hurtigt man kunne komme ind og ud. Da man ikke var helt sikker på systemerne, og ikke ønskede at sætte værdifulde stortyske liv på spil, tjå, så var det jo en nærliggende idé at bruge kz-fanger. Som til så meget andet ubehageligt eller farligt.

Alt i alt var humøret noget bedre hos os, og nervøsiteten for at vi skulle massehenrettes var forsvundet, da vi sejlede tilbage til Finkenwerder.

Nogle begyndte at tælle alle de fartøjer, der lå i havnen, alle mere eller mindre under vand, men måtte hurtigt opgive. Andre interesserede sig for udbombede bygninger, ruinhobe og blokerede veje. Også de måtte snart give fortabt, men tørt konstatere, at man ikke skulle ret højt op i en lygtepæl, før man kunne se milevidt omkring. Hvis man altså kunne finde en lygtepæl, der stod på højkant.

Og hvad skulle vi mon bruge disse observationer til? Joh, jo tættere Tusindårsriget var på et sammenbrud, jo tættere var vi på friheden, og den mente vi nok, at vi kunne finde noget at bruge til.

Vi kom tilbage til Finkenwerder. Ved næste appel standsede kommandanten under sin inspektion ud for mig, og spurgte mig, om jeg havde snedkererfaring. Helt i strid med sandheden sagde jeg naturligvis ja. Jeg havde jo dog sat mine ben i sløjdlokalet på Vigerslev Skole og iøvrigt arbejdet med alle slags materialer, både i min kunstsmedie og i mit arbejde med skulpturer. Men snedker, det havde jeg i alt fald aldrig været.

Jeg regnede dog med, at det var lettere indendørs arbejde, og det var det.

Jeg blev kommanderet til Snedkeriet. Et lille rum, hvor der allerede arbejdede en polak, altså kun to mand ialt. En overskuelig verden. Vort arbejde bestod mest i at lave nye vindues- og dørrammer til erstatning for dem, der havnede i de små kakkelovne i barakkerne. Og i at lave erstatninger for vore erstatninger, der så også havnede i de små kakkelovne i barakkerne. Og i at lave... etc. etc.

Kort sagt et Sisyfosarbejde, der dog i sidste ende varmede både os selv og vore kammerater, og så var der jo ingen grund til at lave store kunstværker ud af vort snedkerarbejde, - når vi nu kendte det videre forløb.

Min makker, lejrnsnedkeren, var en polsk ubådskaptajn, altså med den samme fremragende baggrund i snedkerhåndværket, som jeg selv havde. Vi blev aldrig snedkere, men vi blev hurtigt gode venner.

I en af vore fortrolige stunder, når vi angiveligt drøftede en eller anden snedkeristisk detalje, som f.eks. hvorvidt det var bedst at bruge den store eller den lille hammer til at slå søm i med, eller, hvem der skulle slå, og hvem der skulle risikere at holde sømmet, fortalte jeg ham om mine flugtplaner.

Han fortalte til gengæld, at han også var langt fremme i sine forberedelser, og at han havde nogle forbindelser til den tyske modstandsbevægelse - sådan én fandtes faktisk også - som havde lovet at bringe ham op til den danske grænse. Det lød jo godt, for var vi først dér, så skulle jeg nok overtage, og bringe os til København, og få ham videre til Sverige, hvorfra han så måtte finde hjem til Gdansk.

Vi gik i gang med at planlægge vores flugt i detaljer. Han viste mig en maskinpistolattrap, som han havde fremstillet af træ, sortbrændt og lakeret. I dagslys kunne den ikke skræmme en gråspurv, men ved nat?

Samme dag fik vi indleveret en Schmeisser-maskinpistol, der skulle have repareret kolben. Selvfølgelig var bundstykket fjernet ligesom magasinet, og de havde sågu også glemt at give os ammunitionen med!

Alt sammen indlysende ved dag, men ved nat?

Vi besluttede os til at trække denne reparation ud, så længe som det var nødvendigt. Alt hvad jeg kunne undvære fra mine Røde Kors pakker, blev lagt til side, gemt oppe på snedkerværkstedets loft. Sukker, pølser, havregryn, marmelade, tørmælk og de uundværlige cigaretter. Alt sammen lå det deroppe, sammen med korkpropper til at sværte os med, byltet, færdigpakket.

Vi ventede nu kun på klarsignalet fra ubådskaptajnens tyske venner, som skulle hente os i en lille båd, sejle os ad Elben ud til munden, og derfra videre op langs kysten.

Menneskene spår, nornen spinder.

Mens vi gik i spændt venten på vort klartegn, skete der igen noget usædvanligt. Alle danske fanger blev kaldt ud på appelpladsen klokken ét om natten. Det var i sig selv ikke så usædvanligt, men det var årsagen til udkaldelsen til gengæld.

Kommandanten meddelte, at vi tidligt næste morgen skulle føres tilbage til hovedlejren, Neuengamme. Der skulle vi så interneres under Svensk Røde Kors beskyttelse, indtil vi kunne blive sendt tilbage til Danmark. Det kan nok være, at der blev glæde på den lille appelplads.

Vi måtte selvfølgelig holde masken, mens vi stod til appel, men det holdt hårdt, specielt da kommandanten ønskede os til lykke og god hjemrejse. Da vi var blevet alene brød jubelen løs, snakken gik, og alle eller næsten alle var højstemte.

Jeg havde en nagende tvivl, og prøvede at dæmpe deres forventninger, bare en anelse. Spurgte dem, hvornår vi sidst havde kunnet stole på en SS-ers ord, bad, ja nærmest tiggede dem om at ruste sig mod alle eventualiteter. Der er ingen glæde som forventningens.

Eller en skuffelse så stor som den skuffede forventning. Jeg talte for døve øren. Næste morgen klokken seks blev vi purret, lidt venligere end sædvanligt, fik vores thevand og et stykke brød. Blev formeret i marchkolonne, og så traskede vi ned til færgen, som skulle føre os til Hamborg, Neuengamme.

På vejen ud af lejren så jeg min nye polske ven, som stod i døren til snedkerværkstedet. Han så ikke glad ud, og synet af ham, tanken om de kuldastede planer, gjorde et dybt skår i min glæde over at skulle frigives.

I nattens løb havde jeg gjort, hvad jeg kunne for ham. Givet ham et brev på dansk samt et par adresser på folk, som eventuelt ville kunne hjælpe ham. Han lærte adresserne udenad, og han fik vore sammensparede forsyninger. Mere kunne jeg ikke gøre.

Jeg var jo fortsat under ordrer, kunne ikke frit vælge, om jeg ville blive eller rejse. Havde jeg haft valget, skulle jeg være blevet der.

Det var et pragtfuldt forårsvejr, og vi nød færgeturen ind til Hamborg. Kun en enkelt SS-er som leder af transporten, og så fire af de gamle vagter. Vi lagde til ud for nogle kæmpestore gamle pakhuse, meget lig dem, der kendes fra Københavns Havn, blev beordret fra borde, og derpå opstillet i den trivielle marchkolonne.

Så slog lynet ned!

Dessauer Ufer

Tre SS-ere kom ud fra ét af pakhusene og deres leder beslaglagde fangetransporten, det vil sige os alle sammen. Han hævdede at have bemyndigelse til at føre os alle til den lejr, han var ansvarlig for. Dessauer Ufer.

Vores transportleder protesterede, fremviste sin marchordre, men den røg i havnen med et slag af en ridepisk. Der var åbenbart både rang og stand mellem d'herrer, til ulempe for os.

Dette nye fænomen var ærketyperen på det affald, der kun kunne finde deres arbejde i den del af Hitlers garde, SS-Totenkopf Divisionen, der forestod bevogtningen af kz-lejrene.

Waffen SS, de regulære kampenheder, stillede andre krav til de hvervede, også en sær blanding, men rummede dog en del af blomsten af Tysklands ungdom i sig.

Vi andre så kun rødderne!

Han var fed, grim, provokerende, bestialsk, med et koparret ansigt og iskolde fiskeøjne. Skrævende ben og med kasketten skubbet tilbage i nakken. En parodi på en parodi. Men sikkert ikke dum, han var snarere bondesnu - og dødsensfarlig.

Og så var han kommandant for dødslejren Dessauer Ufer, der skulle blive vort næste bestemmelsessted. Jeg stod yderst i geledet, lige ved siden af en af de gamle vagter.

Stak ham to pakker cigaretter, og bad ham om at rapportere til kommandanten i Finkenwerder, hvad der var sket. Det lovede han.

Vores nye chef stablede sig nu op foran marchkolonnen og slog med sin ridepisk på de lange sorte støvler, mens han råbte og skreg.

Højt.

Efter således at have indgydt os en passende respekt for sin person, råbte han noget til sin hird, og marchkolonnen satte sig i bevægelse.

Alle vi, der allerede troede os halvt hjemme, marcherede nu til Dessauer Ufer. De lejre, vi indtil nu havde stiftet bekendtskab med, var nok slemme, men når de blev sammenlignet med Dessauer Ufer, var de i det højeste forgårde til Helvede. Dette var selve Helvede.

Bortset fra, at der ikke her, som i den traditionelle opfattelse af Helvede, var varmt. Tværtimod. Alt var fugtigt og iskoldt. I den såkaldte sovesal drev væden i strømme ned ad væggene. Madrasserne var gennemfugtige, tæppelaserne kunne vrides. Det var næppe forhold som selv kernesunde og raske mennesker ville kunne overleve ret længe. Og vi var hverken kernesunde eller raske.

Arbejdsdagen var på 14 timer, og arbejdet bestod i at gå ombord i de sænkede skibe og både, som fyldte floden og havnen så tæt som makrel i tomat. Her skulle vi demontere alt af værdi fra fartøjerne, og bringe det i land.

Var opholdet i barakken ubehageligt, så var det dog for intet at regne sammenlignet med forholdene nede i vragene. For at få løsnet og bjærget maskindele m.v., måtte vi tit tilbringe timer i iskoldt vand, der nåede os til livet. Og ikke noget med at stoppe for at tage sig et hvil. Det blev straks afregnet med et slag af en stok eller svær læderrem. Aftensuppen var kold, og der var ikke noget brød til.

Stemningen var langt, langt nede, mange græd. Men det skulle blive værre endnu. I løbet af natten blev der blæst luftalarm, og vi blev jaget og puffet ned i en dyb kælder. Trappen var både stejl, smal og mørk, så vi vendte os for at gå ned, som man gør ad en stige. Men nej, den gik ikke. SS'erne greb blot de forreste og styrtede dem ned i mørket.

Når valget stod mellem at løbe forlæns ned ad trappen eller at blive kylet ned, var det ikke svært at vælge. Det kostede nogle brækkede ben og forvredne ankler, før vi fik organiseret nogle 'gribere', der tog imod for enden af trappen. Nede i bunkeren stod vi igen i iskoldt vand, denne gang dog kun op til midt på skinnebenet. Det varede 2-3 timer. Og vi stod op. I begsort mørke.

Hvis dette ikke var selve Helvede, så var det i alt fald en helvedes usund tilværelse. Det var uhyggeligt svært at holde modet oppe, endnu sværere at hjælpe kammeraterne med at undgå at bryde sammen, men jeg fortalte dem dog om min aftale med den gamle mariner. Han var vort eneste håb.

Den tredje dag blev vi danske fanger kaldt til appel. Ude på appelpladsen stod to højtstående officerer samt den fede, koparrede SS-leder. Han havde meget røde ører. Han havde tilsyneladende fået en General-skideballe.

Vi blev marcheret ud af Dessauer Ufer, og hvis nogen græd ved den lejlighed, så var det ikke på grund af afskeden med dette pesthul, men ved tanken om vore danske kammerater, som opholdet i lejren havde dræbt eller såret. Af vort hold på ca. halvtreds var seks døde og fire på hospital, et eller andet sted i Hamborg. På tre dage.

Vor nye internering var en skole midt i Hamborg, der hed Bullenhus-Damm. Vi var stadig i fangenskab, men dette var en enorm forbedring af vore forhold, af vore overlevelsesmuligheder.

Vort arbejde var at tage mursten fra bygningsruinerne, rense dem for mørtel, og stable dem i store velordnede stabler, - og vi bestemte stort set selv farten.

Vi havde ukrainske SS'ere som vogtere. De havde alle mere eller mindre opgivet håbet, og lod os for det meste være i fred, vendte blot ryggen til, hvis de så os tage en pause.

Der var faktisk kun to tyske SS'ere i lejren, som vi skulle være meget forsigtige med, 'Spidsmusen' og 'Muselmanden', men de var til gengæld nogle rendyrkede, modbydelige sadister.

Vi fik senere at vide, at de russiske og polske fanger havde korsfæstet dem på hver sin træport, straks før englænderne trængte ind i lejren. Det var faktisk godt, at de nåede det, for de engelske soldater havde næppe tilladt det, uvidende, som de på det tidspunkt var, om baggrunden for en sådan tilsyneladende bestialsk handling. Vores indre svinehund havde fået sit kødben.

På skolen havde vi den store glædelige oplevelse at møde venner og bekendte, medfanger fra Neuengamme og Vestre Fængsel. Jeg genså Mogens Eg Sørensen fra Grindsted, et herligt gensyn. Han var stadig den store stovte bonde, med sin klippefaste tro på atter at komme hjem, og med sin positive livsholdning i behold. Men det var ikke alt nyt, der var godt nyt. Grindstedfolkene havde mistet realskolebestyreren og Mogens' unge forkarl. Og så var vores ven Poul Gammelvind blevet meget, meget syg. Han ønskede ikke længere at leve. Jeg gik straks op og så til Poul, og blev hurtigt klar over, at hans ringe tilstand i højere grad var psykisk end fysisk bestemt. Gik så ned i køkkenet og lavede en aftale med den Kapo, der var leder af køkkenet, som sædvanlig med cigaretter som betalingsmiddel. Atter op til Poul, og denne gang gik jeg på ham. Talte godt, og talte meget råt til ham. Om hans landbrug, og om alle hans opfindelser, alle de ting, han havde fortalt mig han ville gøre, når han kom hjem. Om hans kone og lille barn, alt hvad jeg kunne komme i tanke om, som burde kunne rive ham ud af den tilstand af sløvhed og apati, som han nu var i.

Langsomt kom vi dertil, hvor han besvarede mine spørgsmål med mere end enstavelsesord, blev rørt eller gal i hovedet, skældte mig ud.

Fint alt sammen. Det betød liv.

Nu var tiden inde. Jeg fortalte ham, at der var en loppetjans i køkkenet, noget med at skrælle kartofler og gå lidt til hånde. Sidde-ned arbejde for det meste. " Men hvis du vil have det job, så skal det være nu!" Han stirrede længe på mig, ville ikke tro det. Men jeg fik ham bakset på højkant, og sammen gik vi ned til køkkenet. Hvor var det en skøn oplevelse, allerede dagen efter at se ham med et lille smil på, atter med håbet i øjnene.

Det var en af mine store dage på psykoterapiens overdrev, for han var, - og er - et dejligt, varmt menneske, en rigtig dansk bonde, i alle dette udtryks positive betydninger.

Ja, vist var jeg amatør, men der var jo ikke andre til at gøre arbejdet.

På skolen traf jeg også 'Søren', daværende kriminalbetjent Sørensen fra Tønder, senere politimester sammesteds, så vidt jeg ved. Han var allerede i fuldt sving med at forberede en retssag, på dansk grund og efter fredsslutningen, som måtte være nær. Den anklagede var en dansk kriminel, der havde gået tyskernes ærinde, været lidt for ivrig som Kapo i den lille lejr Husum, hvor Søren hold kom fra.

Mine venner fra Grindsted fortalte, at Søren havde været dem en strålende leder i Husum, men at han haft problemer med at holde kammeraterne fra, om ikke at lynche den danske Kapo, så i alt fald at gennembanke ham.

Det havde han dog fået forhindret på sin rolige, bestemte facon. Men den forhenværende Kapo, som også befandt sig på skolen, nu som menig fange, havde det bestemt ikke godt. Han var helt klar over, at der var lagt i kakkelovnen til ham. Han havde spillet og tabt.

I mine øjne var han fuldt så værdig til vores foragt, som de dårlige danske, der hjalp Gestapo i Danmark.

Typer som 'danskeren', hvis du skulle have glemt ham.

De franske

Et lille hold franskmænd kom til skolen, i en elendig forfatning. De så ud som skeletter med hud trukket over, - at de i det hele taget stadig var blandt de levende gik over min forstand. Der var specielt én, en meget høj mand, der brændte sig ind på min nethinde. Han skulle på toilettet, men kunne knapt gå selv, kæmpede sig af sted. Da jeg ville hjælpe ham, rystede han afvisende på hovedet. Han ville selv, tvinge sig til at kunne selv, og gik, støttende sig til væggen, sidelæns hele vejen. Han havde viljen i behold, og klarede turen til toilettet, og hvor vil jeg ønske, at netop han kom hjem igen.

Men hvordan kunne et så udhungret legeme overhovedet bygges op igen. Musklerne på arme og ben var næsten ikke synlige, andet end som tynde tråde, sener, som på et fugleben. Og så de uforglemmelige, kæmpestore mørke øjne med det dybt forpinte udtryk. Et pinefuldt, hjerteskrærende syn, som fik mit had til dette forbandede system til at slå ud i lys lue. Og det måtte ikke ske, det had skulle hurtigst muligt bringes under kontrol igen. For gav vi efter for de stærke følelser, undlod at holde dem ude, så var sammenbruddet en næsten uafvendelig konsekvens.

Jeg stod og stablede rensede mursten, da jeg fik øje på endnu en lejr lige overfor skolen på den anden side af gaden. Den havde været helt skjult af de høje murstensstabler. En enkelt, lang træbarak med kvindelige fanger. Også franske, fandt jeg senere ud af.

Havde det ikke været, fordi de var iført skørter, ville jeg ikke have gættet på, at det var piger. De var i en rædsom forfatning. Alle var de meget tynde og grå, og ligesom vi mænd, uden hår på hovedet.

Det virkede stærkere, at kvinder også blev udsat for den behandling, men begrundelsen var jo den samme.

Lus kendte ikke til kønsdiskriminering.

Vi kunne ikke råbe til hinanden, men ved tegn og fagter lod de mig forstå, at de manglede mad og cigaretter. Hvem gjorde ikke det? Men, det var jo kvinder. En næsten glemt, men dybtliggende følelse steg op i mig, - noget måtte gøres for disse piger, og der var nok kun os fanger til at gøre det.

Netop dagen før havde vi, de danske fanger, modtaget to Røde Kors pakker hver, - helt uhørt. På den baggrund besluttede vi at give flæsket fra pakkerne til det fælles køkken, så alle fangerne uanset nationalitet, vi var ca. 250, kunne få en virkelig nærende suppe, ligesom alle fik et par cigaretter. Det styrkede sammenholdet utroligt mellem de danske, franske og russiske fanger.

Jeg fortalte nogle af mine kammerater om de franske kvinder, og vi blev enige om at forsøge at hjælpe dem, men hvordan? Vi kunne ikke komme over til dem, og den anden vej var lige så umulig. 10-12 meter vej skilte os. En slæde? En slæde måtte være svaret.

Vi fandt en lille rulle ledning, som så ud til at være lang nok, bandt enden om en mursten, og en af vore stærkeste kastede den over pigtråden til pigernes lejr. De fattede straks meningen, fik bakset ledningen ned under pigtråden, så den var i gadeniveau. Den anden ende af ledningen blev fæstnet til en tværpind på indersiden af en Røde Kors pakke.

Kort efter var den første last af sukker, tømælk, havregryn og cigaretter vel modtaget på den anden side af gaden. Det lille kunststykke blev gentaget to gange, begge med samme held, og pigerne var jublende lykkelige. Aldrig før er jeg blevet kysset så inderligt af så mange så ofte.

At det så var fingerkys, er jo kun en detalje.

Men vi delte pigernes lykke, og ville formentlig have fortsat vores hjælpeaktion i dagevis, såfremt der ikke var indtruffet noget for os danske overraskende glædeligt.

Om eftermiddagen rullede en personvogn med Røde Kors mærker ind i skolegården.

Jeg havde rengøringstjans den dag, var i gang med sovesalen, da jeg pludselig hørte jubelråb nede fra skolegården, løb til et vindue, som jeg åbnede, og stillede mig op på tæerne for at kigge ned i gården.

Folke Bernadotte og to andre svenske Røde Kors folk steg ud af bilen sammen med en mand i tysk uniform, den tidligere Højkommissær for Danzig, som var dansker. De danske fanger stimlede sammen om bilen, og da nogle SS'ere ville genne dem væk, fik de på flydende tysk at vide af Højkommisæren, at de skulle lade fangerne i fred.

De danske fanger var nu under Røde Kors beskyttelse, og ville næste dag blive hentet for at blive bragt til en specielt oprettet Røde Kors lejr i Neuengamme.

Mere nåede jeg ikke at opfatte, før et voldsomt slag ramte mig i ryggen, og jeg faldt bevidstløs om. Da jeg kort efter kom til bevidsthed, hjulpet på vej af et smertende spark i skridtet, stod Muselmanden, den ene af to frygtede tyske SS-vagter, bøjet over mig og rasede vildt. Jeg opfattede noget om, at det var straffen for at have gloet ud af vinduet, men koncentrerede mig ellers om at komme på benene, inden han fandt på flere opmuntringer. Jeg fik mig stablet op ved en køje, og lod som om jeg var ved at rede den, og han forlod stuen, - det dumme svin.

Resten af dagen tog jeg det roligt, det var jeg simpelthen nødt til med de smerter, jeg havde i ryggen. Kammeraterne var naturligvis overstadige, og jeg prøvede at bide tænderne sammen, og dele deres glæde.

Alle så frem til næste dag i spændt forventning.

Røde Kors pakker blev givet til fælleskøkkenet, så de tilbageværende, forholdsvis få fanger kunne få bedre måltider, og de franske piger blev også forsynet. Alle danskerne var næsten euforiske, nu kunne og måtte det ikke slå fejl.

Selv jeg, som ellers var den første til at slå koldt vand i blodet, begyndte at tro, at nu var det rigtigt. Ikke flere tilfælde af nær ved og næsten. Det blev en lang nat. - Og en lang dag. Vi havde håbet at busserne ville komme fra morgenstunden, men ved morgenappellen var der intet nyt om dem, og nervøsiteten steg. Den daglige dont skulle passes indtil vi var vel ude af lejren, og lige fra morgenstunden havde jeg den forbandede Muselmand i hælene.

Fik ikke fred et øjeblik. Han fandt det mest beskidte arbejde til mig, som han overhovedet havde fantasi til. Og det var ikke så lidt. Rengøring af alle toiletter og specielt af dem, der blev brugt af de syge, rengøring af vaskerum o.s.v. og hele tiden havde jeg hans dårlige ånde lige i nakken.

Det er en smagssag, hvad der lugtede værst.

Ved middagstid troede jeg, at han havde spillet alle sine snavsede kort, men han havde en trumf i ærmet. Han befalede mig at bringe et lig over til lighuset, der lå midt på appelpladsen. Eller i skolegården, som den sikkert blev kaldt i mere fredelige tider.

Her blev ligene anbragt indtil de blev afhentet og bragt til et eller andet krematorium, og der kunne gå op til en uge imellem disse afhentninger. Det kunne gå an om vinteren, men nu var det tindrende forår, med varme i luften. Jeg har aldrig brudt mig om lugten af lig.

I Bullenhusser-Damm havde vi trods alt fået stillet en trillebør til rådighed til ligtransport.

Jeg tror heller ikke, at min smertende ryg kunne have klaret den sædvanlige måde. Et tov om anklerne, og så bare slæbe den døde krop afsted.

Jeg fik liget lempet op i trillebøren, og vi begyndte denne ukendtes sidste rejse overvåget af Muselmanden, der udgjorde følget. Netop som jeg var ved at læsse af i lighuset, lød der motorlarm og glædesråb. Det var Røde Kors busserne, der rullede ind på pladsen. Jeg skyndte mig hen mod lighusets dør for at komme ud og tage del i glædesrusen, men i døråbningen fik jeg et voldsomt skub af Muselmanden, så jeg væltede om i ligdyngen. Så låste han døren udefra, og gik.

Jeg blev helt vild. Hamrede på døren, råbte og skreg, men blev ikke hørt. Larmen fra motorerne i de tre busser og personvognen kvalte alle mine forsøg på at få opmærksomhed. Jeg kunne kigge ud gennem nogle sprækker i døren, og da jeg så mine kammerater stillet op, klar til at blive skrevet i mandtal, faldt jeg lidt til ro. Nu varede det jo kun et øjeblik, før de opdagede, at der manglede én, og så ville jeg være ude og ombord i bussen, hurtigere end nogen kunne sige Heil Hitler. Det håb forsvandt, da jeg så mine kammerater blive beordret op i busserne, som snart efter rullede ud af lejren med en brummen, som snart fortonede sig i det fjerne.

Jeg spekulerede på, om Muselmanden havde tænkt sig at lade mig blive her, indtil jeg naturligt hørte til på dette afskyelige sted. Begyndte at overveje, hvordan jeg skulle komme ud. For ud skulle jeg, om jeg så skulle låne en lårknogle fra et lig for at hamre mig ud.

Midt i disse triste og makabre overvejelser hørte jeg pludselig lyden af en personvogn, der standsede i skolegården, så en smækken af bildøre, og kort derefter højtrøstet diskussion på tysk, hvoraf noget var med klar svensk accent. Men jeg kunne ikke se noget.

Jeg hørte skridt, døren blev åbnet, og jeg nærmest faldt ud i armene på to Røde Kors folk. Den ene af dem var den danske Højkommissær, og det var ham, der førte det store ord. Han var rasende og skældte SS'erne huden fuld, så deres hudfarve antog en postkasserød farve, - og han gjorde det på et sprog, selv de forstod.

Så blev jeg bedt om, for første gang i mange måneder *bedt* om og ikke *beordret til*, at stige ind i personvognen. Det gjorde jeg dog først efter at have fået lov til at hente min patentflaske, som lå i min køje på sovesalen. De havde ikke mulighed for at forstå det, men den ville jeg ikke af med.

Undervejs til Røde Kors lejren i Neuengamme fortalte de mig, at de var blevet stoppet af en fransk fange, som havde fortalt dem, hvor jeg var, - i lighuset, men i live!

Kz-lejr Neuengamme, Røde Kors afdeling

Vi ankom til lejren i lejren, Svensk Røde Kors afdeling af kz-lejren Neuengamme. Havde man bedt fangerne om at uddele præmier for indretning af kz-lejre, så ville svenskerne helt sikkert løbe af med førsteprisen. For det var jo slet ikke nogen kz-lejr, men et opsamlings- og transitsted for fanger, der skulle transporteres hjem til Danmark og Norge. Blot besynderligt, at vi stadig skulle være bag pigtråd, men dels har det formentlig været en ufravigelig del af den aftale, som var indgået med tyskerne, dels var det praktisk, at vi var afsondret fra de øvrige fanger med ukendt fremtid.

Røde Kors gjorde i alt fald et stort arbejde for, at vi kunne mærke, at vi igen var blandt venner. Slaraffenland er måske et stærkt udtryk, men som en relativ betragtning kunne det gå an. Blok 1 til 4 var overtaget af Røde Kors og afspærret fra resten af den egentlige koncentrationslejr, blok 5 til 24. Vi fik udleveret to Røde Kors pakker hver, en dansk og en svensk, fik besked om, hvor vi skulle sove, og fik en hel køje hver. Tykke, varme militærtæpper hjemmefra, og nogle fik sågar også et lagen.

Næste dag fik vi yderligere en amerikansk Røde Kors pakke, jo, det var et relativt Slaraffenland, og vi var rige. Det var en vidunderlig følelse bare at kunne slappe af, ikke at skulle være bange for frygtede udekommandoer, og hårdt arbejde af lignende art. Når vi så ind i den store lejr, var det tydeligt, at også der, var der sket store forandringer.

Fanger vadede rundt i store grupper, uden at SS-vagterne tog sig af det. Det var nix-nix, da vi sidst var i Neuengamme. Alle de belastende regler blev ikke længere krævet overholdt, og SS-erne var tydeligt nervøse.

Besyderligt nok var det noget af en katastrofe for mange af os, at vi ikke mere skulle arbejde.

Vi fik alt for god tid til tænke over, hvad det var for rædsler vi havde været igennem. Tid til at tænke på familien derhjemme, på hvad det var for en verden, der ventede os, hvordan vi dog skulle kunne indpasses i et samfund, som umuligt kunne blive "det gode gamle", der eksisterede før denne krig.

Selvmedlidenhed, usikkerhed, angst for det ukendte. Mange af os brød sammen, lå døgnet rundt og græd i vores køjer, med livsmod og modstandskraft sivende ud med tårerne. Det var dødsens farligt.

Det var et tungt arbejde at gå rundt og forsøge at give trøst, at opmuntre, at gengive kammeraterne troen på livet, og samtidig passe vældigt på ikke at involvere mig for dybt i den enkeltes skæbne. Tungt arbejde ja, - men dog et arbejde, som måske hjalp mig til ikke at få de samme dybe depressioner. På det tidspunkt, i alt fald.

Atter denne blanding af egoisme og altruisme. Den rendyrkede egoist bevarer sin forstand og sit livsmod, beskytter sig selv ved at søge at hjælpe andre! - Eller er det dét, der kaldes altruisme - ?

Det ville have hjulpet mange, hvis lejrledelsen havde pålagt os nogle lettere småjobs, faste pligter, som rengøring, vask af tøj, fejning af appelpladsen m.m. Men det skete ikke. De, der ikke blot lå opgivende i deres køjer, vandrede rundt i småklynger uden mål eller med, småsludrende op deres oplevelser i de forskellige lejre. Og det var nok heller ikke sundt.

Jeg erfarede siden, at du ikke kan forløses fra disse oplevelser ved at dele dem med lidelsesfæller. Hvis du virkelig én gang for alle skal af med det ophobede pres, så må du fortælle det til nogen, som savner baggrund for at forstå, hvad der foregik!

Jeg stod i nærheden af det høje pigtrådshegn, der skilte vor lejr fra hovedlejren, da en russer sneg sig hen overfor mig, på den anden side af hegnet, naturligvis. Han ville handle, købe tobak eller cigaretter. Han stak hånden ned i lommen og viste to håndfulde af sit bytteobjekt. Guldplomber. To håndfulde guldplomber, den onde lyne mig!

Jeg troede ikke meget på, at manden var en forhenværende tandlæge, som nu solgte ud af sit restlager. Alene tanken om, hvor de kom fra, og hvordan de var kommet i hans besiddelse, fik det til at vende sig i mig, og mig til at vende mig om. Jeg ville ikke handle, men gav ham alligevel et par cigaretter. Han var lykkelig, selv om han var komplet uden forståelse for, at jeg måtte afvise hans tilbud.

Måske en idé til Frihedsmuseet, en montre, med to magre, bedende vokshænder fyldt med guldplomber. 'Byttehandel' kunne man måske kalde det. Eller 'Tobak for guld?' Den form for chokbehandling er måske ikke lige museets stil, men den ville nok få normale mennesker til at tænke over, at der var en skæbne knyttet til hver eneste af disse små guldklumper.

Vi var ankommet til Røde Kors, Neuengamme den 7. april 1945, og jeg troede, at vi var det sidste hold, der ankom. Vi havde jo været en omvej.

Men et par dage senere ankom et hold norske fanger. Rigtig mange af dem så forbløffende sunde og raske ud. De fortalte, at de havde været udlånt til bondegårde og småvirksomheder, og havde fået sund kost og en anstændig behandling.

Ikke noget decideret ferieophold, men relativt udholdeligt. Den sidste tredjedel var i en forfærdelig tilstand, så svage og afkræftede, at vi andre måtte passe og pleje dem, made dem, indtil de afgik med den første transport til Sverige.

De havde slavet i blyminerne.

De hvide busser

Tidligt om morgenen kom dr. Thaysen og dr. Thygesen ned til mig og fortalte, at jeg skulle med den først afgående Røde Kors transport. Jeg protesterede på det kraftigste. Nu havde jeg klaret alle disse måneder og ville se afslutningen, - det kunne ikke vare længe nu. For hver dag der gik, blev kanontordenen kraftigere og kraftigere, og allierede fly viste sig stadigt oftere, meget tit i store sværme.

SS'erne blev klart mere nervøse, efterhånden som afslutningen nærmede sig, - og stadig mere menneskelignende. Jeg var ikke i tvivl om, at vi nu var meget nær på en afslutning af dette ragnarok. Der var en hel del mellemværender med nogle af vore umenneskelige vogtere, og ikke mindst deres lige så modbydelige hjælpere, - vore medfanger - disse Lager-Eldeste, Kapo'er og Stubendienst'er, som jeg kunne tænke mig at få et opgør med. Den sidste kategori, hovedsageligt kriminelle indsatte, havde set deres overlevelsesmulighed i at være SS'ernes forlængede arm, og det på en sådan måde, at deres nye 'herrer' ikke var i tvivl om deres loyalitet og ihærdighed! Men nej, opgørets time var ikke nært forstående, - jeg skulle afsted nu, sagde lægerne. De hævdede, at jeg havde været dem til stor hjælp i det psykologiske arbejde med de fanger, der nok ikke var egentlig syge, men som var ved at bukke under for mismodet, håbløsheden, havde mistet håbet om at komme hjem, troen på livet. Men lægerne konstaterede samtidig, at jeg havde pådraget mig en kraftig dysenteri, som de ikke havde mulighed for at stoppe. Dertil havde de begrundet mistanke om en akut lungetuberkulose, så deres konklusion var ufravigelig: "Du skal afsted med den Røde Kors transport, der afgår i eftermiddag. Pak du nu dine ting og aflever så alt, hvad du kan undvære til kammeraterne".

Det var med blandede følelser, at jeg modtog lægernes anerkendelse for mit arbejde med at indgyde medfangerne livsmod, for netop dagen før havde jeg oplevet et af mine største nederlag. En kendt skikkelse fra Esbjerg, der kun få dage før var ankommet til Neuengamme, var afgået ved døden.

Han var en stor kraftig mand, endnu ikke mærket af hungerproblemerne, men psykisk slået helt ud. Nægtede at tro, at han nogensinde ville komme ud i friheden igen, nægtede at tro, at krigen snart ville være forbi. Han havde totalt opgivet håbet. Ligegyldigt, hvad jeg fremførte, og hvor indtrængende jeg prøvede at overbevise ham, så var det alt sammen forgæves. Hans familie, arbejde, fædrelandskærlighed, religion, nattergalens sang i juni osv., - alt talte jeg indtrængende til ham om, - intet ville han høre eller forstå. Jeg skældte ham ud, rasede, provokerede, - intet hjalp. Han var fuldkommen apatisk, han ville ikke leve, og på meget kort tid afgik han ved døden. Når først et menneske har opgivet så totalt, kan end ikke den bedste læge, endsige en amatørpsykiater, holde det i live.

Da han blev kørt over til krematoriet på en trækvogn, dækket af et Dannebrog, - hvor det så end var blevet 'organiseret', - og vi alle stod med bøjet hoved, tror jeg nok, at jeg var så tæt på selv at bryde sammen, som jeg nogensinde havde været under min fængsels- og kz-lejrperiode.

Men nu skulle jeg altså afsted, fordi jeg var blevet syg. Fandens osse! I al den tid, jeg havde været fange i Tyskland, havde jeg været yderst forsigtig med, hvad jeg spiste og drak. Det kunne være svært, for menukortet var ikke så varieret, men det kunne lade sig gøre at undgå større risici, hvis man var omhyggelig.

Jeg havde fået fat i en patentflaske, få dage efter jeg var ankommet til Neuengamme. Det var den gamle type sodavandsflaske, som man brugte da jeg var barn, med fjederlukke og porcelænsprop.

Det var lykkedes mig at smugle den med i alle de forskellige lejre, jeg havde været i, - spørg mig ikke hvordan. Den flaske fyldte jeg hver eneste dag med det, de kaldte the. Hvad det egentlig var, og hvordan det smagte var ligegyldigt. Det vigtige var, at hovedbestanddelen var kogt vand. Det var det eneste jeg drak, og det var dét jeg brugte, når der ved en sjælden lejlighed var mulighed for at børste tænder.

Ja, kære læser, du ser rigtigt. Noget så almindeligt, og så basal en menneskeret, som at stikke en børste i munden morgen og aften, foregik hos os omtrent hver 14. dag og naturligvis under kommando. Jeg tror, at den slags eksempler på livet i en kz-lejr kan være mere illustrerende for, hvordan det er at leve under tvang, end nok så mange bloddryppende beskrivelser af begåede grusomheder.

Men nu tilbage til min patentflaske og min forestående hjemtransport. Et par dage tidligere havde jeg lavet mig en flaske mælk, bestående af det lunkne 'thevand' og tømælk fra en Røde Kors pakke, og anbragt blandingen i vindueskarmen ved min køje. Jeg havde sovet lidt om eftermiddagen, og da jeg vågnede var jeg tørstig, fandt flasken, tog et par slurke. Men opdagede så til min forbløffelse, at jeg havde tømt den. Jeg blev pludseligt lysvågen.

"Hvem af jer har drukket af min flaske?" spurgte jeg de af mine kammerater, som lå nær ved. En svag stemme fra underkøjen svarede "Det har jeg, - jeg var så tørstig, så jeg tillod mig at drikke lidt af din mælk". Han var en dansk medfange, som havde fået en meget kraftig dysenteri. Vi havde madet ham, vasket ham og passet ham i de seneste dage, i håb om, at han kunne komme hjem med én af de allerførste transporter, inden det var for sent.

"Åh, din store idiot, du ved jo udmærket godt, at din sygdom er direkte smittende gennem mad og drikke".

“ Du kunne sgu da bare have sagt til, så havde vi lavet dig al den mælk du måtte ønske. Nu har du sikkert smittet mig med din dysenteri, og der er ingen måde, hvorpå jeg kan komme af med den her i lejren, din skøre skid!” Han gav sig til at græde, og gentog bare “ Jeg var så tørstig”. Han blev hentet få timer senere og båret ned til en af de første transporter med “ De Hvide Busser” fra Neuengamme. Indtil det sidste bad han mig om at tilgive ham den tåbelige handling. Han overlevede og fik siden en fremtrædende position. Et højt begavet menneske, for hvem klappen gik ned på et kritisk tidspunkt.

Jeg gik op til Dr. Næsted, og han sagde med det samme, at jeg utvivlsomt var blevet smittet, samt at han næppe kunne gøre meget for at hjælpe mig. Han gav mig nogle piller, men sagde rent ud, at de ikke ville nytte meget. “ Spis så meget du kan komme i nærheden af, fyld dig, så du har noget at stå imod med” var hans råd. Jeg var helt klar over, hvad han mente. Fyld maven, så du har noget at tømme ud, for har du ikke det, begynder du at bløde fra mave og tarm, og så går det hurtigt tilbage for dig. Jeg gjorde som han sagde. Proppede mig med alt, hvad jeg kunne komme i nærheden af. Specielt tørt brød, roer, kiks, etc. Men om natten kom smerterne. En voldsom kolik, og jeg lå og vred mig. Kun på grund af de smertestillende piller Dr. Næsted havde givet mig, kom jeg gennem natten.

Tidligt næste morgen hjalp én af kammeraterne mig op til lægerne. De kunne kun love at holde ekstra øje med mig, idet de hverken havde antibiotika endsige mulighed for at fremskaffe den rigtige kost. Derudover anbefalede de, at jeg hvilede så meget som muligt. Jeg gik tilbage til min køje, hvor jeg lå og filosoferede over, hvorfor det nu skulle ramme mig, når jeg havde været så påpasselig gennem alle disse mange og lange måneder. Hver gang vi skiftede lejr eller blev sendt på udekommando, havde jeg haft held til at smugle min flaske med mig.

Selv når vi skulle gennem aflusningsprocessen, hvor vi fik raget alt kropshår af og blev indsmurt i en creme, der sved forbandet, samt fik nyt tøj fra inderst til yderst, havde flasken fulgt mig. Det eneste, vi fik lov at beholde i denne proces, var fodtøjet. Dét havde heldet været med mig.

Som nævnt, havde jeg ved min anholdelse fået lov til at få mine norske skistøvler med mig i Vestre Fængsel, og havde haft dem på lige siden, - stort set. Hver gang vi skulle til aflusning, proppede jeg min flaske, min lille notesbog og min lommekniv ned i støvlerne, - det blev aldrig opdaget.

Var jeg blevet opdaget, havde det formentlig kostet en livstruende straf, men den risiko måtte jeg løbe for at bevare mine overlevelsesmuligheder fysisk som psykisk.

Men nu sloges jeg altså med den forbandede dysenteri. Jeg var klar over, hvor lille chancen for at vinde var, og at der skulle kæmpes. Jeg havde set i hundredvis af levende skeletter, med blod og afføring rendende ned ad benene, fordi det var umuligt at holde det i sig, men stadig kæmpende en fortvivlet kamp for at overleve. Et grusomt og hjerteskrærende syn, som jeg aldrig kan glemme.

I de barakker, hvor de dysenteri-ramte blev anbragt, var der en så kraftig stank, at selv SS-erne aldrig vovede sig derind. Hvor de såkaldte latriner var, lå der et flere centimeter højt lag af blodig afføring, som man måtte vade igennem for at komme frem til latringraven. Den stakkel, som gled dér, havde sjældent kræfter til at komme på benene igen. Hvilken ækel, hæslig måde at tage afsked med livet på.

Så jeg accepterede lægernes tilbud om at komme med Røde Kors transporten og dermed afstå fra enhver tanke om hævn, - den ville mange tusinde medfanger sikkert tage sig grundigt af.

I den sidste tid i Neuengamme næsten svømmede vi i Røde Kors pakker. Såvel danske som svenske,- men også en del engelske og amerikanske. Hvordan de var blevet dirigeret op til os, er mig en gåde, - for de var jo helt sikkert beregnet til krigsfangelejr, og ikke til kz-lejr. Men her var endnu et tegn på kaos, og dermed på, at krigen nærmede sig sin afslutning. De fleste krigsfangelejr var vel efterhånden også faldet i de allieredes hænder, og det kom vi altså til at nyde godt af.

Krigsfangepakkerne var vidt forskellige fra de nordiske kz-pakker, og indeholdt f.eks. langt mere tobak. Det var alle de kendte cigaretmærker, som Lucky Strike, Camel, Chesterfield og Capstan. For rygerne blandt os var det nærmest at betragte som himmerigmundfulde, selv om de næsten hostede deres lunger op, når de begyndte at ryge dem. Mange erindrer sikkert de berygtede danske cigaretmærker Powhattan, Flag og andre urygeligheder af dansk tilvirkning,- men dét, der blev røget i lejrene var langt værre.

Udkras fra tilbundsrogne piber, blandet med forsuttede skod som vogterne kastede fra sig, suppleret med tørrede blade fra løvtræer og 'the'. Hvordan nogen overhovedet kunne få sig til at ryge disse blandinger, gik langt over min forstand, men jeg har aldrig røget, så jeg mangler forståelse for den trang, der kan besætte den passionerede ryger. Dog, én ting forstod jeg, og det havde jeg lært mig hurtigt. Cigaretter betød liv, da de udgjorde det anerkendte betalingsmiddel for alt i en kz-lejr. Du kunne købe en dagsration af mad for en cigaret, en varm sweater for to cigaretter, - samme pris for at få en anden til at påtage sig et par dages hårdt arbejde osv.

Selv vore tyske vogtere var til at bestikke, hvis du havde gode cigaretter. Hvor mange menneskeliv, der blev reddet, fordi vore læger byttede sig til medicin for cigaretter, ved jeg ikke.

Kun, at det var mange.

Som ikke-ryger lykkedes det mig at få byttet mine cigaretter til levertran, medicin og enkelte kirurgiske instrumenter.

Men det forslog jo som en snebold i helvede. Da jeg ved afskeden med kammeraterne delte mine ting ud, kunne jeg ikke få mig til at slippe mine engelske og amerikanske cigaretter. Det lå så dybt i mig, at det var overlevelse at have noget, som kunne veksles til livsvigtige ting, at jeg besluttede at holde fast på dem.

Havde jeg på afrejsetidspunktet fra Neuengamme spekuleret over det sandsynlige i at få cigaretterne med hele vejen igennem, så havde jeg ladet dem blive hos kammeraterne.

Næsten alle mine engelske og amerikanske cigaretter, som var mine 'penge', mit overlevelsesgrundlag, forsvandt ved den første inspektion i Danmark, - og det var aldeles ikke toldvæsenet, der fjernede dem. Ak ja, den første bristede illusion.

I lejrene vogtede vi vore ting mod russerne og polakkerne, som i deres desperate situation havde udviklet helt usædvanlige talenter for at "organisere" livsnødvendigheder. Men at det også skulle være nødvendigt at tage lignende forholdsregler, når vi først var på den danske side af grænsen, havde jeg ikke drømt om. Men jeg kom ned på jorden igen.

Kun en enkelt dåse Capstan fik jeg frelst forbi de langfingrede. Den røg mine venner, da jeg kom hjem (via Sverige), og atter måtte jeg med stor undren se mennesker, som jeg holdt af, påstå, at det var dem en stor glæde og fornøjelse at vende vrangen ud af lungerne!

Om eftermiddagen rullede seks hvide busser med store røde kors malet på sider og tag, såvel som store Dannebrog, ind i Neuengamme, og sent på eftermiddagen kørte vi nordpå mod grænsen. Det gik langsomt, for adskillige gange måtte vi køre store omveje, specielt når vi skulle passere mindre byer, der havde været udsat for allierede luftangreb.

Vi havde kørt 3-4 timer, da den søde sygeplejerske spurgte os, om vi var tørstige, og om vi kunne tænke os en dansk øl. Om vi kunne,- vi jublede ved tanken, og hun fik hurtigt delt øl ud til os alle. Det smagte simpelthen vidunderligt. Jeg regnede ud, at det var ca. 250 dage, - eller var det år - siden jeg sidst havde fået en øl,- og hvor jeg nød den! Men, men, men - en halv times tid senere blev der uro i bussen. Vore maver kunne slet ikke forliges med det stærke øl (ganske almindelig pilsner), og ret hurtigt fangede vores sygeplejerske situationen, og bad chaufføren holde snarest på et egnet sted. Det fandt han mellem to små landsbyer, hvor der var en dyb grøft langs vejen. Han gjorde holdt, på trods af den bevogtende tyskers protest, men vores sygeplejerske insisterede, og vi væltede ud af bussen. Det kunne næsten ikke gå stærkt nok, - vi flåede bukserne ned, og puh, hvor det lettede.

Da vi gik op i bussen igen, sad sygeplejersken og chaufføren og grinede. Lidt forbavsede spurgte vi dem, hvad det var, de fandt så morsomt.

"Synet af 30 bare røve på et geled,- det var bare for meget" sagde hun, og hendes hjertelige, varme latter fik os til at se det komiske i situationen, og vi grinede med. Men, altså, ikke mere øl den dag.

De ledsagende gestapofolk var meget nervøse. Ustandselig kiggede de op i luften, forud, bagud, til højre og venstre. Det gik hurtigt op for os, at det var luftangreb, de frygtede, og deres nervøsitet smittede. Nu, da vi var kommet så langt, så måtte der ikke ske noget her på det sidste,- og da slet ikke forårsaget af nogle, som vi betragtede som vore venner.

Vi var ikke så bange, så længe det var lyst, med de tydelige bemalinger, som vore busser bar. Men hvordan skulle en jagerpilot i et fly i høj fart kunne se forskel på vore Røde Kors busser og militære transporter, når det var mørkt? Det var en anspændelse, som vi gerne kunne have undværet.

Vi havde netop passeret Kiel, hvor vi havde måttet køre en lang omvej, da det skete. Pludselig hørte vi den hylende snerren af jagerfly i angreb lige over os. "Halt, Halt, Alle 'raus!" skreg vore vogtere, panikslagne. Vi væltede ud af busserne og søgte dækning. Jeg råbte til vores chauffør "Sæt fuldt lys på, - alt hvad du har!" Han fattede omgående ideen.

Vi havde hidtil kørt totalt mørkelagt, men nu satte han det lange lys på og tændte ligeledes inde i bussen. De øvrige chauffører var ikke sene til at fange ideen, og på et øjeblik lå konvojen badet i lys. Gestapofolkene rasede, men det blæste vore pragtfulde chauffører på. De blev iøvrigt, som de eneste, siddende i busserne.

Det var nervepirrende sekunder. Vi kunne høre, at de to fly var under drejning, for at komme ind igen. Ville vores plan virke? Jeg bad til, at de opfattede situationen. Så kom de igen, denne gang ikke så hurtigt, - og intet skete. Vi holdt vejret og bare håbede, da vi hørte dem komme tilbage for tredje gang, nu med fuldt lys på, og vippende med vingerne. Vi opfattede det, som den hilsen det var, så vi sprang op og jublede og vinkede som vilde. Jeg kan ikke vide, om de så os vinke, men jeg håber det.

Det bedste ved det hele var næsten at se gestapofolkenes forbløffelse over, at vor plan var lykkedes. Resten af vejen op til Padborg kørte vi med fuldt lys på, - uden indvendinger fra Gestapo. Tre-fire gange hørte vi fly komme tæt hen over os, men de angreb ikke, så jeg må gå ud fra, at de første to jagerpiloter har meddelt deres kammerater, at en Røde Kors transport var på vej nordpå.

Ved 8-9 tiden om morgenen nåede vi vor første station, Padborg. Trætte, men meget, meget glade, og nu endelig med følelsen af, at vi kunne tro på igen at skulle se vores familie, og på at vi skulle blive fri igen.

Det jeg frygtede mest, var den reaktion, der uden tvivl ville komme hos de fleste af os. Hvis vi ikke var i stand til at holde vore følelser under kontrol, kunne det komme til at koste dyrt. Selvopholdelsesdriften havde hjulpet os hidtil, men nu da var vi kommet i en situation, hvor vi ikke hvert sekund var tvunget til at leve på viljestyrken, var jeg bange for, hvad der ville ske.

Den tid vi tilbragte på Røde Kors stationen i Padborg bekræftede til fulde mine bange anelser. Rygtet om Røde Kors transporten var nået ud over hele landet. Røde Kors havde formået at underrette adskillige familier, specielt i Sønder- og Midtjylland, og der var trængsel af pårørende, der havde kørt hele natten for at se deres kære igen.

Med i vor transport var min gode ven, kaptajn Musholt fra Haderslev, som var meget, meget syg, og uendeligt svag. Den mindste sindsbevægelse kunne være livsfarlig for ham, og lægerne i kz-lejren havde bedt mig om at holde specielt øje med ham.

Før pårørende fik adgang til stationen, måtte de naturligvis angive deres tilhørsforhold, og jeg vogtede på, hvornår Musholts familie kom. De var der allerede om aftenen og fik lov til at komme ind og se til ham. Forinden trak jeg fru Musholt og de ret store børn til side. Jeg satte dem ind i situationens alvor. Fortalte dem, at den mand, de ville få at se, var meget, meget afkræftet og at de, - under ingen omstændigheder,- måtte vise, hvor chokerede de var, endsiges begynde at græde.

Jeg pegede på et par af kammeraterne, oppegående, men meget svage og tynde, som jeg selv. Jeg vejede omkring 55 kg mod mine normale 75, og så ud derefter.

Jeg sagde til dem " Det, I kan vente at få at se, er værre, - han har et blik der er tomt, uden liv eller håb, og det kan betyde døden for ham, hvis jeres besøg får ham til at bryde sammen".

De var tydeligt chokerede, men så ud til at fatte situationens alvor, og lovede, at de kun ville vise deres glæde, og prøve at få ham til at tro, at han klarede det, samt at der ventede ham en masse kærlighed og omhu, når han kom hjem til dem. Vi blev enige om, at de skulle gå derind en ad gangen, og de klarede det strålende. At de græd, som var de blevet pisket, da de kom ud igen, er en anden sag.

Næste morgen, da de kom tilbage igen, var det et helt andet menneske, de fik at se. Naturligvis stadig meget syg, men med glans i øjnene og et smil på læben, samt en gengivet tro på livet. Skønt at opleve, - det varmede dybt ind i sjælen. Men for andre gik det ikke så godt. Adskillige pårørende brød sammen ved synet af deres kære, og fik derved også dem til at bryde sammen, hvilket ofte var fatalt. En psykolog/psykiater til at forberede de pårørende kunne have reddet liv.

Vi, som var oppegående den morgen, og ingen djævel kunne få mig til at blive liggende netop denne morgen, opdagede pludseligt, at der ikke var nogen tysk bevogtning, - ingen SS'ere, intet Gestapo?

Vi var frie, på en måde, og kunne gå, hvor vi ville, og det var vi nogle stykker, der ikke kunne stå for. Vi vandrede roligt ud i byen, eller rettere op på hovedgaden, kun for at opleve dette, igen at være fri. Men vi kom ikke ret langt.

Folk fra byen ville invitere os ind, folk fra omegnen, og fra store dele af det sønderjydske i øvrigt, ville spørge til pårørende, som de ikke havde hørt fra i månedvis.

Nu kom de til os for at høre, om vi måske havde nyt til dem om deres kære. Vi kunne i mange tilfælde berolige dem og glæde dem, i andre tilfælde, at den pågældende var i live, og at han formentlig ville komme med en af de næste transporter.

I et enkelt tilfælde kunne jeg ikke få mig selv til at fortælle sandheden.

Det var måske forkert af mig, men jeg følte, at hvis jeg skulle være vidne til endnu et sammenbrud, ville jeg sikkert selv bryde sammen.

Var det egoisme eller selvopholdelse? - Jeg kender ikke svaret, véd blot, at jeg ikke kunne se mere sorg og uro i øjnene den dag, og gik tilbage til Røde Kors stationen,- jeg var pludselig blevet bange for at skulle besvare flere spørgsmål. Dog havde jeg en stor glæde, da jeg kom tilbage til stationen. En kvinde stoppede mig, og spurgte om jeg havde noget nyt om kriminalbetjent Sørensen fra Tønder. Jeg smilede og sagde " Ham behøver De ikke at være urolig for, Søren er i god form, og fortsætter sit arbejde nede i lejren. Han har både styrke og tro i behold, så ham er De sikker på at få hjem igen." Det var dejligt at se hende le af glæde, selv om tårerne stod hende i øjnene. Det varmede.

Og så kom Gestapo pludseligt. De må åbenbart have sovet over sig, - eller måske en velmenende sjæl havde givet dem lidt at sove på. Jeg ved det ikke, men nu var de der, - og de var skruptossed. De havde hørt, at nogle af os havde været oppe i byen, og nu frygtede de, at mange af os havde benyttet lejligheden til at tage hjem. De talte op og kontrollerede og blev vist meget forbavsede over, at der ikke manglede nogen.

De vidste nok ikke, at vi havde givet Røde Kors vort ord på, at vi ikke ville stikke af, da det kunne have haft til følge at senere transporter ville komme i vanskeligheder. Vi holdt vort ord, men jeg har senere hørt, at efterfølgende transporter havde visse mangler, efter at grænsen var passeret. Forståeligt nok, dels fordi det drejede sig om lettere syge, der kunne klare sig, dels fordi afslutningen på det tidspunkt var så meget nærmere.

I vores transport havde vi en mand fra Padborg, og der er vel ikke noget at sige til, at det trak gevaldigt stærkt i ham for at stige af, - han var jo hjemme.

Men han og hans familie holdt stand. De var stærke nok til at stå imod og overholde det løfte, som vi i fællesskab havde givet Røde Kors, men hvor må det have været svært.

En Røde Kors søster kom over til mig og spurgte, om hun skulle underrette mine pårørende om, at jeg var ude af kz-lejren, nu i Danmark og på vej til København. Jeg gav hende telefonnummeret på den eneste adresse, jeg kendte, den jeg var blevet anholdt på, den jeg beboede med min kone og mine sønner. Dengang, da livet var næsten normalt, om end farligt. Dengang, - var det ikke over hundrede år siden?

Søsteren lovede at forsøge på det opgivne nummer, med en besked til min kone om, at hun skulle underrette den øvrige familie. Min familie. Det slog mig lige pludseligt, at selv om de havde været den væsentlige bestanddel i mine overlevelsesbestræbelser, så havde jeg ikke i mange, mange måneder haft mulighed for at høre fra dem. Levede mine forældre endnu? - Havde mine brødre, der også havde været involveret i frihedsbevægelsen, klaret frisag? Min kone, der vidste mere end sundt var, havde hun stadig mulighed for at tage sig af vore to små drenge?

Vort ægteskab, belastet først af mange uforklarlige natlige fravær, siden af et permanent fravær i disse mange måneder, hvordan kunne det repareres, - eller kunne det ikke? Var det i det hele taget værd at tage hjem igen, eller skulle jeg starte på en frisk et helt andet sted på kloden?

Spørgsmålene forvirrede mig, men jeg besluttede at vente med at tage endelig stilling til dem, til jeg blev rask og var faldet til ro i Sverige. I Sverige? - Ja, man havde fortalt os, at vi skulle med tog til København, og derfra videre til Malmø, - men det viste sig at være umuligt. Umuligt at køre med tog, fordi 'nogen' havde sprængt sporene på den jyske længdebane, mellem grænsen og Fredericia, så vi måtte op i busserne igen.

Chaufførerne og deres busser skulle ellers atter have været sydpå, for at hente næste hold, men accepterede omgående at køre op til Fredericia, hvilket vi alle var lykkelige for. Det blev en dag, jeg aldrig vil glemme.

Jeg sad i den hvide bus, der var på vej ind i Haderslev. Som altid, siden min tilfangetagelse, holdt jeg mine følelser strengt under kontrol, og nægtede simpelthen at tro på alle de gode løfter, som de grønne havde givet os, og som gang på gang havde vist sig at være sort løgn, med dybe skuffelser og depressioner til følge.

Men, som bussen langsomt banede sig vej gennem dette bølgende hav af landsmænd, der slog sammen om konvojen, vinkende med flagene i de skønne rød-hvide farver, mens de prøvede at fylde busserne med deres gaver til os, tobak, vin, øl, kager, chokolade og meget, meget andet, - ja, vores bus fik sågar en hel lagkage langet ind af vinduet, da løste noget sig op inde i mig. Alt dette gav de til os, som de ikke kendte - alt sammen noget kostbart, for ikke at sige umuligt at genanskaffe i de dage.

Og jeg mærkede et indvendigt pres af følelser, noget, der måtte ud. At opleve disse mennesker, jublende, leende, og grædende af glæde, alt sammen på en gang, det var næsten ikke til at bære. Her kom vi, for dem ukendte, danske, nordmænd - og en bus med franske kvinder - og blev mødt med jubel over, at netop vi var kommet hjem, - ja, så måtte vi tro på det - så var vi kommet hjem.

En far løftede sin lille pige på 3-4 år op til det vindue i bussen, hvor jeg sad. Hun var klædt helt i rødt og hvidt, og hun rakte mig en rød rose.

Jeg havde ikke set en blomst på nært hold i det sidste år, og nænsomt løftede jeg denne naturens dronning op til ansigtet, for at mærke dens skønne duft.

Jeg opdagede til min forbavselse, at der var dug på rosen, - og at der kom mere.

Så gik det op for mig, at det var mine egne tårer, der faldt på blomsten, - for første gang siden jeg blev taget, kunne jeg græde. Hvad sult, sorg og afsavn, tortur og forhånelser, det daglige syn af døende, synet af liget af en god ven, der blev slæbt over appelpladsen til krematoriet, - hvad alt dette ikke kunne få mig til, det kunne en skøn rød rose.

For første gang kunne jeg slippe mine følelser ud fra dette mit hjemmelavede, selvopholdende bur, og bare græde, græde viljeløst. Men hvor var det skønt atter at kunne tro. Tro på, at kærlighed mellem mennesker trods alt eksisterede.

Jeg opfattede, at en nordmand, som lå på en bære ved siden af mig, hviskede noget til mig. Jeg løftede ham op, så han også kunne se og høre, hvad der foregik, og gav ham den røde rose. Glæden lyste i hans magre og hærgede ansigt. Han slog armene om mig, og hviskede " Nu er vi hjemme, vi også" - og det var så sandt, som at vi altid vil være brødre.

Noget lige så rørende foregik omkring bussen med de franske kvinder. Da de danske kvinder så de hærgede medsøstre, uden hår på hovedet, uden noget at dække hovedet med, uden make-up, læbestift o.s.v., så rev de deres egne tørklæder af, fiskede puderdåser, læbestifter og små spejle op af deres tasker og stoppede det hele ind i pigernes bus. Jeg skal love for, at det var nogle helt, helt andre franske piger, vi genså på banegården i Fredericia. Leende og glade, stolte over deres hurtige forvandling til atter at være kønne og tiltrækkende kvinder.

Og alt det, der skete i Haderslev, gentog sig i hver eneste by hele vejen op til Fredericia. Hvor var de dog pragtfulde, disse brave sønderjyder. En enkelt episode fra turen vil altid stå mejslet i min erindring.

Et sted mellem Haderslev og Kolding passerede vi en gruppe mænd, der var i færd med at rejse en kæmpe stor flagstang med et stort Dannebrog sømmet til toppen. Da vi, som den første bus, rullede forbi, havde de kun fået rejst flagstangen halvt. De kunne ikke slippe den, men holdt fast med den ene hånd, mens de vinkede med den anden.

Det var et rørende og hjertevarmende syn, - og det billede ser jeg for mig, hver gang jeg støder på det verdensberømte krigsfoto af de amerikanske marinere, der rejser Stars and Stripes på øen Iwo Jima.

For mig betød det billede af en gruppe varmhjertede landsmænd, der ville give os deres hilsen, lige så meget som det amerikanske sejrsbillede, måske mere, for det var jo freden, disse danskere tog forskud på.

Vore gestapovagter var godt sure over denne demonstration, men det - undskyld udtrykket - sked vi på, - og det kunne vi til gavn!

Omsider nåede vi til Fredericia. Her var banegårdsterrænet afspærret. Herrefolket havde sikkert fået nok af spontane sympatidemonstrationer. Vi blev fordelt i forskellige jernbanevogne, og jeg mistede kontakten med mine dejlige norske venner.

Jeg nåede dog at tage afsked med vor dygtige og søde sygeplejerske og den djærve chauffør, der vistnok var fra Skive-egnen.

Inden vi sagde farvel, spurgte jeg ham, hvorfor han havde stillet sig selv og sin bus til rådighed for Røde Kors aktionen? Han svarede med et lille smil "Jeg var jo for gammel til at gå aktivt ind i modstandsbevægelsen, men jeg følte, at jeg burde gøre noget. Og hvad kunne så være bedre end at gøre det, som jeg ved, at jeg er god til? Det tog kun konen og mig 5 minutter at blive enige, og vi ved, at vi aldrig vil fortryde det."

Jeg spurgte naivt " Var I chauffører slet ikke lidt bange under transporten?" - " Jo, jeg var i alt fald, men jeg tror på Gud, og du så da selv sidste nat, at vi bliver beskyttet af Ham." " Lyset?" spurgte jeg stille. Han smilede og sagde " Ja, en knippelgod ide, men hvem gav dig den?"

En sådan klippefast tro bøjede jeg mig for. Ikke et ord om min norne. Han ville alligevel ikke have forstået det.

" Skal du så hjem til din kone nu?" spurgte jeg. " Nej. Vi vender vognene og kører en tur mere til Neuengamme så hurtigt som muligt. Jo flere vi kan få hjem, des mere glæde bliver der i mange danske familier."

Pragifulde mennesker disse chauffører - eller vognmænd, for de fleste af dem satsede deres egne busser, deres levevej. En dyb tak til dem, og til deres familier, som sikkert har haft mange urolige timer, før de fik deres uselviske, brave mænd hjem igen.

Jeg føler også en dyb taknemmelighed overfor alle disse ukendte landsmænd i det sønderjyske, som ved deres fremmøde og rene hjertelighed fik mig til at græde, men kun af glæde.

Græde af glæde over atter at opdage, at menneskene faktisk også er gode, vil det gode, og evner at være gode, uden skelen til egne behov for komfort.

Tak, landsmænd.

Østerport og Frihavnen

Turen fra Fredericia til København har jeg næsten ingen erindring om. De sidste to dages begivenheder havde totalt tappet mig for kræfter. Jeg sank ned i en dyb bevidstløshed og vågnede op på en bære, kort før toget nåede Roskilde. Stadig meget omtåget. Jeg følte mig så uendelig træt. Dysenterien tappede mine kræfter, og sygeplejersken fortalte mig, at hun havde måttet skifte 'ble' på mig tre gange.

Jeg havde ingen erindring om nogen bleskiftning, men kunne levende forestille mig den. Føj for et job den stakkels pige havde påtaget sig.

Min dybeste respekt for, og tak til et menneske, som uden at kny påtog sig pasning af dysenteripatienter. Og jeg var jo blot én af mange.

Som vi nærmede os København, boblede viljen op i mig igen.

Op på benene, sagde min stædige hjerne til den forpinte krop. Nu må du tage dig sammen og bringe os på højkant, så vi kan gense vores familie uden at lade dem mærke, hvor skidt vi har det. Kroppen tænkte sit: "Du er vist ikke rigtig klog!" Men den gjorde alligevel sit yderste for at stille hjernen tilfreds. Til gengæld så måtte hjernen love kroppen ikke at bryde sammen under gensynet. Det ville kroppen ikke kunne holde ud.

De blev enige, og da toget rullede ind på Hovedbanegården, stod jeg ved vinduet, ivrigt spejdende efter kendte ansigter. Der var slet ingen. Hele perronen var afspærret, og bortset fra en enkelt jernbanearbejder i kedeldragt og den bekendte sort-røde DSB kasket, var der ikke et menneske.

Med mindre nogen skulle finde på at sætte de tyske vagter i den kategori.

DSB-arbejderen gik med sin lille hammer og slog på hjulene, men passede tilsyneladende ikke sit arbejde ret godt, for han spejdede hele tiden op og ned ad togstammen. Og så var der noget bekendt ved den gang, den statur. "LEO!" råbte jeg og vinkede med hele overkroppen. Og ham var det, min bror Leo, der mig bekendt aldrig havde været ansat ved DSB. Han kom hen til mit vindue, rakte hænderne op til mig, mens glædestårer trillede ned af kinderne på ham. Jeg hankede gevaldigt op i mig selv og sagde: "Du kan sgu da ikke stå dér og tude på DSB's tøj!"

Og han fik sit dejlige grin tilbage, og fortalte mig, at alle de pårørende til de danske fanger var blevet sat i stævne på Østerport Station, hvor de nu ventede. Også min kone, Lilli. Da Leo løb væk, for at nå over til Østerport og fortælle, at vi var på vej, fik jeg travlt. Jeg satte hurtigt vore sygeplejersker ind i situationen.

Dette her var livsfarligt, først den knugende skuffelse over ikke at se sine kære, når man nu var så tæt på. Og så det totalt overraskende gensyn, få minutter senere. Helt uforberedt. Sygeplejerskerne gik hurtigt fra vogn til vogn og fik sat kammeraterne ind i situationen. Da toget kørte ind på Østerport Station, var der sort af mennesker, - på perron 2.

Toget kørte ind på perron 3, som var afspærret! Og det var måske ikke det værste, der kunne ske. Når jeg havde gjort så meget ud af at få advaret og forberedt mine kammerater, var det ud fra en frygt for, hvad gensynet ville gøre ved dem. Mange af os var jo syge, også smitsomt syge, vi så væsentligt bedre ud på afstand, end på nært hold.

Jeg hørte mit navn blive råbt. Så til min usigelige glæde Willy, Kaj og Leo, mine brødre, og Lilli samt mange af mine gode, gamle venner i en gruppe på perron 2. Hvor var det dog dejligt at se dem igen, selv på afstand.

Jeg hørte, at de råbte "Velkommen hjem, og til lykke!", og jeg huskede pludselig, at det var den 15. april, min fødselsdag! Min 32-års fødselsdag.

Jeg var en ung, gammel mand.

En ung, gammel mand, der næsten ikke kunne høre, det kan jeg stadig ikke, på grund af de tærsk, jeg fik i Shell-husets kælder, - eller var det, da Kapoens knippel slog mit øre halvt af?

Men de andre kunne desværre høre, hvad jeg råbte, - til min kone. Et desperat råb, hele summen af ængstelighed, mistro, drømmesynd, jalousi og inderlig kærlighed. Og styret, ikke af hjerne og hjerte, men af nerver, der bedrog mig. Hvad det var jeg råbte? - Det blæser i vinden, men jeg har siden ofte fortrudt det.

Hun stod jo dér, var kommet for min skyld, og så bedårende dejlig ud, at jeg følte, at mit hjerte sad oppe i halsen på mig. Jeg var syg af længsel efter at tage hende i mine arme, men kunne vi begge slå en streg over det, der var kommet imellem os? Jeg vidste det ikke, kendte ikke svaret.

Adskillige af de pårørende på perron 2 følte, at de måtte tættere på toget og begyndte at krydse sporene, men blev bestemt, og for en gangs skyld venligt, vist tilbage af de tyske vagter. Kort efter forlod vort tog perronen og kørte den korte tur ned til Frihavnen, hvor vognene med de mest syge blev kørt ombord. Vi andre, der kunne gå, skulle spadsere ombord.

Men inden da lød der, til vores store forbavselse, en dansk stemme over et interimistisk højtaleranlæg. Forskellige navngivne personer blev opfordret til at melde sig til den nærmeste vagt, da der var nogle vigtige meddelelser til dem. Og pludselig sagde én af mine kammerater "Det er sgu dig,- de kalder på en Svend Sørensen!" Nornen hviskede svagt, men tydeligt i mit raske øre "Lad dem råbe!"

Det gjorde jeg så, og forresten var der allerede i Vestre Fængsel én af samme navn. Selv om han ved den lejlighed kom ud af fængslet, kunne han jo udmærket være kommet retur, og nu være på vej ombord på denne færge til friheden.

Men jeg kunne ikke holde fingrene fra mørklægningsgardinet og kiggede ud af vinduet. Den mand, der stod med mikrofonen, var 'danskeren'. 'Danskeren', den danske Gestapohåndlanger, der havde været årsag til så megen fortræd, og som havde svoret på, at han nok skulle sørge for, at jeg ikke kom levende fra dette.

Jeg mærkede angsten vælte op i mig. Hvad skulle jeg gøre? Stadig på dansk, tyskbesat jord var jeg chanceløs, hvis han fik øje på mig. Og han vidste åbenbart, at jeg var her. Jeg fortalte en af sygeplejerskerne om mit problem, og hun forstod med det samme min alvorlige situation. Fik mig anbragt på en bære, skaffede et par briller og en hue, dækkede mig til, så meget som muligt. Og da han gik søgende gennem togvognen, fik hun meget travlt med at pusle om mig, dække mig med sin krop. Han gik forbi, uden at lægge mærke til os. Så var vi ombord, og teknisk set, på svensk territorium.

Men helt uden kedelige episoder skulle turen over Sundet ikke forløbe. En højtstående svensk Røde Kors officer spurgte mig, hvad jeg havde lavet, hvad årsagen var til, at jeg var her, og jeg svarede, som altid, "Jeg har blot hjulpet til med at få bragt jøder til Sverige."

Og så kom han med den bemærkning, der fik mig til at miste besindelsen for første gang i mange måneder. "Nå ja, så har du i alt fald ikke gjort Sverige nogen speciel tjeneste. Dem skulle du hellere have ladet tyskerne stege!"

Jeg sprang op og råbte ham ind i ansigtet "Skrub ud herfra, dit svin! - Du er jo ikke en skid bedre end Nazierne!!"

Jeg prøvede at få fat i struben på ham, men det lykkedes et par af de andre svenske Røde Kors folk at holde mig tilbage, idet de samtidigt udtrykte deres uforbeholdne mening om ham.

Og den var ikke meget anderledes end min. Han forsvandt i en fart, med dukket hoved.

Takket være de Røde Kors-folk, som havde grebet ind, faldt jeg hurtigt til ro igen. Men jeg så nu, at jeg ikke var den eneste, der havde fundet bemærkningen utilgivelig. Rundt om mig sad mine kammerater op, med vrede øjne og knyttede næver, så knyttede, at knoerne lyste hvidt. Det hjalp først, da én af svenskerne hovedrystende sagde "Tja, du kan finde dem allevegne, og altså også hos os, men tror du ikke også, at de snart går af mode?"

Malmø og Landskrona.

Ved landgangen i Malmø blev vi budt velkommen af andre Røde Kors officerer, og en af dem med de store distinktioner sagde "Nu er I frie igen. Velkommen til Sverige." Frie? Hvad var det nu det betød? - Jo, det var jo noget med ikke at behøve at nære frygt for den næste time, næste dag, uge, måned! Den erkendelse, der gennemstrømmede os, kan slet ikke beskrives. Men lad mig udtrykke det på jysk: Det var ikke så ringe endda!

Vores officielle modtagelse var varm og hjertelig, - og heldigvis kort. Vi blev orienteret om, hvad der nu skulle ske med os, - også en helt ny fornemmelse. Vi blev sendt på badeanstalt, hvor vi blev modtaget af en flok friske badekoner, der nænsomt men effektivt fik os skrubbet i bund, med varmt vand, skummende sæbe og store totter træuld. Så udlevering af nyt, rent tøj, og de gamle stinkende, befængte klude blev sendt på forbrændingsanstalten. Nu havde vi lagt kz-lejrene bag os, - udvortes. Derefter sortering efter vore sygdomme og deres sværhedsgrad og indlæggelse. For mit vedkommende var det til Landskrona Sygehus, afdelingen for tuberkulose.

Den franske tuberkuloselæge i Finkenwerderlejren havde jo fortalt mig, at jeg havde fået tuberkulose. Det havde jeg fortalt de sorterende læger i Sverige.

Efter fire dages ophold på afdelingen kom lægerne med den glædelige meddelelse, at de ikke havde kunnet finde TB hos mig. Havde der været én, så var den ialt fald gået i sig selv igen. Men den havde været der. I venstre lunge. Det konstaterede professor Husfelt i 1948, og senest blev det bekræftet på Amtssygehuset i Glostrup i 1984, hvor de fandt arvæv efter sygdommen.

At den dræbte sig selv, tilskriver jeg kaproningen og den tobaksfrie tilværelse, men hvem ved, - nornen?

Jeg blev flyttet til Landskrona Epidemiske Sygehus, for at blive behandlet for min dysenteri, som nu var taget til. Lettere tilfælde behandlede med rigelig mad og drikke, sund og nærende kost. Men mit tilfælde var et af de sværere, og krævede kraftigere midler. Heldigvis havde de svenske læger adgang til den nyeste forskning, og rigeligt af den medicin, forskningen havde fundet frem til. Langsomt, men sikkert, kom jeg mig, og kunne begynde at tage lidt fast føde til mig.

En dag fandt sygeplejersken mig grædende over en halvtømt tallerken, og da hun spurgte mig om, hvorfor jeg græd, svarede jeg, at det var fordi jeg ikke kunne spise op. Hun smilede, satte sig ned på sengekanten og sagde, at nu måtte jeg se at glemme alt det jeg havde været gennem, og at ingen ville bebrejde mig, at jeg levede en smule mad. Hun var sød, - men hun forstod jo ingenting.

Hvordan skulle jeg glemme, hvordan vi hægede om hver eneste krumme for at holde den nagende sult i ave? Glemme, at nogle havde tyet til hundekød, kattekød eller sågar rottekød, knust de knoglestumper, der flød i suppen, for at få det kalktilskud, som vore udtærede legemer krævede?

Glemme, at der var nogle af mine kammerater, der ville have levet i dag, hvis de på en hel uge havde fået den mad, som jeg nu levnede fra et enkelt måltid? Det kunne jeg overhovedet ikke glemme, og derfor fandt jeg det uudholdeligt ikke at kunne spise op. Hun forstod det ikke, og det gør du formentlig heller ikke, kære læser, - kig bare i din affaldspose!

Vi fik radioer bragt ind på stuerne. Fulgte spændt bulletinerne, nu var det helt klart, at det kun drejede sig om dage. Men hvad med besættelsestropperne, som ikke var i direkte kamp, ville de gå amok og foranstalte massemyrderier blandt vore danske og norske landsmænd?

Specielt nordmændene var nervøse, dels havde de strittet mere imod, da tyskerne invaderede, dels var der langt flere tyske tropper i Norge end i Danmark. Så kom den 4. maj med sit til dels glædelige budskab, at de tyske tropper i Nordvest-tyskland, Holland, Belgien og Danmark havde kapitulert. Kun tildels glædeligt, fordi det ikke omfattede Norge. Men læger og sygeplejersker strømmede ind på stuerne for at kunne ønske os tillykke, medbringende flasker med vin, så vi kunne fejre dagen. Og det gjorde vi, selvom vore norske venner, deres glæde på vore vegne til trods, ikke var helt glade.

Den 5. maj fik jeg, for første gang, tilladelse til at gå ned i haven. Jeg må have været mere distraet end normalt, for jeg gik den forkerte vej, og befandt mig pludselig i den dejlige skov, der strakte sig fra sygehuset og ned til skrænten ved kysten. Da jeg nu var her, besluttede jeg mig at gå ned til skrænten for at få et blik over til Sjælland og til Kronborg.

Og det var en stor beslutning, for jeg var stadig uendelig svag og afkræftet, - men nu var det altså besluttet. Jeg anede ikke, hvor langt der var ud til skrænten, men det kunne allerhøjest være to kilometer, og det kunne enhver purk i femårs-alderen klare, så det kunne jeg også.

Det varede kun kort tid, før jeg begyndte at føle trætheden melde sig, men pokker tage mig, jeg ville og skulle se det befriede Danmark fra svensk side.

Vejret var skønt og forårsagtigt, og skovbunden myldrede med hvide og blå anemoner - i tusindvis - et underskønt tæppe, og jeg nød det i fulde drag.

Hver gang jeg kom til en bænk, og der var uendeligt langt mellem dem, - mindst 100 meter - måtte jeg sætte mig ned og hvile mig. Men jeg kunne ikke drømme om at opgive, hvad jeg havde sat mig for. Det tog vist lidt over en time at tilbagelægge de 1200 meter, der rent faktisk var ad stien gennem skoven ned til skrænten.

Men jeg nåede den, og det syn, der mødte mig, var rigeligt alle mine anstrengelser værd. Der oppe lige nord om Hveen lå Kronborg, badet i solskin, og med Dannebrog vajende for den svage brise.

På den sjællandske kyst, både nord og syd for Hveen, så langt øjet rakte, var det det samme syn, i tusindvis vajede danske flag.

Et pragtfuldt syn. Sugede det til mig. Lod det fordele sig i hele min krop og sjæl. Næsten hjemme igen, og være fri til, i alt fald på afstand, at dele deres glæde derovre.

Jeg sad der vel i over en time og forlod kun nødtigt min private førsteparket til Danmarks befrielsesstemning.

På tilbagevejen, der var en hel del mere møjsommelig end udturen, plukkede jeg en stor buket af forårsblomster, som jeg ville tage med til kammeraterne på stuen.

Da jeg endelig nåede tilbage til sygehusets gård, så jeg, at der holdt en rustvogn udenfor hoveddøren, og da jeg kom helt hen til den, så jeg, at kisten var dækket med et dansk flag.

Så brød jeg sammen, helt og aldeles.

Det virkede så fuldstændigt og tindrende urimeligt, meningsløst og harmdirrende uretfærdigt. Dette kunne simpelthen ikke være rigtigt.

Kære ukendte kammerat. Du nåede så langt.

Du udholdt alle mulige fornedrelser og pinsler, overlevede den mest rå umenneskelighed og mishandling, modstod sygdom, tålte kulde, gennemlevede alskens rædsler - fik en lille forsmag på friheden.

Og så måtte du give op. Nu, hvor du havde kæmpet dig fri. Hvor må det være et hårdt slag for dine kære, som måske for få uger siden vinkede til dig på Østerport, at de alligevel ikke skal have dig hjem. Så nær, og nu, så langt væk.

Jeg lagde min buket af forårsblomster på båren, og stod så bare dér, fuldstændig fortabt og dybt bedrøvet. Der fandt sygeplejerskerne mig. De småskændte på mig og fortalte, at hele hospitalet havde været i oprør, for jeg havde været væk i tre en halv time.

De havde heller ikke forstået noget af det hele. Ikke forstået, hvorfor jeg absolut måtte se Dannebrog vaje fra Kronborg netop denne dag, hvorfor jeg måtte føle, hvordan det var atter at kunne gå frit omkring i en skov, hvorfor jeg havde nydt at plukke min buket af forårsblomster, eller hvorfor jeg måtte give dem væk igen. Hvorfor jeg var så ulykkelig ved synet af en ukendt kammerats båre.

Ikke en pind havde de forstået, selvom de var søde og rare. Men hvordan skulle de også kunne det? De var jo ikke lige kommet hjem fra Helvede.

Den dag besluttede jeg, at nu skulle det være slut med at være syg. Nu ville jeg hjem, og det kunne overhovedet ikke gå hurtigt nok!

Frit Danmark

Den 8. maj 1945

Min første dag i et frit Danmark.

Færgen glider stille ind i Helsingør havn. Men - hvordan kom jeg egentlig ombord? Blev jeg kørt til færgen?, - og var vi flere? Hvem gav mig billet til færgen og til toget?

Det hele står komplet tåget for mig. Den tur, jeg havde glædet mig utroligt meget til - at se den smukke danske kyst nærme sig, badet i majsolen, de lyse, nyudsprungne bøgetræer, og alle de tusinder af rød/hvide flag, der skulle byde mig velkommen tilbage. Alt dét, jeg havde set i en kort stund forleden dag - og set frem til i en evighed, kan jeg slet ikke huske.

Et fuldstændigt black-out.

Jamen, hvad kan det dog skyldes? Jeg, som kunne huske hver eneste dag, hver eneste time af den tid, jeg havde tilbragt i fængsler og koncentrationslejre, er nu totalt blank, og husker intet, absolut intet om overfarten.

Skyldtes det nervepresset ved tanken om at skulle se alle mine kære igen, eller var det tanken om det kommende møde med min Lilli? Kunne vi finde hinanden igen. Kunne vi glemme og tilgive? Og hvad ville familien sige? - og vennerne? Hvad med vore to dejlige drenge? Kunne Finn på fem år huske mig - eller havde han sluttet sig til sin mors nye "ven", og var jeg en fremmed for ham nu?

Kim, der kun var tre måneder gammel, da jeg blev arresteret for mange evigheder siden (helt præcist ni måneder), kunne naturligvis ikke huske mig, men kunne jeg give afkald på dette lille væsen?

Og hvad med min virksomhed? Eksisterede den stadig? Og kunne den drives videre? Havde jeg kræfter til det?

Masser af spørgsmål trængte sig på, og mit hoved summede som en bikube, dér hvor hjernen skulle være. Nu stod jeg pludselig nede på kajen, havde atter dansk grund under fødderne.

Om jeg græd? Næh, det tror jeg ikke, men jeg havde en gevaldig stor klump i halsen.

Tag dig nu sammen, for fanden. Prøv at koncentrere dig om én ting ad gangen og gå til bunden af hvert enkelt problem, før du beslutter dig, og kan du/vi ikke finde frem til en løsning, så rejls ud og skab dig et nyt liv et andet sted i verden.

Alle disse tanker og problemer blev vendt og drejet gang efter gang. Måske var det dét, der havde ødelagt den tur over Sundet, der skulle have været fyldt med jublende glæde og fryd, men som jeg altså ingen erindring har om.

Jeg bemærkede dog, at Røde Kors havde udstyret mig med en togbillet og gik som en robot over til stationen og satte mig ind i toget til København. Jeg fandt et hjørne, hvor jeg troede at kunne sidde i al ubemærkethed - men sådan skulle det ikke gå!

Jeg bemærkede, at mine medpassagerer stak hovederne sammen og sad og stirrede over på mig. Jeg prøvede at lade som ingenting. Hvordan skulle de kunne se på mig, at jeg havde være i kz-lejr og nu vendte hjem fra Sverige? Jeg kikkede på mit tøj, det var nyt og svensk, men skilte sig næppe ud fra almindelig dansk påklædning.

De havde også givet mig et lille emblem til at sætte i knaphullet, men det var så lille, at det umuligt kunne ses på den afstand. Var det mon min meget sparsomme "bagage" - blandt andet med mine sidste dyrebare engelske cigaretter - ja, selvfølgelig!

Der stod jo Svensk Røde Kors overalt på tasken. Nå, men forhold dig nu bare rolig.

Men, men. Fem minutter efter togets afgang var jeg omringet af mennesker og spørgsmålene haglede ned over mig, som under et uvejr i oktober: Har du været i kz-lejr - og hvor længe?

Var der virkelig, som aviserne fortæller, mennesker, som var omvandrende skeletter? Så du mange, der blev henrettet og hængt? Så du også jøder, der blev gasset? Hvad har du selv lavet? Har du dræbt nogle tyskere? Osv., osv., osv.

Jeg var totalt overvældet. Følte, at jeg hvert øjeblik kunne springe op og skribe vildt. Eller springe af toget. Havde de mennesker dog slet ingen skam i livet eller bare en lille smule forståelse? Nej, forståelse havde de ikke, men nyfikenheden var lige så stor, som jeg var sårbar.

Uden jeg havde set det, var togføreren kommet ind.

Han beordrede alle tilbage på deres pladser, så han kunne kontrollere billetter. Han må have bemærket mine bedende øjne, for han tog min Røde Kors bagage og nærmest løftede mig op af sædet, idet han stille sagde: "Kom med mig!"

Han førte mig hen til sin lille tjenestekupé med plads til to og sagde: "Hér kan du blive siddende til vi når København. Hér kan du være i fred og så må du undskylde de mennesker, men de forstår så lidt af, hvad du har været igennem. Slap nu af, og hvis du vil have en kop te, så står min termoflaske dér."

Jeg kunne dårligt se på ham. Tårerne stod mig i øjnene. Men så bøjede han sig ned, lagde hånden på min skulder og sagde: "Velkommen tilbage til Danmark - og tak for alt, hvad du har gjort. Vi er glade for at have fået dig hjem."

Det var den smukkeste og mest dybtfølte velkomst, jeg kunne have ønsket mig, og så kom den fra en fuldstændig fremmed, men dog dansk. Jeg sad uforstyrret i hans kupé til vi nåede København.

Så kom han tilbage og sagde: " Lad mig lige give dig en hånd" . Han tog min sparsomme bagage og hjalp mig ned på perronen.

Den hjertevarme mand glemmer jeg aldrig. Jeg husker ikke om jeg fik takket ham - men det var nu heller ikke nødvendigt. Vi forstod hinanden.

Den første jeg så på perronen var min kone, Lilli. Hvor så hun yndig ud, da hun kom mig i møde med en lille blomsterbuket i hånden og med et lille, frygtsomt smil. Også hun var tilsyneladende nervøs for vort møde.

Sammen med hende var tre mænd i lange sorte militærkapper og med stålhelme og frihedskæmperarmbind på. Det varede et par sekunder, før det gik op for mig, at det var mine brødre Willy, Leo og Kaj. De var altså også gået ind i frihedskampen.

Det glædede mig naturligvis, men jeg kunne ikke lade være med at smile stille. Jeg skulle altså tages, før de vågnede op til dåd. Men alligevel. Tak, brødre, fordi I gjorde det.

Så kom Lilli hen og slog armene om halsen på mig og hviskede: Tak, fordi du kom hjem til mig igen, elskede" . Da traf jeg min beslutning. Ligegyldigt hvad der var sket, mens jeg havde været væk, så ville det nok være værd at forsøge at slå en streg over det og begynde et nyt liv.

Mine brødre kom over og omfavnede mig. De var jublende lykkelige og havde en masse at fortælle. Vi gik op gennem Hovedbanegårdens hal og udenfor, hvor Leo tog nogle billeder, mens Lilli og jeg holdt hinanden i hånden. Nogen gav mig et lille dannebrogsgflag i den anden hånd. Jeg var hjemme.

Da vi steg ind i Leo's gamle, åbne DKW, nu forsynet med alle de mærker, der sagde, at de tilhørte modstandsbevægelsen, begyndte mine brødre at fortælle mig om de seneste dage - dagene efter, at Danmark blev frit - om arrestationerne af stikkere, medløbere og hipoer og om deres eget arbejde som vogtere i Vestre Fængsel.

Jeg hørte kun efter med et halvt øre, optaget som jeg var af at have min Lilli siddende tæt op ad mig, indtil de fortalte om arrestationen af min tidligere kompagnon, frk. Olsen, ude på Roskildevej. Hun havde været på vej op til sit sommerhus i Odsherred - sammen med min svigerfar - for at skjule sig dér et stykke tid. Hun var blevet ført til Vestre Fængsel.

Forbavsende nok følte jeg ingen glæde ved at høre om det. Nok havde hun brugt alle kneb for at få mig trængt ud af vort kompagniskab, hun havde sågar kontaktet Gestapo, men hun havde ikke kunne fortælle dem noget, de kunne bruge. Jeg havde været meget forsigtig med, hvad hun fik at vide. Det blev bekræftet med nogle af de bemærkninger, som Dr. Hoffmann lod falde under ét af de mange forhør, jeg var igennem i Shell-huset. Og jeg vidste jo, hvad hun gik ind til i Vestre Fængsel. Det ville givetvis ikke blive en morsom tid for hende. Hun sad i ca. 10 måneder, så syntes jeg, at det kunne være nok og fik hende ud.

Turen gik ud til Murerstiftelsen ved Åboulevarden, hvor vores far boede. Willy stak mig en blå baskerhue med frihedsbevægelsens emblem, idet han sagde: "Du må hellere tage denne her på og holde dit lille dannebrogssflag meget synligt, ellers tror folk måske, at du er én, vi har været ude at hente!" Meget betænksomt af ham.

Jeg mærkede hurtigt, at alle mennesker kikkede efter os - og det ville have været umorsomt at få et eller andet råddent i hovedet! Men jeg nød turen og sugede det hele ind. Det var jo det København, som jeg holdt af.

Vi kom op til far, der boede i en lille etværelses lejlighed med tekøkken, og det var dejligt at se ham igen. Far havde aldrig båret sine følelser til skue. Det var uhyre sjældent, at vi drenge fik et klap på kinden, blev nusset i hovedet eller fik et skulderklap. Kys kendte vi slet ikke til fra den kant.

Men da han så mig, kom han hen og omfavnede mig og lagde sin kind mod min, mens tårer strømmede fra hans øjne. Han kunne intet sige, - og det var heller ikke nødvendigt.

Vi forstod hinanden. Så tog han sig sammen og viste os, at han havde arrangeret et lille kaffebord og - lysende af stolthed - viste han os én for den tid dyrebar flaske fransk cognac, og selvfølgelig kunne vi ikke sige nej.

Han var klog nok til ikke at føre samtalen ind på min tid i Vestre Fængsel og koncentrationslejrene, men spurgte kun til, hvordan jeg havde haft det i Sverige. Dertil kunne jeg jo kun sige, at det havde været helt vidunderligt. Jeg kunne se, at det glædede ham. Han fortalte mig, at der var nogle dårlige rygter i omløb om den måde, svenskerne havde opført sig på, så jeg fortalte ham lidt om vore "transporter", og om hvor stor en hjælp, vi havde fået af svenskerne. Nu kunne han så hjælpe med at aflive disse rygter.

Derefter kørte vi ud til vores mor i Valby. Det var vidunderligt at se min søde, blide mor igen. Hendes øjne strålede så varmt, at de kunne have jaget enhver tordensky væk fra himmelen. Hun tog min hånd og holdt den længe mellem sine to. Vendte sig så mod mine brødre og sagde stille, men med en varm glæde og stolthed "Kan I se, hvad jeg sagde. Han kom hjem igen!"

Til mig sagde hun " Jeg ved alt om, hvad du har været igennem og hvor svært, du har haft det. Men ikke et øjeblik har jeg mistet troen på, at du ville komme hjem igen!" Hvad kunne jeg sige?

Mine brødre havde advaret mig og fortalt, at mor flere gange havde fortalt dem, at hun havde set mig i sine drømme - og at hun havde talt med mig!

Og den dag, de havde måttet gå den tunge gang til hende for at fortælle, at Røde Kors havde meddelt officielt, at jeg var død i kz-lejren i Tyskland, havde hun helt enkelt nægtet at tro dem.

Hun sagde " Jeg så Svend Aage i nat. Han er meget, meget syg, men han er ikke død!

Tja, ret havde hun jo! Det var en anden ved navn Svend Sørensen, der var død i Neuengamme. Men Gestapo tog det ikke så nøje med mellemnavne og der havde da også kun stået Svend Sørensen på den røde seddel, der sad udvendigt på min celledør i Vestre Fængsel. Jeg var, så vidt jeg ved, den eneste i mit afsnit, der havde den 'ære' at få en rød seddel på sin dør.

Endnu engang måtte vi til et kaffebord. Vi nænnede ikke at skuffe hende, og jeg nød at se hendes glæde. Gang på gang måtte hun røre ved mig, ligesom om hun ville være helt sikker på, at det ikke atter var en drøm!

Men - vi måtte videre. Jeg var vild af længsel efter at gense mine to drenge, og Lilli havde fortalt mig, at lejligheden var fyldt med venner. Vi nåede Søndre Fasanvej 22, vort hjem på Frederiksberg.

Jeg erindrer, at der stod mennesker med blomster i hænderne uden for opgangen, men kun meget svagt. Det kunne ikke gå hurtigt nok med at komme ind af gadedøren, og da jeg åbnede den, stod min ældste søn på fem år oppe på trappen og ventede.

Han kunne slet ikke vente til jeg kom op til ham, så han løb to trin ned og sprang så direkte ned i armene på mig, slog armene om min hals og knugede sig ind til mig. Havde det ikke været for mine brødre, der hurtigt støttede mig, ville jeg være faldet bagover. Han havde lige fra han var helt lille været vant til at jeg kastede ham op i luften og greb ham igen - og han kunne jo ikke vide, at jeg ikke helt var den stærke far, han huskede.

Det varede længe, meget længe, før de kunne vriste ham fri fra mig, og han veg ikke fra min side resten af dagen. Jeg følte, at han var umådelig lykkelig over at få sin far hjem igen, og for mig var det en pragtfuld følelse, at han ikke havde glemt mig.

Jeg var lykkelig. Så gik jeg ind til lille Kim. Hvor så han dejlig ud med sine varme, brune øjne. Naturligvis kunne han ikke huske mig - han var kun lidt over tre måneder gammel, da jeg blev taget. Men op i armene kom han da, og han gjorde ikke vrøvl.

Men nu blev jeg trukket ind til alle vennerne og resten af min familie. Den næste halve time regnede det med spørgsmål, men så havde jeg også fået nok.

Trætheden, rørelsen, hele det stemningsregister, som jeg havde været gennem i løbet af en mere eller mindre søvnløs nat og en meget tidlig morgen ramte mig pludseligt og hårdt. Det blev for meget for mig, og jeg måtte bede alle undskylde mig, men jeg var nødt til at have en halv time for mig selv. Selv om nogle udtrykte skuffelse, så det ud til at de fleste havde forståelse for, at jeg trængte til ro og hvile.

Lilli fulgte mig ind i soveværelset, puslede om mig, og gik så tilbage til vennerne. Efter en lille time vågnede jeg, og fandt hende grædende på sin seng. Først ville hun ikke svare på mit spørgsmål om, hvorfor hun græd. Men da jeg pressede på for at få et svar, fortalte hun, at hun havde overhørt, at en del af disse såkaldte "venner" blot ventede på at komme til at overvære det helt store opgør mellem hende og mig, som så skulle ende med, at jeg smed hende ud af huset.

Jeg blev tordnende rasende, og på trods af, at Lilli prøvede at standse mig, gik jeg ind i den store stue og bad om et øjebliks ro. Så sagde jeg rent ud: "Jeg forstår, at nogle af jer blot er kommet for at overvære et opgør mellem Lilli og mig. Jeg beklager, men det er en sag, der kun angår os to, og som bestemt ikke kommer jer ved! Det er en helt personlig sag, og for at I skal forstå mig ret, vil jeg sige, at jeg kender alt til, hvad der er foregået hér i huset. Det er nu helt op til Lilli og mig - og kun os to - at finde ud af, om vi kan finde hinanden igen og starte på ny".

“ De af jer, der måtte være skuffede over dét, kan forlade huset med det samme - og vi ønsker ikke at gense dem, der går nu!!”

En del af dem forsvandt. Jeg har ikke set dem siden - men heller ikke savnet dem! Var det hårdt? Ja sågu' var det hårdt, men mest for Lilli og mig. Efter min mening ikke for hårdt mod dem, der luskede af. De, der blev tilbage, og Lilli og jeg, havde endnu nogle hyggelige timer, men heldigvis forstod de fleste, at vi nu gerne ville være os selv og trak sig tilbage. Lilli var så sød og kærlig som nogensinde, og sammen med ungerne havde vi en dejlig aften.

Natten var helt privat - men skøn.

Her skulle beretningen om min hjemkomst egentlig slutte, men næste dag indtraf en episode, som måske kan runde billedet af. Jeg vågnede med ret høj feber, måske nervebelastningen, måske blot en fysisk reaktion. Lilli forlangte i alt fald, at jeg blev liggende, så ville hun ringe efter lægen. Kort efter ringede det på døren. Jeg hørte nogle mandsstemmer - og så hørte jeg, at Lilli eksploderede! Hun råbte højt, vredt og længe. Jeg var lige ved at stå op for at se, hvad der var på færde, da døren til soveværelset gik op, og to meget officielt udsende herrer trådte ind. De havde mapper under armen og Lilli lige i hælene.

Før de kunne åbne munden, besvarede Lilli mit spørgsmål om deres ærinde: “ Det skal jeg nok fortælle dig! De herrer kommer såmænd fra skattevæsenet på Frederiksberg. Kongens Foged vil pante dig for den skat, du ikke har betalt, mens du var tyskernes fange i Vestre Fængsel og kz-lejr. Er det ikke en fin modtagelse at få af dit elskede land??!”

Hun var rasende - som en løvinde - og jeg var helt nervøs for, at hun skulle smide noget tungt og billigt i hovedet på de stakkels mænd.

Stakkels mænd? - tja, jeg har sjældent set to mænd, der var så ulykkelige. Den ene af dem sagde: " Dette her må bero på en forfærdelig misforståelse. Vi vil straks tage tilbage til kontoret og få sagen bragt i orden, og så må De meget undskyldte!"

Så faldt Lilli til ro og fulgte dem ud. Da hun kom tilbage, lå jeg og grinede. Først virkede hun uforstående, men da jeg fortalte hende, hvor pragtfuld hun havde set ud, kunne hun godt se komikken og gav sig til at le.

Hen på eftermiddagen blev der afleveret et brev fra skattevæsenet med en stor undskyldning og en flaske, vistnok Dubonnet, samt en anmodning om, at vi skulle glemme det hele. Når jeg engang følte mig frisk nok igen, ville de gerne tale med mig. Skatten kunne jeg bare glemme - den havde de eftergivet.

Så det var jo også en ganske usædvanlig dag!

Epilog

San Pedro, Andalusien, den 8. august 1994

Jeg sover uroligt. Anspændt og nervøs. Det ringer på døren og jeg hører stemmer og hundeglam. Nu er de der igen - men denne gang skal det fandeme blive løgn. De skal ikke få lov at slæbe mig igennem det søle én gang til. Jeg famler efter min pistol og afsikrer den, parat til at skyde den første, der åbner døren til mit soveværelse.

Pludselig vågner jeg helt og bliver bevidst om tid og sted. Jeg stirrer forbløffet på den lille forkromede pistol i min højre hånd. Skynder mig at sikre den igen og lægger den tilbage på sin plads, nær ved hånden. Det går op for mig, at det på dagen er 50 år siden, at jeg blev anholdt af tyskerne for at blive trukket gennem den værste periode i mit liv. Jeg tror ikke på, at man har en indbygget kalender i underbevidstheden, men sært er det nu, at et af mine mest levende mareridt om begyndelsen til den ufrivillige overlevelseskamp skulle komme nøjagtig på den runde dag. Det er adskillige år siden, at jeg sidst havde mareridt om mit ophold i og udenfor Neuengamme, men de har været der før, med uregelmæssige mellemrum. Dog aldrig tidligere med det resultat, at jeg kunne have skudt en uskyldig. Og så på dagen, et halvt århundrede senere. Jeg klæder mig på og går let rystet ud for at sige god morgen til min spanske havemand og hans makker, som ikke aner, at de har været i livsfare på grund af noget, der skete for så mange år siden - og et helt andet sted. Jeg fortæller dem det ikke, men begiver mig med stille undren ud på den sædvanlige morgentur med mine to hunde. Endnu en helt almindelig dag, næsten.

Og nornen? Hun smiler undskyldende og fortsætter så med at spinde min tråd - nu på toogfirsindstyvende år.

Gad vide, hvor længe hun orker at blive ved?

Om FORÅRET 1945:

"Jeg har vel ca. 500 bøger om kz-lejre og modstands- og frihedskampen på mine reoler. En meget stor del af disse bøger er noget bras eller i hvert fald ligeegyldige. Jeg er blevet 'kræsen', men må straks erkende, at Foråret 1945 er langt over gennemsnittet ...

Holm-Sørensen er en glimrende fortæller. Han går løs på livet - og døden - med brask og bram, beretter medrivende om sine oplevelser, uden selvedmedlidenhed, med sarkasme og humor - der naturligvis ind imellem må blive galgenhumor - og altid, så man får lyst til at læse videre.

... Det er en virkelig god bog, og den kommer tættere på, hvordan det faktisk var dengang, end hovedparten af, hvad jeg har læst".

Redaktør J. B. Holmgaard (Politiken)

Bogen beskriver en ung danskers 'dagligdag', som den kunne forme sig, hvis man kom i kløerne på besættelsesmagten og dens danske håndlangere. Bogen handler også om, hvordan man udnytter hver eneste af sine ressourcer, når man er i en trængt situation. Kan man overleve på at have samlet på frimærker, at kunne malke en ko, at have været olympiaderoer eller måske, fordi man går med skistøvler - og i øvrigt ikke ryger? Eller fordi man elsker at lege med ler og udfolde sig kreativt? Ja, det kan man, når man bruger sine medfødte og tilegnede talenter bedst muligt - og hvis man da ellers har en venligtsindet skæbnegudinde, en Norne!

Læs selv, hvordan.

Forlaget Delta Systems

☎ 4871 4070

ISBN 87-984905-0-8